

SDP:n ja kokoomuksen suhtautuminen yrityksiin

Analyysi SDP:n ja kokoomuksen periaate- ja vaaliohjelmista

Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Jaakko Laamanen
26.1.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Valtio-oppi

Tekijä: Jaakko Laamanen

Otsikko: SDP:n ja kokoomuksen suhtautuminen yrityksiin - Analyysi SDP:n ja kokoomuksen periaate- ja vaaliohjelmista

Ohjaaja: Professori Maija Setälä ja yliopistonlehtori Anna Kronlund

Sivumäärä: 114

Päivämäärä: 26.1.2025

Tiivistelmä

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) ja kokoomuksen suhtautumista yrityksiin puolueiden periaate- ja vaaliohjelmissa. Tutkin puolueiden vaaliohjelmia ajanjaksolta 2011–2023, ja niiden aikana voimassa olleita ja tarkastelujakson aikana päivitettyjä periaateohjelmia. Työni on laadullinen tutkimus, jossa hyödynnän teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä analyysimenetelmänä. Olen hyödyntänyt Nvivo-tietokoneohjelmaa aineistotekstin koodaamisessa.

Tarkastelen SDP:n ja kokoomuksen suhtautumista yrityksiin aiheen yhteiskunnallisen merkittävyyden vuoksi. Yrityksillä on merkittävä taloudellinen vaikutus yhteiskunnan ja valtion kehityksessä sekä työllisyydessä. Tarkastelen tutkimuksessa puolueiden välisiä mahdollisia eroja ja samankaltaisuuksia suhtautumisessa yrityksiin, puolueiden kehitystä tarkastelujakson aikana ja puolueiden näkemystä yritysten roolista, tehtävistä ja asemasta yhteiskunnassa. Tarkastelen myös sitä, miten puolueiden ideologiset näkemykset painottuvat edellä mainituissa seikoissa, jonka vuoksi tutkimuksen analyttinen viitekehys pohjautuu puolueiden ideologioiden historialliseen tarkasteluun. SDP ja kokoomus ovat molemmat yli satavuotta vanhoja suurpuolueita, joiden asema suomalaisessa politiikan pelikentällä on pysynyt vahvana läpi Suomen itsenäisyyden ajan. Tutkielmaa taustoittavassa osiossa käyn läpi puolueiden asemaa ja merkitystä poliittisessa järjestelmässä, sekä viimeaikaisia kehityskulkuja, joiden perusteella kokoomuksen ja SDP:n asema ei näytä ainakaan heikentyvän. Koska tutkin poliittisia ohjelmia, tarkastelen puolueohjelmatutkimuksen perusteita sekä poliittisten ohjelmien luonnetta ja merkitystä. Poliittiset ohjelmat eivät ole suurelle yleisölle kovinkaan kiinnostavia dokumentteja, mutta puolueet pitävät niitä edelleen suurella arvolla, vaikka niiden merkitys politiikassa on vähentynyt.

Tutkielman tulokset eivät olleet kovinkaan yllättäviä. Tutkimuskirjallisuuden perusteella kokoomus on SDP:tä markkinamyönteisempi puolue, joka näyttäytyi myös suhtautumisessa yrityksiin. Puolueet kuitenkin jakoivat yritysmönteisen näkökulman lähtökohtaisesti suhtautumisessa yrityksiin, etenkin tarkastelujakson alkupuolella. Tarkastelujakson aikana puolueiden väliset eroavaisuudet kasvoivat, joka näyttäytyi myös yrityspoliittisissa kysymyksissä. SDP painotti ohjelmissaan hyvinvointivaltion merkitystä yrityksille, kun taas kokoomus painotti yritysten merkitystä hyvinvointivaltiolle.

Avainsanat: SDP, kokoomus, yritykset, periaateohjelmat, vaaliohjelmat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Puolueet ja ideologia	8
2.1	Puolueet ja niiden asema politiikan teossa	8
2.2	SDP ja Kokoomus	17
2.3	SDP, sosialidemokratia ja puolueen ideologinen kehitys	18
2.4	Kokoomus, konservatismi ja liberalismi sekä puolueen ideologinen kehitys	28
3	Poliittiset ohjelmat	39
3.1	Puolueohjelmatutkimus	41
3.2	Periaateohjelmat	43
3.2.1	Miksi poliittisia ohjelmia tehdään?	45
3.2.2	Mikä puolueohjelmien merkitys nykypäivän politiikassa on?	48
3.3	Vaaliohjelmat	50
4	Aineisto ja menetelmät	56
4.1	Aineisto	56
4.2	Metodologia	59
5	Analyysi: Kokoomuksen ja SDP:n poliittiset ohjelmat	65
5.1	Kokoomuksen periaateohjelmien analyysi	65
5.2	SDP:n periaateohjelmien analyysi	69
5.3	Eduskuntavaaliohjelmien analyysi	73
5.3.1	Eduskuntavaalit 2011	73
5.3.2	Eduskuntavaalit 2015	80
5.3.3	Eduskuntavaalit 2019	86
5.3.4	Eduskuntavaalit 2023	94
5.4	Yhteenveto puolueiden poliittisista ohjelmista	105
6	Johtopäätökset	110
	Lähteet	116

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa perehdyn Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) ja Kansallinen Kokoomus -puolueen (kokoomus) suhtautumista yrityksiin niiden periaate- ja vaaliohjelmissa 2011–2023. Tutkielman tarkoitus on tarkastella puolueiden näkemystä yritysten asemasta, roolista ja tehtävistä nykypäivän yhteiskunnassa. Tarkastelen puolueiden välisiä mahdollisia eroja ja samankaltaisuuksia yrityksiin liittyvissä asiakysymyksissä. Työn tarkoitus on tarkastella sitä, miten nämä kaksi vanhaa suurpuoluetta esittävät ja hahmottavat yritysten toimintaa ja asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Aineistona tässä tutkielmassa toimii puolueiden viimeisimmät periaateohjelmat sekä vaaliohjelmat edellisistä neljistä eduskuntavaaleista. Ohjelmat tutkimuksellisesti tarjoavat tutkimuksellisesti mielenkiintoisen näkymän puolueiden ytimeen. Poliittisissa ohjelmissa puolueet voivat itse määritellä mistä puhuvat, miten puhuvat, mitä puhuvat ja kenelle puhuvat. Eduskuntavaaliohjelmiä tarkastellessa hyödynnän eduskuntavaalitutkimuksissa esille nostettuja teemoja kyseisistä vaaleista. Eduskuntavaalitutkimusta on tehty Suomessa systemaattisesti vuodesta 2007 alkaen (FNES 2024). Eduskuntavaalitutkimukset antavat myös hyödyllistä tietoa tutkielman kohteena olevista puolueista ja ajan politiikan kuvasta.

Tämä tutkielma yhdistää puolue- ja puolueohjelmatutkimusta, jota viime vuosikymmeninä on tehty suhteellisen vähän. Puoluetutkimusta tehdään Suomessa suhteessa puolueohjelmatutkimukseen huomattavasti enemmän. Suomessa suhteellisen tuoreita puolueohjelmatutkimuksia on tehty muun muassa kulttuurin asemasta poliittisissa ohjelmissa (Jakonen & Rento 2019; Sirnö 2020), puolueiden suhtautumisesta EU:hun (Karimäki, Nyssönen & Tuominen 2021) sekä hyvinvoinnista ja kansalaisuudesta puolueohjelmissa (Karjalainen 2021). Puolueohjelmatutkimuksen kulta-aika näyttää jääneen 1900-luvun jälkipuoliskolle niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Saatavilla ei ole tutkimusta, jossa yhdistyisi puolueohjelmatutkimus ja puolueiden yrityspolitiikan tutkimus.

Tutkin vain periaate- ja vaaliohjelmiä, koska ne ovat nostettu aiemmassa puolueohjelmatutkimuksessa keskeisimmiksi puolueohjelmiksi. Kuten luvussa 3 osoitan puolueohjelmien asemaa, merkitystä ja niiden tekoa tarkastelevassa luvussa, puolueohjelmat eivät ole suuren yleisön silmissä tunnettuja dokumentteja, mutta periaate- ja vaaliohjelmat ovat niistä tunnetuimmat, jonka vuoksi niillä voi katsoa olevan eniten merkitystä niin puolueille kuin äänestäjillekin. Sektorikohtaisten erityisohjelmien vertailu olisi hankalaa, sillä puolueet

julkaisevat niitä eri tahtiin ja niiden teemat vaihtelevat puolueittain. Eduskuntavaaliohjelmat ovat aikataulullisesti systemaattisimmin julkaistavat ohjelmat, ja niiden sisältöä ohjaa yleisesti vaaliteemoiksi nousevat seikat, jonka myötä puolueiden välisiä eroavaisuuksia on mahdollista vertailla. Periaateohjelmat valikoituivat tutkimukseni kohteeksi niiden luonteen vuoksi. Ne ohjaavat puolueen ja puolueen jäsenistön toimintaa, ja luo pohjan puolueen toiminnalle.

Yleisessä talouspoliittisessa keskustelussa jokainen puolue voi sanoa olevansa ”yrittäjien puolue”, mikä voidaan ymmärtää ja määritellä puoluekohtaisesti monitulkintaisesti. Myös esimerkiksi vaalikeskusteluissa kuullaan usein, miten jokainen puolue toivoo Suomeen investointeja ja pyrkivät tekemään Suomessa yrittäjämysteistä politiikkaa, jotta valtion talouden tila kehittyisi tätä kautta positiivisemmaksi. Saman huomion on tehnyt myös Matti Wiberg (2006), joka nostaa yrittäjyyden yhdeksi tabuksi suomalaisessa politiikassa. Hänen mukaansa juhlapuheissa usein korostetaan yhteiskunnallista tarvetta saada lisää yrityksiä. Wibergin mukaan Suomessa on silti suhteellisen vähän yrityksiä, ja julkisessa keskustelussa yleensä korostetaan pienyritysten tarvetta, mutta lainsäädännön erityissuojelussa ovat suuryritykset kykenevät toimimaan aggressiivisesti suhteessa pienyrittäjiin. (Wiberg 2006, 279–280.) Kuitenkaan puolueiden suhtautumisesta yrityksiin ei ole tutkittu eikä mediakaan ole kiinnostunut puolueohjelmien yrityspolitiikasta. Tutkimuskirjallisuus ja mediakirjoitus on keskittynyt yksittäisten yrityspoliittisten kantojen tasolle, kuten sosiaali- ja terveystalouden aikana käydyssä keskustelussa yksityisistä palveluntuottajista. Tässä tutkielmassa tutkin syvällisemmin puolueiden suhtautumista yrityksiin puolueiden periaate- ja vaaliohjelmissa

Tutkielman aihe on tärkeä yritysten yhteiskunnallisen ja taloudellisen merkityksen vuoksi. Yritykset ovat keskeinen osa yhteiskuntaa, ja niiden toiminnalla on laaja-alaisia vaikutuksia talouteen, työllisyyteen, ympäristöön ja yleisesti yhteiskunnan kehitykseen. Tutkimalla yritysten asemaa puolueiden näkökulmasta katsottuna voi ymmärtää, mistä yrityksiin kohdistuvan poliittisen toiminnan periaatteet ovat lähtöisin ja mitä yritykset voivat mahdollisesti odottaa poliittiselta päätöksenteolta tulevaisuudessa. Tutkina puolueiden talouspoliittisia linjauksia, sillä yritysten toimintaan vaikuttaa olennaisesti talouspolitiikka, kuten verotus, sääntely ja yritystukipolitiikka. Puolueiden esittämät keinot ja kannanotot yrityksistä puolueohjelmissa heijastavat puolueiden arvoja, ideologiaa ja intressejä. Yritykset eivät toimi irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan niiden ja muiden yhteiskunnan toimijoiden välillä on monenlaisia vuorovaikutussuhteita. Tutkimalla puolueiden näkemyksiä yrityksistä hahmottaa myös puolueiden näkemystä yritysten valta-asemasta yhteiskunnallisesti.

Tutkielmassa myös tarkastelen, vaikuttaako yritysten koko tai alkuperämaa puolueiden suhtautumiseen niihin.

Yksinkertaistettuna yritykset pyörittävät Suomen taloutta. Vuonna 2022 Suomessa toimi 571 742 yritystä ja ne työllistivät lähes 1,5 miljoonaa ihmistä. Suurin osa suomalaisista yrityksistä on mikroyrityksiä (alle 10 henkilön yrityksiä), joita on noin 550 000. Pieniä yrityksiä, joilla on yli 10–50 työntekijää, on noin 16 000. Keskisuuria yrityksiä (henkilöstöä 50–249) toimi vuonna 2022 reilu 3000. Suuryrityksiä (henkilöstö yli 250 henkilöä) oli reilu 400 yritystä, joista yli 1000 henkilön yrityksiä oli vain 124. Yhteensä pien- ja keskisuuria yrityksiä Suomen koko yrityskannasta oli siis yli 99 %. Yhteensä Suomessa toimivat yritykset aikaansaiivat vuonna 2022 yli 555 miljardin euron edestä liikevaihtoa. (Tilastokeskus 2024.)

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

Mikä on yritysten asema, rooli ja tehtävä suomalaisessa yhteiskunnassa SDP:n ja kokoomuksen puolueohjelmissa?

Minkälaisena SDP:n ja kokoomuksen ideologiset näkemykset määrittelevät yritysten ja valtion suhteen yhteiskunnassa?

Miten SDP:n ja kokoomuksen ideologiset näkemykset tulevat esiin puolueiden suhtautumisissa yrityksiin?

Miten näiden kahden eri puolueen näkemykset eroavat tai ovat samankaltaisia, ja muuttuuko puolueiden linja tarkastelujakson aikana?

Tämän kvalitatiivisen tutkimuksen päätarkoituksena on tutkia näiden kahden puolueen suhtautuminen yrityksiin niiden periaate- ja vaaliohjelmissa. Täten tutkimuksen tarkoituksena ei ole esimerkiksi tuottaa yleistettävää tietoa hallitusten yrityspolitiikasta tai suhtautumisesta yrityksiin. Tutkielma selvittää puolueiden suhtautumista yrityksiin niiden esittämien keinojen avulla ja tulkitsemalla politiikkaesityksiä kokonaisvaltaisesti Tavoitteena tutkielmassa on myös tarkastella puolueiden välisiä eroja tai samankaltaisuuksia. Eroista pystyy tulkitsemaan erityisesti poliittiset erot ja sitä kautta ideologiset eroavaisuudet puolueiden välillä. Mikäli

samankaltaisuuksia löytyy kahden ideologisesti erilaisen puolueen väliltä, voi sitä mahdollisesti pitää ”konsensusena” tai yleisesti tavoiteltavaksi asiaksi yhteiskunnassa. Tarkoituksena on saada aikaiseksi syvälinen ymmärrys siitä, miten puolueiden suhtautumiset yrityksiin voivat vaikuttaa yhteiskuntaan tai poliittiseen järjestelmään.

On tärkeää tutkia mitä sanotaan ja mitä halutaan siten viestiä, mutta myös arvioida sitä, mitä ei sanota. Tarkastelen eri painotuksia sekä asian kontekstin tärkeyttä teksteissä. Puolueet ovat instituutioita, jotka pyrkivät vaikuttamaan valtiovaltaan ja yrittävät päästä vaikuttamaan hallituksessa. Puolueen tehtävänä on koota yksittäiset intressit yhteisiksi intresseiksi, jotka se esittää puolueohjelmassa. (Wiberg 2006, 49.) Puolueet erottuvat ominaisuuksillaan muista yhteiskunnallisista organisaatioista siten, että niillä on ratkaiseva vaikutusvalta lainsäädäntöön, julkiseen talouteen ja kansainvälisten suhteiden ohjaamiseen. (Sundberg 2012, 115). Siksi puolueita ja puolueohjelmia tulee tutkia kriittisesti ja arvioida niiden perusteella, minkälainen yhteiskunta mahdollisesti on tulevaisuudessa.

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii puolueiden ideologia, jota tarkastelen suhteessa yrityksiin liittyviin kysymyksiin. Poliittisissa ohjelmissa puolueet voivat itse määritellä mistä puhuvat, miten puhuvat, mitä puhuvat ja kenelle puolueet viestivät. Puolueiden poliittisia ohjelmia voi pitää puolueiden toiminnan lähtökohtana. Tutkimuksellisesti ne tarjoavat siten tärkeän näkökulman puolueiden poliittiseen ytimeen. Puolue on kielellisesti rakentunut kollektiivisubjekti, jota uusinnetaan ja muutetaan julkisessa keskustelussa. Puolueen kannalta on edullisinta määritellä suoraan itse itseään, kuten puolueohjelmissa tapahtuu ilman ”välikäsiä”, toisin kuin esimerkiksi median kautta. (Mickelsson 2021, 33.) Tutkin sitä, miten nämä kaksi vanhaa suurpuoluetta esittävät ja hahmottavat yritysten toimintaa ja asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkielman tavoite on tarkastella tätä merkittävää yhteiskunnallista ilmiötä laadullista sisällönanalyysia hyödyntäen ennakkoluulottomista ja tuoreista, mutta silti perustelluista näkökulmista, joka on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen yleistämisen tavoitteista (Alasuutari 2011, 234).

2 Puolueet ja ideologia

Tässä luvussa esittelen puolueiden roolia suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä ja niiden perustehtäviä. Esittelen demokratian ja puoluejärjestelmän kehitysvaiheita suomalaisessa yhteiskunnassa, mukaan lukien viime vuosien kehitysvaiheet. Perustelen tutkimuksen rajaukset tässä luvussa. Esittelen SDP:n ja kokoomuksen, niiden taustat ja sen, mitä nämä puolueet edustavat yhteiskunnassamme. Käyn läpi myös SDP:n ja kokoomuksen ideologista kehitystä niiden syntyjuurilta kohti nykypäivää. Tämä osio toimii tutkimukseni teoriapohjana, jonka pohjalta tarkastelen analyysiluvussa puolueiden ideologioita suhteessa puolueiden yritys­näkökulmiin. Puolueiden historia sekä ideologiset juuret ja kehityslinjat toimivat tutkimukseni taustatietona, joka voi selittää puolueiden suhtautumista yrityksiin. Siten tarkastelen puolueiden ideologian heijastumista tai heijastamattomuutta yrityskysymyksiin.

2.1 Puolueet ja niiden asema politiikan teossa

Puolueet rakentuvat merkityksen ympärille, jotka ovat usein syntyneet kansanliikkeen perustalle. Mikäli kansanliike laajenee, siitä voi syntyä uusi puolue, joka ajaa sektorikysymystään näkökulmaksi jokaiseen poliittiseen asiakysymykseen. Esimerkiksi kokoomuksen kohdalla kansallisuuskysymyksestä tuli kansallisuusnäkökulma ja työväenkysymyksestä tuli SDP:n kohdalla työväennäkökulma. Poliitikassa puolueen tulee muistaa oma ideologiansa ja syväidentiteettinsä, joiden varaan puolue on perustunut, mutta samalla puolueen tulee identifioitua ja ajatella ajanmukaisesti jokapäiväisessä toiminnassaan. Pitämällä yllä vanhoja identiteettejä, ajattelutapoja ja ideologioitaan puolueet säilövät niitä yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen ajatteluun. (Mickelsson 2021, 16–17.)

Puolueiden tehtäviin kuuluu ainakin seuraavat asiat: vaihtoehdon esittäminen, kannattajien organisointi ja äänestäjien intressien ja mielipiteiden edustaminen päätöselimissä. Puolueet muotoilevat politiikan tulevaisuuden suuntaa tarjoamalla vaaleissa erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollistavat ihmisten osallistumisen politiikkaan. (Wiberg 2006, 48–49.) Puolue- ja vaaliohjelmat voidaan nähdä työkaluina vastata kaikkiin kolmeen tehtävään, joita erittelen tutkielman kolmannessa luvussa. Wibergin (2006, 44) mukaan edustuksellinen moderni politiikka on pohjimmiltaan puoluepolitiikkaa. Puolueet toimivat hänen mukaansa politiikan veto-pelaajina, joiden voittava koalitio ja suostumus tarvitaan vallitsevan asiantilan muuttamiseksi. Puolueet hallitsevat politiikan kehitystä vahvan parlamenttiasemansa vuoksi, vaikka niiden asema on heikentynyt yhteiskunnassa verrattuna aiempiin vuosikymmeniin.

V.O Key juniorin (1964) mukaan puolueen kuuluu toimia kolmessa eri roolissa. Vaalipuolueena puolue luo äänestäjille vaihtoehdot, kouluttaa kansaa poliittisista kysymyksistä ja luo puolueelle yhteiset symbolit. Organisaationa puolue mobilisoi kansaa mukaan poliittiseen toimintaan, rekrytoi ja kouluttaa johtajat poliittiselle liikkeelle, tuo julki poliittiset intressit ja toimii niiden mukaisesti. Kolmas puolueen tehtävä toteutuu puolueen päästessä hallitukseen, jolloin puolue pyrkii organisoimaan hallituksen työtä ja toteuttamaan puolueen mukaista politiikkaa. Puolueiden tehtävistä ei ole yksimielisyyttä, sillä puolueita voi tutkia eri näkökulmasta. Esimerkiksi Anthony Downs on tutkinut puolueita klassisen talousteorian tavoin tutkimalla niitä liikeyrityksen tavoin tai niitä voi tutkia esimerkiksi sosiologisen suuntauksen mukaisesti tutkimalla puolueiden ideologisia päämääriä. (Mickelsson 2021, 142–143.)

Puolueet mahdollistavat politiikan teon pragmaattisesti ja ideologisesti eheästi tarjoten kokonaisvaltaisesta poliittista ajattelua ja tulevaisuushahmotelmia. Siksi puolueet ja puolueiden ohjelmat ovat merkittävässä asemassa yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Puolueita tarvitaan nykyaikaisessa politiikassa, jotta keskustelua yhteiskunnan tulevaisuudesta käydään, uusia ajatuksia syntyy ja yhteiskunnasta luodaan kokonaishahmotelmaa. Näistä puolueiden esitelmistä ihmiset äänestävät itselleen mieluisinta vaihtoehtoa. (Wiberg 2006, 115–116.) Puolueet toimivat päätöksenteon kanavina, joiden kautta eri toimijoiden näkemykset ohjautuvat päätöksentekoon. Ilman puolueinstituutioita edustuksellista kansanvaltaa ei olisi olemassa, joten puolueita voidaan pitää edustuksellisen demokratian välttämättömänä edellytyksenä (Ibid., 163). Parlamentaarinen demokratia rakentuu siten puolueiden varaan, jotka vastaavat demokratian toimivuudesta ja harjoitettavasta politiikasta (Paloheimo & Raunio 2008b, 209).

Puolueet muodostavat osaa jostain laajemmasta kokonaisuudesta ja kuvastavat erilaisia jakolinjoja, joita väestön keskuudessa esiintyy. Puolueet ovat syntyneet yhteiskunnassa ilmenevien jakojen, lohkeamien ja ristiriitaulottuvuuksia päälle. Arend Lijphartin (1984) mallin mukaisesti demokraattisissa maissa poliittinen järjestelmä muodostuu vaihtelevasti seitsemän erilaisen ristiriitaulottuvuuden varaan. Nämä ovat sosioekonominen ulottuvuus, uskonnollinen ulottuvuus, kulttuuris-etninen ulottuvuus, keskusta-periferia, hallitsemistapaan kohdistuva tuki, ulkopoliittikka sekä materialistiset – postmaterialistiset arvot. (Paloheimo & Raunio 2008, 12; Mickelsson 2021, 32.) Suomessa perinteisesti merkittävimmät jakolinjat ovat olleet vasemmisto-oikeisto ulottuvuus, keskusta-periferia, maaseutu-kaupunki, suomen kieli-ruotsin kieli sekä uskonto-maallinen -jakolinjat. (Wiberg 2006, 41.)

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävin jakolinja on sosioekonominen vasemmisto-oikeistoluottuvuus, jossa tutkittavat puolueet ovat edustaneet jo yli vuosisadan eri laitoja. Sosioekonomisessa vastakkainasettelussa on kysymys tuotantovälineiden omistuksesta, taloudellisen toiminnan sääntelyn ja tulojen uudelleenjaon tarpeesta sekä julkisten palveluiden tarpeellisuudesta ja eri käsityksistä näissä kysymyksissä. Yleisesti vasemmistopuolueet suhtautuvat myönteisemmin julkisen sektorin aktiiviseen rooliin edellä mainituissa sosioekonomisissa asiakysymyksissä. Oikeistopuolueet taas suhtautuvat myönteisemmin vapaasti toimivaan markkinatalouteen ja korostavat yrittäjyyttä yhteiskunnassa. Tämä ristiriitaisuus on yksi näkyvimmistä ja olennaisimmista jakolinjoista läntisissä demokratioissa, myös Suomessa. Suomessa esimerkiksi kokoomus ja RKP ovat korostaneet talousoikeistolaisia vivahteita periaateohjelmissaan, kun taas SDP ja vasemmistoliitto ovat olleet suuremman valtion intervention puolella muita puolueita enemmän. (Wiberg 2006, 38; Paloheimo & Raunio 2008, 12; Paloheimo 2006, 224–225.) Myös eurooppalaisessa kontekstissa suurimmat erimielisyydet ovat muodostuneet oikeiston ja vasemmiston välille talous- ja sosiaalipolitiikasta, kun suomalaisten puolueiden tapaan eurooppalaiset vasemmistopuolueet korostavat elvyttävää talouspolitiikkaa, verojen kristitystä, työllisyyttä ja valtion ohjaavaa roolia taloudessa, kun oikeistopuolueet korostavat verojen alentamista ja julkisten menojen leikkaamista. (Marttila 2016, 46; Wiberg, 2006, 327.)

Muut perinteisesti poliittisesti merkittävät jakolinjat niin Suomessa kuin läntisissä demokratioissa eivät ole kuitenkaan kokoomuksen ja SDP:n osalta niin merkittävässä asemassa kuin oikeisto-vasemmisto-olottuvuus. (ks. Paloheimo 2024; Wiberg 2006, 41.) Tämä on tutkimukseni kannalta oleellista, sillä on todennäköistä, että vasemmisto-oikeisto-jakolinja määrittelee myös puolueiden suhtautumista yrityksiin. Kokoomuksen äänestäjät esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaalikyselyssä halusivat pienentää julkista sektoria, lisätä markkinataloutta ja yrittäjyyttä yhteiskunnassa. SDP:n äänestäjät taas näkivät keskimääräistä äänestäjää huonompana kehityksenä markkinatalouden ja yksityisyrittäjyyden merkityksen kasvua yhteiskunnassa ja he tavoittelivat matalampia tuloeroja kansalaisten välillä. (Borg 2020. 248.) Julkisen sektorin koko politiikassa on merkittävä ideologinen kysymys, jossa kärjistetysti vasemmisto pyrkii kasvattamaan julkista sektoria ihmisten tarpeiden tyydyttämiseen ja oikeiston mukaan taas valtio hoivaa ihmisiä liikaa ja julkisia menoja tulisi vähentää. Vaikka eri ideologiaa edustavat puolueet olisivat samaa mieltä siitä, että valtion tulisi elvyttää tai kiristää nyörejä talouden saralla, keinoista puolueet ovat erimielisiä. (Wiberg 2006, 327.)

Yhteiskunnallisesti kokoomus voidaan nähdä pääoman, talouden ja hallinnollisen yläluokan pääpuolueena siinä missä SDP voidaan nähdä työn ja työväenluokan pääpuolueena. Yhteiskunnallisena huolenaiheena kokoomukselle on perinteisesti pidetty verotusta sekä hintoja, kun taas SDP:lle huolenaiheena on perinteisesti pidetty palkkakehitystä ja sosiaaliturvaa. Elinkeinoelämä ja valtion byrokratia ovat olleet perinteisesti lähellä kokoomusta, kun taas SDP:n kohdalla ammattiliitot ovat olleet puolueen läheinen organisaatiokumppani. (Wiberg 2006, 41.) Mielenkiintoista tämän tutkielman kannalta on, että Wiberg esittää ammattiyhdistysliikkeen ja pääoman olleen yritysten ohella myös Suomen politiikan tabuja. Hänen mukaansa oikeistopoliitikkojen ja liikeyritysten sekä ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopoliitikkojen läheinen yhteistyö ovat olleet puolisolalaista toimintaa, mitä ei ole ollut soveliasta nostaa esille. (Wiberg 2006, 276–277.) Tämän voi nähdä leiri-Suomen ajanjakson perinnöksi. Puolueiden ympärille muodostuneet leirit hallitsivat 1950-luvulle asti ihmisten elämää esimerkiksi leirien hallitsemien kauppojen, lehdistöjen ja pankkien kautta. Ihmiset turvautuivat alueelliseen tai luokkakohtaiseen kollektiiviseen identiteettiin, sillä muuta vaihtoehtoa ei juuri ollut. (Mickelsson 2012, 102.)

Suomalaiset puolueet voi jakaa yhden jalan vaalipuolueisiin ja kahden jalan korporatiivisiin puolueisiin. Molemmilla puoluetyypeillä on yksi jalka erilaisissa tukea antavissa yhteiskunnallisissa edustuselimissä, mutta kahden jalan korporatiivisilla puolueilla on toinen jalka etujärjestöissä. SDP:llä toinen jalka on Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestössä (SAK) ja kokoomus tekee yhteistyötä työnantajien järjestön Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) kanssa. (Mickelsson 2021, 369.) Puolueiden tavoin erilaiset etujärjestöt pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, mutta niiden vaikuttamistavat ovat erilaiset. Ne toimivat vuorovaikutuksessa puolueisiin nähden, ja pyrkivät siten vaikuttamaan puolueiden päätöksentekoon. Puolueet hyötyvät vuorovaikutuksesta siten, että ne voivat käyttää hyväkseen etujärjestöjen vaikutusvaltaa omien tavoitteidensa edistämiseen. Tämä tosin voi myös rajoittaa puolueiden mahdollisia vaihtoehtoja poliittisessa päätöksenteossa. (Sundberg 2008, 74–75.)

Stein Rokkanin kehittämä kolmiomalli pohjoismaalaisesta puoluejärjestelmän ja järjestökentän kehityksestä kuvaa hyvin myös suomalaisen puoluejärjestelmän kehitystä. Mallissa työväestö ja ammattiyhdistysliike yhdistävät voimansa, kun taas pääomien omistajat ja varakas keskiluokka ovat kolmion toiseksi kulmaksi yhdistyneet konservatiiviseksi oikeistopuolueeksi ja työnantajajärjestöksi etujärjestökentällä. Kolmion kolmannen kulman muodostaa agraaripuolue ja sen etujärjestö. (Ks. Sundberg 2008, 75–77; Sundberg 2012, 120–121.)

Mickelsson (2021) on kuvannut suomalaisen demokratian kehittyneen eliittidemokratiasta puoluedemokratiaan, josta se on kehittynyt nykyiseksi yleisödemokratiaksi. Suurimmat eroavaisuudet demokratian eri kehitysvaiheiden välillä on edustamisen tyyli parlamentissa, ajan superideologiat sekä puolueiden ja etujärjestöjen muuttuneet roolit. (Ks. Mickelsson 2021, 23,28; Sundberg 2012, 118.)

Yleisödemokratiassa jäsenistön merkitys puolueessa kaventui ja politiikka henkilöityi puolueen johtohahmoihin. Aikakauden superideologiana on postmodernin ideologia, jossa ei ole suuria ismejä. Luokkasubjektien hajottua siirryttiin klassiselle liberalismille perustuvaan legaaliin demokratiaan, jossa korostuvat yksilökeskeisyys, yksilön vapaus valtiosta ja muista hallitsevista instituutioista. (Mickelsson 2021, 23, 28.) Yleisödemokratian mallin aikana sosiaaliset ja taloudelliset tekijät vaikuttivat vähemmän äänestäjien valintoihin verrattuna puoluedemokratian aikakauteen. Puolueiden vaaliohjelmien rinnalle äänestyspäätöksen kriteeriksi nousivat ehdokkaiden ominaisuudet, mikä jälleen vahvisti ehdokkaan merkitystä. Modernit tiedotusvälineet tarjosivat äänestäjien ja ehdokkaiden välille vahvan kommunikaatioyhteyden, mikä lisäsi samalla politiikan hektisyyttä. (Sundberg 2012, 127.)

Jäsenistön merkitys yleisödemokratian kautena puolueessa on melko pieni eikä puolueiden jäsenistö ryhmyt ”luokkapohjaisesti” tai väestöryhmän mukaan. Samalla äänestäjien vahva puolueuskollisuus on vähentynyt ja liikkuvien äänestäjien määrä on lisääntynyt. Poliitiikka on yleisödemokratian mallissa lyhytsykkeistä ja poliittista keskustelua käydään median kautta eikä puolueiden välillä suoraan. Puolue toimii parlamentissa yleisödemokratian mallissa siten, että eduskuntaryhmä on suhteellisen itsenäinen parlamentin ulkopuoliseen puolueorganisaatioon nähden. (Wiberg 2006, 46–47.) Koskimaan (2016) mukaan SDP:ssä ja kokoomuksessa puolueiden päätöksenteko on muuttunut elitistisemmäksi, sillä puoluejohdosta suurin osa on eduskuntaryhmien jäseniä. Samalla puolueiden sisäisiä resursseja on siirretty eduskunta- ja ministeriryhmille. (Mickelsson 2021, 411.)

Myös puolueet ovat muuttuneet demokratian kehittyessä. 1940-luvun alusta alkaen vuoteen 1965 Mickelsson (2021, 28) kuvaa taistelevien intressipuolueiden aikakaudeksi, jota seurasi tulevaisuus- ja ohjelmapuolueiden kausi vuoteen 1979. Mickelsson kirjoittaa vuonna 1980 alkaneen luokkaleirien jälkeisten puolueiden kauden, jonka aloitti arenapuolueiden kausi, kun länsimaissa alkoi kollektiivisubjektien hajoaminen ja yhteiskunnan yksilöllistyminen. Ihmisten mielenkiinto puoluetoimintaa kohtaan laski. Kun suunnittelutalous vaihtui kilpailutaloudeksi, muuttuivat puolueet media- ja markkinapuolueiksi, jonka Mickelsson katsoo jatkuneen aina

tähän päivään saakka. Samalla ihmisten mielenkiinto ja kiintymys puoluetoimintaa kohtaan laski entisestään. Puolueet menettivät myös leiri-Suomen ajan puolueiden ympärille muodostuneen leirijulkisuuden, ja esimerkiksi aatteellinen liiketoiminta lakkasi 2000-luvulle tultaessa. Tiivistetysti voidaan sanoa, että ideologioiden ja puolueiden merkitys on vähentynyt merkittävästi, sillä ihmisten sosiaaliset verkostot ovat epäpolitisoituneet, kun ihmisten välisiä yhteyksiä ei pidä yllä luokkaidentiteetti. Samalla puolueet ovat menettäneet asemansa oman leirinsä ytimenä. Puolueiden merkityksen vähenemisestä huolimatta vanhat suurpuolueet ovat pitäneet asemansa kannatuksen suhteen kohtalaisen vakaana 2000-luvulla. (Ibid., 247–248.)

1950-luvulta lähtien suomalaisten puolueiden ideologiset eroavaisuudet ovat kaventuneet muiden läntisten demokratioiden tavoin. Tähän ovat syynä konsensus muun muassa talousjärjestelmästä, puoluejärjestelmästä, vaaleista ja samansuuntaiset käsitykset hyvinvointivaltion tehtävistä ja roolista. (Paloheimo 2008, 55–56.) Yleisesti voi sanoa, että ideologioiden väliset eroavaisuudet ja rajat eivät ole aina selviä tai jyrkkiä. Ideologioiden variaatiot voivat lainata ja yhdistää aatteellisia ajatuksia toisista ideologioista. (Paastela & Paloheimo 2006, 2.) Suomessa kaksi kolmesta suuresta puolueesta eri politiikan ristiriitaulottuvuuksien laidalta muodostivat pitkään hallituksen yhdessä pienempien puolueiden kanssa. Tämä johti vaalikampanjoissa ja poliittisessa diskurssissa siihen, että suuret ideologiset erimielisyydet puuttuivat ja poliittisessa keskustelussa korostettiin pragmaattisuutta ja maltillisuutta politiikassa. (Paloheimo & Raunio 2008, 21.)

1990-luvun laman jälkeisen aikakauden uusliberaalia hegemoniaa määritteli epäpoliittisuuden konsensus, jossa puolueet lähenivät ideologisesti toisiaan ja mahdollistaen kaikkien puolueiden hallituskoalitiot. Ideologisella tasolla siihen kuuluu hyvinvointivaltiokonsensuksesta siirtyminen jälkiekspansiiviseen hyvinvointivaltion kauteen, jota leimaa esimerkiksi menoleikkaukset, julkisen sektorin markkinaehtoistaminen, työttömien aktivointipolitiikka sekä työmarkkinoiden joustavoittaminen. (Wass, Kärryllä, Luostari & Isotalo 2024, 51.)

Puolueet pyrkivät ratkaisemaan yhteiskunnallisia konflikteja omaksumansa ideologian avulla, johon vaikuttaa myös ajan ideologia. Ajan ideologialla tarkoitetaan ajalle tyypillistä ajattelutapaa eli taustadiskurssia, joka ilmenee asioiden erilaisena ymmärtämisenä. Ajan ideologia saattaa synnyttää myös uusia puolueita, mutta vanhat puolueet voivat muokata omaa politiikkaansa myös suhteessa ajan ideologiaan. Siihen voivat vaikuttaa globaalit tai paikallisetkin ilmiöt, esimerkiksi sodat, talouslamat tai kommunismin romahdus. Ajan ideologia pakottaa vanhatkin puolueet muuttamaan vanhaa ideologiaansa muuttuvan ajan

kehityssuuntien ja rakenteiden mukaisesti. (Mickelsson 2021, 16, 375–376.) Koska SDP ja kokoomus ovat molemmat yli satavuotiaita suurpuolueita, voi niiden katsoa onnistuneen muovaamaan omaa ideologiaansa suhteessa aikakauden ideologisiin virtauksiin. Ne ovat osoittaneet kykyä kohdata ajan ideologia ja yhteiskunnalliset muutokset ylläpitäen äänestäjien luottamusta ja kannatusta. Yksinkertaistetusti puolueiden kannanotoissa vaikuttavat puolueen oma ja ajan ideologia sekä poliittiset sukupolvet, joilla on omat avainkokemuksensa ja tavat kohdata ajan ideologia (Mickelsson 2021, 188–189).

Ajan ideologioina on Suomessa ollut esimerkiksi luonnon- ja ympäristönsuojelu 1980- ja 1990-luvun alussa, sekä 2000-luvulla uusliberalistinen markkinaretoriikka 1990-luvun lavan myötä. Ajan ideologialle ominaista on, että ne eivät aina päädy hitaasti päivittyviin periaateohjelmaudistuksiin, mutta saattavat jättää pidempiaikaisia vaikutuksia muihin poliittisiin ohjelmiin. (Ks. Mickelsson 2006, 252–254.) 2020-luvun kynnyksellä puolueiden eroavaisuudet ovat jälleen olleet lisääntymässä. Siinä missä kokoomus on korostanut tiukkaa talouspolitiikkaa ja verojen laskua, ovat sosialidemokraatit ottaneet askeleen vasemmalle ja ryhtyneet vaatimaan säästöjen ja leikkausten sijaan vastasyklistä talouspolitiikkaa. Samalla myös muiden puolueiden ideologiset kantakysymykset ovat painottuneet poispäin muiden puolueiden kantakysymyksistä. (Mickelsson 2021, 413.) Ideologisten kysymysten eriytyminen puolueiden välillä taas lisää puolueiden välisiä eroavaisuuksia myös asiakysymysohjaisesti.

Tämän tutkielman puoluerajaukseen vaikutti merkittävä mahdollinen muutos suomalaisessa poliittisessä järjestelmässä. On käyty yhteiskunnallista keskustelua siitä, onko suomalainen poliittinen järjestelmä blokkiutumassa (esim. Aarninsalo 2023; Koskinen & Ahonen 2023; Ijäs 2021), erityisesti vuoden 2023 eduskuntavaalien alla. Vaalien alla SDP, vasemmistoliitto ja vihreät ilmoittivat, etteivät ne ole valmiita tekemään hallitusyhteistyötä perussuomalaisten kanssa, jolloin äänestäjillä oli *de facto* vaihtoehtona kokoomuksen johtama oikeistohallitus tai sosialidemokraattien johtama punaviherhallitus. SDP:n ja kokoomuksen sinipunahallituksen mahdollisuuksia heikensi jo vaalikampanjan alkuvaiheessa muodostuneet perustavanlaatuiset erot puolueiden talouspolitiikassa. (Kestilä-Kekkonen, Rapeli & Söderlund 2024, 33). Vuoden 2023 eduskuntavaalien jälkeen kokoomuksen johtama hallitus on mediakirjoituksen perusteella ”Suomen oikeistolaisin hallitus”, jota edelsi SDP:n johtama ”vasemmistolaisin hallitus” (Luukka 2023; Luukka 2019.). Mahdollisten blokkien syntymiseen vaikuttaa erityisesti nykyisen ja edellisen pääministeripuolueen asema, jotka vuoden 2023 eduskuntavaaleissa olivat blokkien johtavat puolueet. Tutkimuksessani tarkastelen tarkastelujakson osalta sitä, miten puolueiden ideologiat ovat kehittyneet, ja näyttäväkö näiden kahden puolueen muodostama

sinipunahallitus todennäköiseltä. Mikäli puolueet ovat ideologisesti erkaantuneet toisistaan, sinipunayhteistyö vaikeutuu. Puolueiden samankaltaisuus historiallisesti puoluejärjestelmässä ja niiden ideologinen erilaisuus tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman tutkimuskysymyksiini.

Eduskuntavaalitutkimus 2023 julkaisussa Wass ym. (2024, 44) kirjoittavat blokkipolitiikan mahdollisuuksista Suomessa. Blokkipolitiikan ideana on, että puolueet muodostavat blokkeja, jotka ovat ”valmiita hallituspohjia”, joiden väliltä äänestäjät tekevät äänestyspäätöksensä. Hagevin (2015) mukaan kilpailu muodostuu usein kahden blokin välille, jotka voivat myös muodostua muun kuin perinteisen vasemmisto-oikeisto-jakolinjan välille. Suomi on eronnut merkittävästi muista Pohjoismaista, koska Suomessa ei ole ollut blokkipolitiikkaa ja puolueet ovat halunneet pitää kaikkia hallitusvaihtoehtoja avoinna, mikä on korostanut hallitusneuvottelujen merkitystä. Tähän on myös vaikuttanut puoluekentän laajuus, perussuomalaisten nousu suurpuolueeksi 2010-luvulla sekä vaalijärjestelmämme.

Puolueet eivät ole aiemmin halunneet vaalikampanjoiden aikana puhua toiveistaan tulevasta hallituspohjasta, sillä se ollut puolueille tapa maksimoida mahdollisuudet valtaan poliittisten tavoitteiden kustannuksella. Hallituksen aseman vahvistuminen ja samalla konsensusperinne ylisuurille hallituksille on heikentänyt opposition asemaa. Opposition heikkoutta lisäsi pitkään vielä se, että oppositio on usein ollut ideologisesti eripurainen oppositiopuolueiden sijoituessa usein hallituspuolueiden molemmille puolille oikeisto-vasemmisto-ulottuvuudella. Kokonaisuus on kuitenkin asettanut demokratian toimivuuden ja laadun vaakalaudalle. Toimivaan demokratiaan kuuluu kansalaisten tieto siitä, kuka on vastuussa maan politiikasta ja mikä olisi vaihtoehto maata hallitsevalle poliittiselle koalitiolle. Ylisuuret hallitukset heikentävät poliittisen vastuun paikallistamista, ja opposition hajanaisuus yhdistettynä puolueiden halukkuuteen pitää kaikki hallituskoalitiovaihtoehdot auki taas heikentävät mahdollisten vaihtoehtojen hahmottamista. (Paloheimo & Raunio 2008b, 214–215.)

Wass ym. (2024, 44–50, 53) mukaan vuoden 2023 eduskuntavaaleissa korostui aiempien vaalien trendi, jossa puolueita suljetaan ulos hallitusyhteistyöstä arvopohjan tai asiakysymysten erojen vuoksi. Vuonna 2023 vihreät, SDP ja vasemmistoliitto kieltäytyivät yhteistyöstä perussuomalaisten kanssa, kun taas kokoomus piti kaikki hallituspohjat mahdollisina. Marin korosti vaalitentteissä SDP:n vaalivoiton olevan tapa estää porvarihallitus, mikä osaltaan muodosti alustavia poliittisia blokkeja. Vaikka Suomessa ei ole harjoittanut muissa pohjoismaissa perinteenä olevaa blokkipolitiikkaa, on Suomessakin puolueita suljettu hallitusvastuusta ideologisista ja poliittisista syistä. Esimerkiksi itsenäisyyden alkuvuosina

kommunistit ja SDP jäivät hallitusten ulkopuolelle, ja Kekkonen kaudella kokoomus suljettiin ulos ulkopoliittisiin syihin vedoten. Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa blokkipolitiikka muodostui eritoten oikeisto-vasemmisto-ulottuvuudelle, vaikka vaihtoehtoisiaakin blokkeja on.

Wass ym. (2024, 60–61) arvioivat, että nykyinen kehitys kohti muodollisia blokkeja on jatkumassa, mikäli kokoomuksen ja SDP:n sinipunayhteistyötä ei nähdä seuraavien vaalien jälkeen. Keskustan mahdollinen halu erottautua vasemmistopuolueista Marinin hallituskauden jälkeen voi johtaa sen siirtymiseen oikeistoblokkiin, mikä vahvistaisi oikeistoblokin mandaattia merkittävästi. Mikäli keskusta siirtyisi oppositiosta oikeistoblokkiin, voisi Suomessa nähdä pitkän oikeistohallituskauden, sillä kokoomus, keskusta ja perussuomalaiset voisivat jättää SDP:n ulos hallitusyhteistyöstä, vaikka se olisi suurin puolue, olettaen oikeistopuolueiden säilyttävän kannatuksensa samansuuruisena kuin niillä on viime vuosina ollut.

Tutkimukseni aikarajaus on vuodet 2011–2023. Lähiajan poliittisten ohjelmien tarjoaa ymmärrystä siitä, mihin suuntaan Suomen politiikka voi kehittyä lähitulevaisuudessa. Vuoden 2011 eduskuntavaalit muuttivat suomalaista puoluekenttää ennennäkemättömästi nostaten perussuomalaiset yhdeksi suurpuolueista SDP:n, kokoomuksen ja keskustan rinnalle. Palaan myöhemmin vuoden 2011 eduskuntavaalien erityispiirteisiin, mutta kansainvälinen rahoitusmarkkinoiden finanssikriisi ja sitä seurannut euroalueen velkakriisi yhdistettynä kotimaiseen vaalirahoitusskandaaliin nostivat perussuomalaiset varteenotettavaksi suurpuolueeksi. (Ruostetsaari 2014, 30; Mickelsson 2021, 15–16.)

Aikarajaukseen vaikutti myös se, että vuonna 2008 alkanut talouskriisi ajoi Suomen talouden lamaan, joka pysäytti Suomen talouskasvun. Suomen bruttokansantuote asukasta kohden oli kasvanut vuodesta 1993 lähtien, ja yli 15 vuotta kasvanut BKT per asukas kääntyi Suomessa ensimmäistä kertaa laskuun yli vuosikymmeneen (Tilastokeskus 2024). Vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat ensimmäiset eduskuntavaalit, joissa puolueiden piti ohjelmissaan vastata kansantalouden heikkoon tilaan, eurokriisiin ja kansainväliseen talouskriisiin. Vuodesta 2011 lähtien yhteiskunnallinen muutos on ollut voimakasta, kun teknologia kehitys on kiihtynyt, ilmastonmuutos on edennyt ja kestävä kehitys on korostunut. Samoin viime vuosina Suomea ja maailmaa kohdanneet kriisit ovat pakottaneet puolueet kohtaamaan ennalta-arvaamattomia muutoksia yhteiskunnassa. Aikarajaus antaa mahdollisuuden tutkia puolueiden strategisia valintoja ja linjauksia pidemmällä aikavälillä kuin pelkästään viimeaikaiset kriisiajat. Pidempi aikajana mahdollistaa myös eri ajanjaksojen vertaamista keskenään ja mahdollistaa erilaisten trendien ja muutoksien tunnistamisen puolueiden yrittäjäpolitiikassa.

2.2 SDP ja Kokoomus

Käsittelen tässä työssä vain kokoomuksen ja SDP:n periaate- ja vaaliohjelmia niiden historian, aseman ja ideologioidensa vuoksi. Molemmat puolueet ovat olleet Suomen historiassa merkittäviä suurpuolueita aina itsenäistymistä tähän päivään asti, ja kokeneet asemassaan samat yhteiskunnalliset muutokset yhteiskunnassa. Toisaalta puolueet ovat edustaneet pitkäjänteisesti kahta erilaista ideologista suuntausta suomalaisessa puoluekentässä ja edustavat ideologioita, jotka ovat historiallisessa ja nykypäivänkin kontekstissa erittäin merkittäviä. SDP ja kokoomus ovat Suomen puoluekentässä pitkäaikaiset selkeät vasemmisto- ja oikeistopuolueet, joilla on ollut johdonmukainen asema perinteisellä oikeisto-vasemmisto-akselilla. Ideologisen taustan erilaisuuden vuoksi on mielenkiintoista tutkia sitä, miten erilainen puolueiden suhtautuminen yrityksiin on 2010- ja 2020-luvun ohjelmissa. Tutkimuksen relevanttiuden kannalta ei ole viitteitä siitä, että näiden puolueiden asema tulisi merkittävästi muuttumaan, sillä suomalainen puoluejärjestelmä on pysynyt suhteellisen vakaana ja tasapainoisena.

SDP ja kokoomus edustavat kolmea perinteistä suurta aatetta, joita voi myös kutsua ”kantaideologioiksi” tai ”klassisiksi ideologioiksi”, jotka kehittyivät yrityksinä muotoilla yhteiskuntaa teollistuneen yhteiskunnan alkuaikoina 1700-luvun lopulta lähtien. SDP edustaa sosialismin alaluokkaa, kun kokoomus edustaa konservatismia ja liberalismia. (Paastela & Paloheimo, 2; Heywood 2012, 15–16.) Kokoomuksen osalta voidaan todeta, että puolueen ensimmäisillä vuosikymmenillä se oli konservatismia ajava puolue, mutta mitä lähemmäksi nykypäivää tullaan, sitä enemmän ovat liberalistiset ja uusliberalistiset tendenssit ottaneet konservatismista yliotteen puolueen sisällä ja ohjelmatasolla. (Lahtinen 2006, 63,71.)

Eduskuntavaaleissa 2023 SDP:n ja kokoomuksen äänestäjiä yhdistää asuinkunnan tyyppi, sillä tyypillisesti puolueet saavat kannatusta taajaan asutussa tai kaupunkimaisesta kunnasta. Samoin molempien puolueiden äänestäjät suhtautuvat myönteisesti monikulttuurisuuteen ja äänestävät vaaleissa oman ammattiryhmän etu mielessään. Kokoomuksen äänestäjät ovat tyypillisesti korkeammin koulutettuja ja tulotasoltaan korkeammassa luokassa kuin SDP:n tyypillinen äänestäjä. Puolueiden äänestäjiä erottaa se, että kokoomuslainen tyypillinen äänestäjä on mielipiteiltään oikeistolainen, kun taas SDP:n tyypillinen äänestäjä on arvoiltaan vasemmistolainen. Paloheimon mukaan SDP ja kokoomus ovat luokka- ja väestöryhmäpuolueita, sillä niiden kannatusta pystyy selittämään kannattajien sosioekonomisilla piirteillä, kun kokoomus saa kannatusta hyvätuloiselta keskiluokalta ja SDP pieni- ja keskituloisilta väestöryhmiltä. (Paloheimo 2024, 156, 158.)

Seuraavat alaluvut ovat tutkimuksen teoreettista viitekehystä ja käsittelevät SDP:n ja kokoomuksen historiallista taustaa, aatteellista kehitystä ja poliittista ideologiaa. Ideologialla tarkoitetaan tässä yhtenäistä ajatusrakennelmaa, joka sisältää uskomuksia, periaatteita ja arvoja, joihin yksilöt ja ryhmät perustavat tai ainakin väittävät perustavansa toimintansa (Paastela & Paloheimo 2006, 1). Pertti Alasuutarin (2011) mukaan on tärkeä tehdä selvä analyttinen ero havaintojen välillä. Tutkimuksen kannalta havaintoja tarkastellaan aina johtolankoina vain tarkasti määritellystä näkökulmasta, jota kutsutaan teoreettiseksi viitekehyykseksi. (Alasuutari 2011, 79.) Akateemisen tutkimuksen teoreettisen viitekehyyksen voi jakaa kahteen osaan; tutkimusta ohjaavaan metodologiaan sekä siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18–19). Esittelen tässä luvussa tutkimukseni kannalta oleellimmat seikat puolueiden ideologioiden kehitysvaiheista ja taustasta. Tarkastelen puolueiden ideologioita siitä näkökulmasta, miten ne mahdollisesti vaikuttavat puolueiden suhtautumisesta yrityksiin.

2.3 SDP, sosialidemokratia ja puolueen ideologinen kehitys

Sosialistinen ideologia jakaantuu kahteen pääsuuntaukseen; sosialidemokratiaan ja kommunismiin. Yleisellä tasolla SDP on vasemmistopuolue, joka edustaa nimensä mukaisesti sosialidemokraattista aatesuuntausta. (Paastela & Paloheimo, 2–3.) Sosialismi sai alkunsa 1800-luvun alussa teollistumisen länsi-Euroopassa teollisuustyöväenluokan nousun myötä, ja Suomeen sosialismi levisi teollistumisen myötä vuosisadan lopulla. Sosialismin ideologian keskeisenä teemana on sen vastustus kapitalismia kohtaan, ja sen pyrkimyksenä on tarjota inhimillisempi ja kannattavampi vaihtoehto. Sosialismilla tarkoitetaan sellaisia aatteellisia suuntauksia, joita yhdistää löyhästi yksityisomistuksen kritiikki, joka koskee etenkin tuotantovälineiden yksityisomistusta. (Heywood 2012, 97, 128; Paastela 2006, 76.)

Kansainvälisessä yhteistyössä SDP on SAMAK:n (sosiaalidemokraattisten puolueiden ja ammatillisten työväenjärjestöjen pohjoismainen yhteistyöfoorumi) jäsen. Puolue on Euroopan tasolla Euroopan Sosiaalidemokraattisen puolueen jäsen, ja SDP:n europarlamentaarikot kuuluvat kyseiseen ryhmään. Lisäksi kansainvälisellä tasolla SDP on Sosialistisen Internationaalin jäsen. Siihen kuuluu yli 130 sosialidemokraattista, sosialistista ja työväenpuoluetta. Sen periaatteisiin kuuluvat muun muassa vapaus, oikeudenmukaisuus, solidaarisuus sekä ihmis- ja kansalaisyhteisyyden toteutuminen demokraattisissa puitteissa. (Paastela 2006, 95; Socialist International 2024.) Lisäksi SDP perustajajäsen Progressiivinen Allianssi verkostossa, joka on keskustavasemmistolaisten puolueiden kansainvälinen verkosto (SDP 2024).

SDP:n äänestäjät ovat puolueen taustan mukaisesti pääosin työntekijöitä, jotka identifioivat itsensä vasemmistolaisiksi. Vasemmistolaisuus on viime aikoina saanut puolueen äänestäjissä yhä vahvemman merkityksen. Puolue on menettänyt suurimman työntekijöiden puolueen aseman perussuomalaisille, mutta puolueessa suurin osa samaistuu työväenluokkaan, vaikka trendi on 2000-luvun alusta hiipunut. Työväenluokkaan itsensä subjektiivisesti asettavien äänestäjien joukosta puolue on suurin. Läpi 2000-luvun eläkeläisten osuus puolueen äänestäjäkunnasta on melko suuri ja 28% kaikista eläkeläisistä kannatti SDP:tä vuoden 2023 eduskuntavaaleissa. Näyttää siltä, että 2000-luvulla puolue on menettänyt miespuolisia työntekijöitä äänestäjäkunnastaan. Vielä vuonna 2003 miehistä 26% äänesti SDP:tä, kun vuonna 2023 äänestäneistä oli enää vain 16%. Naisten osuus samalla tarkastelujaksolla on pysynyt lähes identtisellä tasolla. Eri koulutustasoilta puolue saa eniten äänestäjiä perusasteen käyneiltä ja vähiten korkea-asteen koulutuksen saaneilta. (Paloheimo 2024, 132–135.)

Sosialismi näkee ihmisen sosiaalisena olentona, jossa ihmisten välinen yhteistyö on ihmisten välistä kilpailua kannattavampaa. Teoreettinen perusta pohjautuu moraaliseen kritiikkiin kapitalismia kohtaan. Se pohjautuu humanistisiin periaatteisiin, kuten moraalin asettamisen etusijalle suhteessa ihmisten tarpeiden ja pyrkimysten tyydyttämiseen. Sosiaalinen tasa-arvo on sosialistien mukaan yhteiskunnallisen vakauden ja yhteenkuuluvuuden olennainen osa, mikä edistää ihmisten vapautta, sillä se tyydyttää ihmisen aineellisia tarpeita ja luo perustan henkilökohtaiselle kehitykselle. (Heywood 2012, 97.)

Sosialismin alaluokkana sosialidemokratia eroaa kumouksellisesta sosialismista siten, että se pyrkii kapitalistisen järjestelmän asteittaiseen uudistamiseen ja inhimillistämiseen kaventamalla aineellista epätasa-arvoa ja poistamalla köyhyyttä. 1900-luvun puolivälissä sosialistipuolueet omaksuivat parlamentarismia ja luopuivat kapitalismin lakkauttamisen tavoitteesta keskittyen sen uudistamiseen. Sosialidemokraattisia liikkeitä yhdistää kapitalistisen talousjärjestelmän hyväksyminen vaurauden lähteenä, mutta ne suhtautuvat kriittisesti sen epätasa-arvoiseen jakautumiseen ja kyvyttömyyteen ehkäistä köyhyyttä. Sen piirteisiin kuuluu valtion intervention korostaminen markkinoilla yleisen edun nimissä, etenkin ”luonnollisten monopolien” aloilla, keynesiläinen talouspolitiikka sisältäen täystyöllisyyden tavoitteen sekä tavoite laajasta hyvinvointivaltiosta. Sosialidemokratian kukoistus toisen maailmansodan jälkeen jatkui 1970–1980-luvuille asti, minkä jälkeen sitä on haastanut uusliberalistisen talousajattelun yleistäminen. Siihen sosialidemokratia on reagoinut osin hyväksymällä ja osin muuntaen toimintaansa uusliberalismin suuntaan. (Heywood 2012, 128, 130–131.)

Keynesiläisyydessä piili kuitenkin sosialidemokratian ristiriita, sillä siinä samalla sitouduttiin taloudelliseen tehokkuuteen kapitalistisen järjestelmän pohjalta, eikä sille esitetty sosialistista vaihtoehtoa. Samalla sosialidemokratia kuitenkin sitoutui tasa-arvoon, jonka kanssa kapitalismi nähtiin ristiriidassa. Toisen maailmansodan jälkeen pitkän nousukauden aikana näyttäytyi sosialidemokratia vahvalta vaihtoehdolta, sillä jatkuva kasvu, alhainen työttömyys ja alhainen inflaatio mahdollistivat koko yhteiskunnan elintason nousun eikä hyvinvointivaltion rahoituksessa ollut ongelmia. Keynesiläisyyteen kuuluva markkinoiden poliittinen sääntely sopi sosialidemokraattisille puolueille Euroopassa. (Paloheimo & Tiihonen 2020, 501). Sosialidemokratia onnistui valjastamaan markkinoiden dynaamisuuden ja lieventämään samalla epätasa-arvoa ja epävakautta markkinoilla. Kun kansainvälinen talouslama iski 1970-luvulla, sosialidemokraattinen aatesuuntaus polarisoitui ja aiheutti sosialidemokraattisille puolueille vaalitappioita ympäri läntistä Eurooppaa. (Heywood 2012, 132–133.)

Revisionistinen sosialismi hylkäsi marxilaisen historiallisen materialismin 1800-luvun lopulla, sillä sen mukaan kapitalistinen järjestelmä on joustava ja vaakaa, eikä Marxin ennustamaa luokkakonfliktia ei tule tapahtumaan. Sosialidemokratia hylkäsi sosialismin teoreettisena aatepohjana. Se on painottanut yhteiskunnallisen vaurauden oikeudenmukaista jakoa, jolla on sitouduttu tasa-arvon ihanteeseen, sen laajentamiseen ja kollektiivisen omistuksen laajentamiseen. Useat länsimaiset maltilliset sosialistiset puolueet ovat käytännössä olleet aina revisionistisia, sillä harvalla puolueella on ollut aikomus kumota kapitalistinen järjestelmä, vaan pikemminkin muovata sitä tavoitteidensa mukaisesti. (Heywood 2012, 129–130.)

Sosialidemokraattisten puolueiden haasteet ovat olleet yleiseurooppalaisia 1970–1980-luvuilta nykypäivään. Paloheimon ja Tiihosen (2020, 504–505) mukaan sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentymisen syynä on ollut teollisuustyöväestön osuuden pienentyminen suhteessa porvarillisten puolueiden ydinkannattajakuntaan, keskiluokkaan, verrattuna. Sosiaalidemokraattisten puolueiden aiemmin läheinen suhde ay-liikkeeseen on monissa maissa heikentynyt, samalla kun ammattiliittojen jäsenmäärät ovat vähentyneet ja jäsenien puoluepreferenssijakauma on laajentunut. Sosiaalidemokraateille on myös ollut suurempi ongelma puoluekoneiston ja jäsenistön välisen suhteen heikkeneminen. Aiemmin sosialidemokraattien ”ydinarvoina” ja muista erottuvista arvoista on tullut viime vuosikymmeninä yleisiä, jotka ovat esimerkiksi kirjattu Euroopan unionin ja kansallisiin lainsäädäntöihin. Näitä ovat heidän mukaansa muun muassa sukupuolten tasa-arvo, turvalliset työolot sekä minimipalkat. 2000-luvulle tultaessa yksilö ja yksilökeskeisyyden merkitys ovat korostuneet yli kollektiivisten arvojen ja toiminnan, joka on ollut perinteinen

sosiaalidemokraattinen ideaali. Samoin sosiaalidemokraattien suosima hyvinvointivaltio on itsessään ajanut yksilökeskeistä yhteiskuntaa.

Sosialidemokratia vastasi haasteisiin uusrevisionismilla, jota kutsutaan ”kolmanneksi tieksi”. Sen keskeisenä oppi-isänä voi pitää brittiläistä sosiologia Anthony Giddensia, joka oli Tony Blairin neuvonantaja hänen toimiessa Iso-Britannian pääministerinä 1997–2007. Kolmas tie pitää sisällään yhä enemmän etäännyttä sosialistisista perinteisistä aatteista, jossa ideologisenä ajatuksena oli kolmas vaihtoehto sosialismille ja kapitalismille. Sen tosiasiallinen muoto oli yhdistelmä uusliberalistisia talousoppeja ja sosialidemokraattisia moraalisia periaatteita, kuten oikeuksien ja velvollisuuksien sitouttaminen toisiinsa. Talousajattelussa kolmannen tien sosialidemokratiassa hyväksyttiin globaali markkinatalous ja uskomus kapitalismin muuttumisesta tietotaloudeksi (*knowledge economy*), jossa tiedon oletetaan olevan kilpailukyvyyn ja tuottavuuden lähde. Myös markkinat hyväksyttiin ensisijaiseksi valtion nähden, sekä korostettiin liike-elämää ja yrittäjyyttä edistävää asennetta. Kolmannen tien sosialidemokratia omaksui konsensushakuisen yhteiskuntanäkemyksen hyläten sosialismin konfliktikeskeisen ja dualistisen yhteiskuntakäsityksen. (Heywood 2012, 133–135, 343.)

”Kolmannen tien” uudistusten mukaisesti sosialidemokratia pyrittiin siirtämään kohti keskusta-vasemmistoa ja purkamaan aatteelta ammattiyhdistysliikkeen ja työväenluokan painolasti. Uudistukset rantautuivat myös Ruotsin sosialidemokraattiseen puolueeseen, joka etsi keskitietä kapitalismin ja äärioliberalismin sekä kommunismin ja neuvostososialismin väliltä. Myös pohjoismainen sosialidemokratia oli Giddensin kirjoituksissa ”vanhaa sosialidemokratiaa”, jota tuli uudistaa. Uudistuneessa sosialidemokratiassa tulisi korostaa kansalaisten velvollisuuksia sekä erottaa uusliberalistisesti kansalainen valtiosta ja riippuvuudesta valtion. Valtion tehtävänä oli toimia luonteeltaan ja funktioltaan mahdollistavana toimijana, joka erotti valtion roolin ”vanhasta” mallista, jossa valtio oli tarjoava, huolehtiva ja turvaava. (Julkunen 2017, 202.) Valtion rooli nähtiin kilpailuvaltiona tai markkinavaltiona, jonka tehtävänä olisi keskittyä sosiaalisiin investointeihin, kuten koulutukseen ja maan talouden rakenteen parantamiskeinoihin (Heywood 2012, 136) Sosialidemokratia sai uusliberalismin ominaisuuksia esimerkiksi valtion ja kansalaisen suhteessa sekä valtion tehtävien muutoksessa. Perinteinen marxilainen aatetraditio korosti yhteiskuntaa luokkataistelun areenana ja valtiota välineenä, jolla hallitseva luokka piti yllä omaa luokkahallintaansa. (Paloheimo 2008, 32.)

Paloheimon ja Tiihosen (2020, 505) mukaan myös ”kolmannen tien” kehitys on ollut yksi syy sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen heikentymiselle Euroopassa. Heidän

mukaansa se saattoi lisätä kiinnostusta sosiaalidemokraattisia puolueita kohtaan, mutta heikensi niiden eroa suhteessa porvarillisiin puolueisiin. Sosiaalidemokraattiset puolueet ovat myös olleet haluttomia arvioimaan tai sisäisesti ristiriitaisia kannastaan julkisen sektorin merkityksestä, sen kokoluokasta ja tehokkuudesta viime vuosikymmeninä. Samalla kun globalisaatio on luonut lisää epävarmuutta talouden osalta, mikä on erityisesti osunut sosiaalidemokraattien ydinkannattajaryhmään, on se herättänyt tyytymättömyyttä ja edistänyt ydinkannattajien äänestyshalukkuutta vasemmistososialisteille tai oikeistopopulisteille.

Suomessa asteittain etenevä teollistuminen ja sosialismin leviäminen 1800-luvun lopulla herätti huolta säätyläisissä, sillä työväestön keskuudessa se herätti poliittista liikehdintää, kun työväki alkoi järjestyä wrightiläisiin työväenliikkeisiin. Nimensä se sai tehtailija Viktor Julius von Wrightiltä, joka ulkomailla matkustaessaan päätyi tekemisiin sosialistien kanssa. Hän oli mukana perustamassa Suomessa työväenyhdistyksiä, joiden tavoite oli estää sosialismin tulo Suomeen ja poistaa sääty-yhteiskunnan jäänteitä liberalismiin pohjautuen. Työväenyhdistykset olivat luonteeltaan paternalistisia, sillä niissä oli aluksi mukana säätyläisiäkin, ja niiden keskeinen tehtävä oli työväestön sivistäminen. Tavoitteet holhoamisessa epäonnistuivat, kun ulkomailta saadut vaikutteet sosialismista levisivät ja työväenyhdistykset radikalisoituivat tavoitteissaan, jonka seurauksena säätyläiset jäivät pian syrjään liikkeestä. (Paastela 2006, 76; Mickelsson 2021, 48–49.)

Suomen työväenpuolue perustettiin vuonna 1899. Tätä aiemmin suomalainen työväestö oli omaksunut marxismia Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmasta. Suomen työväenpuolueen ohjelmassa oli monia edistyksellisiä tavoitteita, kuten yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, 8 tunnin työpäivän sekä progressiivisen tuloveron kannattaminen. Vuonna 1903 puolueen nimeksi vaihdettiin Suomen sosialidemokraattinen puolue ja julkaistiin Forssan ohjelman, joka oli SDP:n periaateohjelma aina vuoteen 1952 asti. Forssan ohjelma oli edellistä puolueen ohjelmaa pidempi, perusteellisempi, radikaalimpi ja aikaansa nähden moderni sosialidemokraattinen ohjelma. Periaatteellinen osuus ohjelmasta oli käännetty Itävallan sosiaalidemokraattisen puolueen periaatteellisesta ”Wienin ohjelmasta” lähes täysin, mutta eroavaisuutena siinä oli kirjaus mahdollisuudesta toimia yhteistyössä porvarillisten puolueiden kanssa, mikäli ei olisi ristiriidassa puolueohjelman kanssa. Ohjelma perustui marxilaiseen luokkataisteluajutukseen esimerkiksi vaatimalla yksityistuotannon ja -omistuksen syrjäyttämistä yhteistuotantomuodoille. Myös puolueen nimeäminen ”sosialidemokraattiseksi” oli tuohon aikaan radikaalissävyyinen tunnus puolueelle (Paastela 2006, 77–78; Borg 1964, 62–

63.) Forssan ohjelma oli ensimmäinen laaja puolueohjelma Suomessa, mikä sisälsi periaatteelliset kannanmäärittelyt sekä käytännönpoliittiset tavoitteet (Aarnio 1998, 55).

Luonteeltaan sosialistinen ohjelma oli ennen kaikkea puolueen jäsenille uskonkappale, johon asennoiduttiin mutkattomasti ja tunnevaltaisesti, sillä vain puolueen johdolla oli ymmärrystä sosialismin teoriasta. Sosialidemokraattiselle puolueille ei ole ongelma lainata ohjelmia sisarpuolueilta, kun liikkeen periaatteet ovat samankaltaiset eri maissa. (Borg 1964, 63–65.) Forssan ohjelmassa vapaus yhdistettiin kapitalistisen talousjärjestelmän korvaamiseen ja sosialistisen yhteiskunnan rakentamiseen. Yhteiskunnan tehtävänä olisi tämän käsityksen mukaan luoda ihmisille vapaus, joka saavutetaan, kun yhteiskunta loisi heille edellytykset tyydyttää tarpeitaan ja näin vapaus toteutuisi yhteisöjen kautta. (Paloheimo 2008, 29)

Jukka Paastela (ks. 2006, 80–84) on tutkinut puolueen kehitystä eduskuntauudistuksen ja sotien välisellä ajalla. SDP:n haasteina oli erityisesti puolueen suhde sisällissodan kapinaliikkeeseen, kommunistisen internationaalien kansanrintamapolitiikkaan ja Neuvostoliittoon. Puolue oli myös kiistassa kommunistien kanssa esimerkiksi ammattiliittojen ja työväentalojen hallinnasta. Ideologisesti puolue jatkoi Forssan ohjelman mukaista vaatimusta yhteiskunnan kehittämisestä kohti sosialistista yhteiskuntaa. Toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnallisesti sosialismi taas nähtiin uudessa valossa, esimerkiksi keinona saavuttaa täystyöllisyys. SDP kuitenkin suhtautui maltillisesti sosialisointiin, sillä puolueessa pelättiin laajan sosialisoinnin mahdollisesti johtavan Suomen päätymistä yhdeksi Neuvostoliiton satelliittivaltioksi.

Puolue julkaisi vuonna 1952 uuden periaateohjelman, sillä puolueessa nähtiin Forssan ohjelman käsitykset, kuten suhde sosialismiin ja luokkataisteluun, vanhentuneen. Ohjelman talouspoliittisiin periaatteisiin vaikutti eritoten keynesiläinen talouspolitiikka, vaikka siinä mainittiin, että talousjärjestelmää tulisi kehittää sosialistisen suunnitelmatalouden pohjalta. Keynesiläisyyttä ohjelma edustaa siinä mielessä, että siinä korostetaan keskitettyä sijoitustoimintaa täystyöllisyyden saavuttamiseksi ja ohjelmassa on luovuttu myös periaatteellisesti marxilaisista perusteluista. Ohjelman mukaan elinkeinoelämän aloja ja yrityksiä tulisi tarpeen vaatiessa siirtää yhteiskunnan omistukseen ja hallintaan. Työväen luokkataistelun tulisi uudistuneen ohjelman mukaan toimia niin luokkaetujen kuin yhteiskunnallisten uudistusten puolesta, jotka ohjaavat pois kapitalistisesta järjestelmästä. Lisäksi puolue sitoutui laillisiin menettelytapoihin ja sitoutui kansanvaltaisen parlamentarismen menettelytapoihin. Tämä periaateohjelma oli puolueella voimassa vuoteen 1987 asti. Puolueen periaateohjelmien pitkät elinkaaret osoittavat, että ohjelmien sisältö on pitkälti ankkuroitunut

suomalaisen sosialidemokratian perinteisiin eikä puolueessa ole nähty aateuudistukselle tilausta. (Paastela, 2006, 82–84; Borg 1964, 73–74.)

SDP:n ideologisen kehityksen tutkimus ohjelmatason tarkastelun avulla on hankalaa kahdesta syystä. Ensinnäkin Forssan ohjelma on luonteeltaan väljätkö ja yleisluonteinen ja toiseksi, ohjelmien välinen aikamääre on sen verran pitkä, että puolueen sisäisen kehityksen voi ymmärtää eri tavoin. Tällä tavoin puolueen ohjelmia tarkastellessa voi saada kuvan, että puolue on tehnyt täyskäännöksen ideologisesti noin viidenkymmenen vuoden aikana. Kuitenkin puolueen toimintaa yleisesti tarkasteltaessa voi huomata, että puolue on päivittänyt periaatteidensa muotoja eikä niinkään periaatteiden sisältöä. (Borg 1964, 68.)

Puolueen suhde sosialisointiin ja sosialismin painotus 1950-luvulta alkaen eivät ole olleet työväenliikkeen historiallista tehtävää kuvaavaa marxismia. Puolueen esittämä politiikka ei myöskään ollut marxistista tai sosialistista, vaikka puolueen ohjelmissa oli vielä viljeltyinä marxilaisia sanontoja ja käsitteitä, niillä ei kuitenkaan ollut enää marxilaista ajatussisältöä. Puolueen tasapainoilu sosialismin suhteen on ollut historian saatossa myös tasapainoilua suhteessa muihin vasemmistopuolueisiin etenkin 1950- ja 1960-luvuilla. Vuoden 1952 ohjelmassa SDP etsi uusia perusteita sosialisoinnin käytännölliseksi suorittamiseksi. Puolueen talouspoliittiset tavoitteet olivat täystyöllisyys, oikeudenmukaisen jaon tavoittelemine, sosiaalinen turvallisuus ja korkeampi elintaso. Puolueen sisällä esitettiin lausuntoja, että marxilaisuudesta tai sosialisoinnista tulisi luopua kokonaan ohjelmatasolla, sillä periaatteessa puolue ei tavoittele tai ylläpidä niitä käytännön politiikassa. Toisaalta puolueen sisällä esitettiin, että sosialistinen suunnitelmatalous, joka johtaisi pidemmällä aikavälillä sosialistiseen yhteiskuntaan, vaatii materialistisen historiakäsityksen ja siten Marxin ”tieteellisen sosialismin perusteet”. SDP:n kompromissihakuisuus puolueen ja poliittisen vasemmiston sisällä johtui tuolloin myös siitä, että Suomessa toimi voimakas ja marxilaisen teorian vahvaan leniniläiseen tulkintaan perustuva kommunistinen luokkataistelupuolue, jonka vastavoimana SDP pystyi näyttäytymään keskiluokalle houkuttelevampana vasemmistopuolueena. (Borg 1964, 76–77.)

SDP harrasti 1960- ja 1970-luvulla aktiivista ohjelmakirjoitusta. Puolue otti linjassaan aiempaan verrattuna hieman vasemmistolaisemman linjan ja teki esimerkiksi yhteistyötä kommunistien kanssa 1960-luvun loppupuolella. Ohjelmatehtäily oli ajalle tyypillistä ja Mickelsson (2021) kuvailee aikakautta ”tulevaisuus- ja ohjelmapuolueiden aikakaudeksi”. Puolueohjelmissa sosialismia käytettiin näkyvästi, joskaan sitä ei tarjottu väkisin kansalle. Puolue näki, että sosialistista yhteiskuntaa rakennetaan uudistuksin askel kerrallaan kansan

enemmistön hyväksyessä uudistukset. Vuoden 1987 periaateohjelmaa puolue valmisteli pitkään, sillä jo vuonna 1981 puoluekokous esitti periaateohjelman uudistamista, jonka otti vastuulleen puheenjohtaja Kalevi Sorsa. Periaateohjelmaa tehneisiin työryhmiin kuului myös asiantuntijoita ja jäseniä, jotka eivät kuuluneet puoluejohtoon. (Paastela 2006, 85–86.)

Väitöskirjassaan *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin* Sami Outinen (2015) esittää SDP:n merkittävän talouspoliittisen linjamuutoksen ajoittuvan vuoden 1977 kevääseen Bad Sillanpää -kokoukseen. Kokouksessa puolue otti kannan yksityisten yritystoiminnan tukemisen puolesta ja verotuksen hillitsemistä vastaan. Samoin historian dosentti Antti Kujala (2006) on tullut paperiliiton historiaa kirjoittaessaan samaan tulokseen, sillä hänen mukaansa puolue alkoi silloin kuunnella elinkeinoelämän toiveita. (Marttila 2016, 20.) Bad Sillanpää -kokouksessa SDP otti mallia saksalaisesta sisarpuolueestaan SPD:sta, joka oli pitänyt vuonna 1959 samankaltaisen kokouksen, jossa saksalaiset sosialidemokraatit linjasivat tavoittelevansa ”niin paljon kilpailua kuin mahdollista ja niin paljon suunnittelua kuin välttämätöntä”. SDP pyrki eroon työväenluokkaidentiteetistään ja pyrki kasvattamaan kannatustaan keskiluokassa kilpaillen kokoomuksen kanssa. (Ibid., 105.)

Vuonna 1977 syksyllä järjestettiin Korpilampi-seminaari, jonka kutsui niin ikään kokoon SDP:n puheenjohtaja ja silloinen pääministeri Sorsa. Seminaariin osallistui Suomen taloudellinen ja poliittinen eliitti, joiden tavoitteena oli päästä kansalliseen konsensukseen talous- ja yhteiskuntapolitiikan suunnasta. 1970-luvun puolivälissä puolueiden ja eturyhmien suhteet olivat heikentyneet ja politiikassa vallitsi epäluottamuksen ilmapiiri. Kokouksen tavoitteena oli määritellä kansakunnan yhteiset edut irrottautumalla eturyhmänäkökuilmasta. Sorsan hallitus oli saanut aikaiseksi Suomen historian ensimmäisen elvytyspaketin, jonka toimeenpanoa varten tarvittiin laajapohjaista yhteisymmärrystä. (Saari 2010, 469.) Seminaari toi yhteen SDP:n ja kokoomuksen keskinäistä talouspoliittista ymmärrystä ja lisäsi suomalaiseen korporatismiin piirteitä kilpailu- ja markkinataloudesta. Näihin kuuluivat muun muassa kansantalouden tehokkuuden, teollisuuden kilpailukyvyn ja suhdannekestävyyden parantaminen. Korpilammella pääministeri Sorsa sai tuen elvytyspaketilleen ja samoin SDP myöntyi askel askeleelta kohti markkinatalouden hyväksymistä. (Marttila 2016, 105–106.)

Outisen (2015) mukaan SDP hyväksyi talouspolitiikassaan uusliberalistisia suuntauksia ja siihen liittyviä talouspolitiikan keinoja, joita jatkettiin vielä SDP:n ja kokoomuksen yhteistyöllä Holkerin sinipunahallituksessa 1980-luvun lopulla. Hänen mukaansa Holkerin johdolla sinipunahallitus jatkoi uusliberalisteille mieluista politiikkaa samalla kun sosialismin

luhistuminen lisäsi SDP:n valmiutta nostaa markkinoiden merkittävyyttä omassa poliittisessa työssään. Tähän vaikutti myös eurooppalaisten sisarpuolueiden uusliberalistiset politiikkalinjaukset. (Marttila 2016, 20–21.)

Vuoden 1987 periaateohjelman uudet ulottuvuudet koskivat muun muassa luonnon ja ihmisen suhdetta, johon sosialidemokratia tai kansainvälinen sosialismi eivät Sorsan mukaan vastanneet sen vaatimalla vakavuudella. Toinen uusi asia koski itsehallinnollisen sosialismin ja valtiososialismin erottelua, jolla viitattiin Neuvostoliiton poliittiseen ja taloudelliseen järjestelmään. Itsehallinnollinen sosialismi esitettiin Neuvostoliiton järjestelmämallin vaihtoehdoksi. Siihen kuuluivat muun muassa työpaikkademokratian lisääminen ja yrityksiin perustettavat työntekijöiden hallitsemat rahastot, joilla työntekijät voisivat omistaa osan työnantajana toimivaa yritystä. Itsehallinnollinen sosialismi kuitenkin korvattiin periaateohjelmaan termillä demokraattinen sosialismi, jota puolue oli aiemmin vältellyt, sillä termin pelättiin aiheuttavan ongelmia Neuvostoliiton suhteen. 1980-luvun loppupuolella kuitenkin Neuvostoliiton sisäpoliittinen ja globaali valta-asema olivat muuttuneet sen verran, että puolue koki termin olevan käyttökelpoinen. (Paastela 2006, 86–88.)

SDP:n mittapuulla suhteellisen nopea periaateohjelman uudistus vuonna 1999 johtui tyytymättömyydestä vuoden 1987 periaateohjelmaan ja ohjelman uudistustarve oli perusteiltaan aatteellinen. Uudistusta perusteltiin sillä, että muuttuneet olosuhteet, kuten reaalisosialismin romahdus ja Suomen liittyminen EU:hun, vaativat uudistetun periaateohjelman. Muodoltaan periaateohjelma muistutti Forssan ohjelmaa siltä osin, että se oli aiempia periaateohjelmia ihmiskeskeisempi. Painotus ei enää ollut järjestelmässä tai sen rakenteissa, jota perusteltiin sillä, ettei puolueen ole tarkoitus ylhäältäpäin julistaa, opettaa tai moralisoida. Suurimpana puheenaiheena oli sosialismin termin käyttö ohjelmassa. Puolue päätyi käyttämään termiä, kun periaateohjelmavaliokuntaa johtanut Sorsa totesi, ettei termillä ole enää tahraajia. Pian periaateohjelman julkaisun jälkeen sitä kritisoitiin puolueen sisällä siitä, ettei siinä tarkasteltu ihmisen ja luonnon suhdetta eikä ilmastonmuutosta. Puolueen sisällä arveltiin, että periaateohjelmaa tulisi siksi uudistaa suhteellisen pian. (Paastela 2006, 88; Mickelsson 2021, 307.)

SDP ei enää 1900-luvun lopulla periaateohjelmissaan ajanut sosialismia talousjärjestelmänä. Vaikka taloudellista demokratiaa vielä vaadittiin vuoden 1987 periaateohjelmassa, puolue sittemmin on painottanut markkinoiden yhteiskunnallista ohjausta ja taistelua yltiöliberalismia ja konservatismia vastaa eikä vuoden 1999 periaateohjelmassa mainita sosialismia

talousjärjestelmään viittaavana tulkintana. Sosialismin merkitys SDP:lle ei enää 2000-luvulla ole talous- tai markkinajärjestelmään painottuva, vaan pikemminkin määrättyjen yhteisöllisten arvojen, kuten tasa-arvon ja julkisen sektorin laajan vastuun, korostamista poliittisessa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tasa-arvon puolue määritteli etujen ja oikeuksien jakaantumiskysymyksenä, kun sosialistit aiemmin olivat nähneet sen tuotantovälineiden yksityistämisen korvaamisella kollektiivisella omistuksella. Puolue ei myöskään suhtaudu kielteisesti yrittäjyyteen, mutta on vaatinut ohjelmissaan yrityksille vastuuta ja pyrkinyt lisäämään yritysten ohjausta erilaisilla normeilla. Puolue näkee, ettei työnantajan ja työntekijän välillä saa olla alistussuhdetta, ja pyrkii edistämään työpaikkademokratiaa yrityksissä. (Mickelsson 2006, 243, 245; Mickelsson 2021, 309; Paloheimo & Raunio 2008, 20, 30.)

Vaikka SDP selvisikin voittajana vasemmistopuolueiden sisäisessä kiistassa reaaliosialismin romahdettua Neuvostoliiton myötä, oli puolueella hankaluuksia identiteettinsä uudistamisessa. Ongelma koski vasemmistopuolueita ympäri maailmaa. Vasemmistopolitiikan muutostyötä kansainvälisesti johti Brittien työväenpuolue Giddensin oppien mukaisesti. Hänen mukaansa sosialidemokratian oli tehtävä selväksi suhde globalisaatioon, individualisaatioon sekä ympäristöongelmiin, mutta ennen kaikkea määriteltävä vasemmisto-oikeisto jaon merkitys tulevaisuudessa. (Mickelsson 2021, 307.) On arvioitu, että vasta Blairin hallinto kykeni institutionalisoimaan Thatcherin konservatiivipuolueen yhteiskunnalliset reformit. Näin Blair jatkoi thatcherläistä politiikka ja vasemmistopuolueen johdolla uusliberalismia juurrutettiin Britanniaan. (Julkunen 2017, 201.) Ekonomisti Thomas Piketty (2020) on arvioinut, että modernien vasemmistopuolueiden haaste on luoda poliittinen ohjelma, jossa globaalille markkinaliberalismille annettaisiin tasa-arvoa edistävä vastavoima (Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass 2020, 46).

Heikki Patomäen mukaan (2007, 62, 79–80) uusliberalististen piirteiden voidaan katsoa myös vaikuttaneen SDP:n poliittiseen sisältöön. Jo Holkerin hallituksen aikana monia valtion omistamia liikelaitoksia yhtiöitettiin, mikä mahdollisti niiden yksityistämisen tai osittaisen yksityistämisen Esko Ahon hallituksen aikana lamavuosina 1990-luvun alussa. Lamavuodet vaikuttivat myös Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen aikakauteen vuosina, jolloin SDP pääministeripuolueena jatkoi Ahon hallituksen tiukkaa budjettikuria. Patomäen mukaan SDP harjoitti pääministeripuolueena uusliberalistista politiikkaa muun muassa valtion omaisuuden myymisellä, joista suurin osa tapahtui Lipposen pääministeriaikakausilla 1995–2003. (Patomäki 2007, 79–80.) Myös suurin osa rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen toimenpiteistä,

jotka johtivat ”kasainotalouteen Suomessa” toimeenpantiin SDP:n ollessa pääministeripuolue ennen Holkerin hallitusta 1980-luvulla (ks. Patomäki 2007, 62).

Puolue ei kuitenkaan ole täysin yksimielisesti tai ilman kipuilua puolueen sisällä määrittänyt suhdettaan uusliberalistisiin piirteisiin yhteiskunnassa. Esimerkiksi Erkki Tuomioja asettui ehdolle puolueen puheenjohtajakisaan vuonna 2005 vastustaakseen uusliberalisteja ja puolustaakseen sosialidemokraattisia perinteisiä arvoja. (Hautamäki 2005). Puolueen puheenjohtajana vuosina 2008–2014 toimineen Jutta Urpilaisen mukaan SDP:n taas tulisi edistää ”eettistä markkinataloutta”, jonka puolue oli kehittänyt kansainvälisestä talouskeskustelusta finanssikriisin jälkeen. Puolueen sisällä käsitteen kehittäminen kuitenkin sai ristiriitaisen vastaanoton (Sutinen & Suominen 2013) ja puolue-eliitin määritelmät käsitteelle olivat kirjavia (ks. Rantanen & Suominen 2013).

2.4 Kokoomus, konservatismi ja liberalismi sekä puolueen ideologinen kehitys

Kansallinen Kokoomus r.p. on vuonna 1918 perustettu keskustaoikeistolainen puolue, jonka perustamisen lähtökohtana oli koota monarkistisen valtiomuodon kannattajat yhteen. Heti 1920-luvun alussa puolueen yleisiin periaatteisiin kirjattiin konservatiiviset periaatteet ja tavoitteet, jotka toimivat puolueen keskeisinä toimintalähtökohtina vuosikymmenien ajaksi. Toisaalta jo tuolloin yleisiin periaatteisiin kuuluivat liberalismista lainattuja ajatuksia, kuten yritteliäisyyden ja työnteon korostaminen. (Lahtinen 2006, 63.)

Kokoomus on ollut alusta alkaen jäsen 1983 perustetussa Kansainvälisessä Demokraattisessa Unionissa, joka on yli 80 keskusta-oikeistolaisten puolueen kattojärjestö. Kokoomus kuuluu järjestön täysjäseniin. Sen ilmoittamat periaatteet ovat demokratian, markkinatalouden ja ihmisoikeuksien levittäminen maailmassa. Maailmanjärjestön alueellisena järjestönä toimii Euroopan Demokraattinen Unioni, joka yhdisti voimansa 2000-luvun alussa Euroopan kansanpuolueen kanssa (EPP). Kokoomuslaiset europarlamentaarikot ovat EPP:n parlamenttiryhmän jäseniä. (Lahtinen 2006, 72; IDU 2024.)

Kokoomuksen kannatus eriytyy nykyisistä eduskuntapuolueista eniten, sillä se saa 75 % äänistään keskiluokkaan, ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan itsensä sijoittavilta äänestäjiltä. Näiden luokkien keskuudessa kokoomuksen kannatus on keskimääräistä suurempaa. Lähes puolet keskiluokkaan tai yläluokkaan kuuluvista äänesti kokoomusta vuoden 2023 eduskuntavaaleissa ja samankaltainen trendi on ollut havaittavissa läpi 2000-luvun vahvistuvissa määrin. Puolueen äänestäjäkunta on lievästi miesvoittoista ja saa melko tasaisesti

kannatusta kaikista ikäryhmistä. Paljon koulutusta saaneet henkilöt äänestävät kokoomusta todennäköisemmin ja yrittäjien, ylempien toimihenkilöiden ja johtavassa asemassa työskentelevien äänestäjien keskuudessa kokoomus menestyy puolueista parhaiten. Kokoomus saa kannatusta paremmin keskimääräistä paremmin suurituloisten keskuudesta ja huonommin kannatusta puolue saa pienituloisilta äänestäjiltä. Läpi 2000-luvun puolueen äänestäjät ovat identifioineet itsensä oikeistolaisiksi ja puolueen kannattajakunta on oikeistolaisinta eduskuntapuolueiden keskuudessa. Kokoomuksen kannatus on vahvinta Suomen eteläisissä vaalipiireissä. Puolue saa kaksinkertaisesti paremmin kannatusta kaupunkimaisista kunnista kuin maaseutumaisista kunnista. (Paloheimo 2024, 125–128.)

Kokoomus voidaan luokitella Suomessa konservatiivis-liberaaliksi keskustaoikeistolaiseksi puolueeksi. Muita konservatiivisia puolueita Suomessa on esimerkiksi Suomen kristillisdemokraatit, osittain Suomen maaseudun puolue ja perussuomalaiset, mutta niitä ei ole luokiteltu konservatiiviseksi puolueiksi. Myös RKP:lla ja keskustalla on periaateohjelmissa esiintynyt konservatismiin viittaavia arvoja ja asenteita, kuten isänmaallisuuden ja kansallisen tradition korostaminen sekä kristillisen arvopohjan kunnioitus. Konservatismiin aatetraditio ei perustu suoranaisesti mihinkään yhteiskuntateoriaan, vaan se on enemminkin suhtautumistapa yhteiskunnalliseen muutokseen, jonka pohjana tulisi olla luonnollinen ja maltillinen kehitys. Konservatismi painottaa myös perinteitä ja lujan hallitusvallan merkitystä yhteiskunnassa. Konservatismiin kuuluu myös lähelle liberalismia tulevia yksilökeskeisiä suuntauksia ja esimerkiksi usko markkinatalouden toimintaan yhdistää eurooppalaista konservatismia ja liberalismia. (Paastela & Paloheimo 2006, 2–3; Lahtinen 2006, 59, 62.)

Konservatismiin nimi tulee latinan kielen sanasta *conservo*, joka tarkoittaa säilyttämistä, voimassa pitämistä, noudattamista, pelastamista ja varjelua. Sen on katsottu syntyneen reaktiona Ranskan suureen vallankumoukseen 1700-luvun lopussa, kun Edmund Burke julkaisi vallankumousta ja sitä oikeuttavia aatteita arvostelleen pamfletin. Burke asettui radikaalia yhteiskunnallista muutosta vastaan, sillä hänen mukaansa sen tulisi perustua luonnollisiin ja asteittäisiin reformeihin perinteisten instituutioiden sisällä. 1900-luvulla konservatiivit esiintyivät vaihtoehtona liberalismille ja sosialismille, samalla kun yhteiskunnat Euroopassa kehittyivät voimakkaasti kapitalistisissa olosuhteissa. Konservatismiin on kuulunut myös tietynlainen elitismi, sillä sen kannattajat ovat katsoneet kansanjoukkojen olevan sopimattomia hallitsemaan valtiota. 1900-luvulla konservatiivit yleisesti hyväksyivät edustuksellisen demokratian, mutta korostanut maltillisen eliitin ja asiantuntijavallan merkitystä. Siksi sitä on leimannut yläluokkainen aate ja asenne, kun se on puolustanut asemiaan nousevia luokkia ja

näiden uusia aatteita vastaan. Suhteessa liberalismiin ja sosialismiin konservatismiin eroaa siinä, ettei se perustu ”perusopukseen”. Konservatiivit ovat vastustaneet niin liberaaleja kuin sosialistisiakin uudistuksia. (Lahtinen 2006, 59–60.)

Liberalismia ja konservatismia erottaa niiden erilaiset käsitykset valtiosta ja yhteiskunnasta. Liberalistisen ideologian mukaan yhteiskunta koostuu itsenäisistä yksilöistä, jotka toimivat oman harkintakykynsä mukaisesti edistäen siten parhaiten yhteiskunnan kokonaisuutta. Klassisen liberalismiin mukaan valtion tulisi olla neutraali instituutio, jonka tehtävänä on säätää ihmisten kanssakäymiseen yhteiset pelisäännöt. Konservatismiin mukaan taas yhteiskunta koostuu ryhmien ja yhteisöjen varaan, missä harmoninen yhteiskunta perustuu siihen, että kansalaiset kasvatetaan ymmärtämään paikkansa yhteisössä. Konservatismiin mukaan vahva valtio ylläpitää yhteiskunnallista järjestystä ja suojelee kansalaisia kaaosta ja epäjärjestystä vastaan. (Paloheimo 2008, 32.)

Konservatismia ja liberalismia yhdistää niiden talousajattelu, sillä molemmat ideologiat ovat puolustaneet yksityisomaisuutta ja kilpailua talousjärjestelmässä, jota sosialismi on uhannut. Konservatiivien ja liberaalien yhteiset intressit kohtasivat etenkin 1900-luvun lopulla. Tästä esimerkkejä löytyy Margaret Thatcherin Iso-Britanniasta sekä Ronald Reaganin ja George Bush vanhemman Yhdysvalloista, kun liberalistiset vapaan markkinatalouden periaatteet ja konservatiivisten johtajien vetoaminen ”perinteisiin arvoihin”. Tämä näyttäytyi sisä- ja ulkopoliittisesti autoritaarisen toimeenpanovallan korostuksina ja voimapolitiikkana ”vapaan markkinatalouden ja demokratian” nimissä Yhdysvaltojen johdolla. Thatcherin johdolla Iso-Britanniassa purettiin hyvinvointivaltiota ja ryhdyttiin laajoihin yksityistämiskohteisiin taloudellisen tehokkuuden nimissä. ”Uuskonservatismi” levisi myös muihin Länsi-Euroopan suuriin maihin. Vahvan valtion ja vapaiden markkinoiden yhdistäminen sekä yhteiskunnan uudistaminen hyvinvointivaltiota purkaen uuskonservatismi tarjosi uudenlaisen ja osin periaatteiltaan paradoksaalisen poliittisen vaihtoehdon. Heywood (2012) kutsuu tätä poliittista ilmentymää termillä *libertarian conservatism*, sillä siinä yhdistyy liberalismiin talousajattelu konservatismiin perinteiseen yhteiskuntafilosofiaan, kuten perinteisten arvojen, velvollisuuksien ja auktoriteetin kunnioittamiseen. Hänen mukaansa jo Burke kannatti Adam Smithin talousliberalismia, missä nämä kaksi ideologiaa yhdistyvät talousajattelussa. Kuitenkin suuntaukset eroavat siinä, että ”uuskonservatismi” tukee liberaalia ajatusmaailmaa vain taloudellisen individualismin ja mahdollisimman pienen talouden hallinnon saralla, kun taas vahvaa valtiota tarvitaan konservatiivisessa ajattelussa varmistamaan, että yleistä järjestystä ja auktoriteettia kunnioitetaan yhteiskunnassa. (Heywood 2012, 84–85; Lahtinen 2006, 60–61.)

Liberalismia ja konservatismia yhdistää myös niiden ohjelmatraditio. Niissä aate vaikuttaa taustalla ja yleisellä tasolla aate kokoaa ja yhdistää puolue toimijoita, toisin kuin sosialistisen ohjelmaperinteen dogmijärjestelmä. Liberalismin ja konservatismiin ohjelmatraditiossa lähtökohtana on usein puolueen ja toiminnan taustalla nähdyt yleiset periaatteet. Sosialistisessa ohjelmatraditiossa taas itse ohjelmalla on keskeinen asema teoreettisena opinkappaleena ja ohjelman tekemisellä on puolueen sisällä merkittävä asema. (Aarnio 1998, 20, 36, 57.) Konservatiivisia puolueita ja niiden puolueohjelmia tutkittaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, mikä on niiden todellinen aate ja ideologia, mitä pyrkimyksiä niillä on kulloisessakin ajassa sekä minkä asioiden suhteen puolue on konservatiivinen. On kiinnitettävä huomiota siihen, ajaako konservatiivinen puolue lainkaan muutosta tai ajaako puolue muutosta vastauksena toisenlaisen muutospyrkimyksen torjumiseksi. (Lahtinen 2006, 61–62.)

Myös liberalismi ideologiana on pikemminkin suhtautumistapa elämään, mutta yhteiskunnallisesti se sisältää ideologian mukaisesti ajatusten, oppien ja käsitysten joukkoa. Liberalismin voi tiivistää ideologiaksi, jonka mukaan ihmiset ovat vapaita ja tasa-arvoisia syntyessään, ja joiden luonnonmukaiseen kasvuun ja kykyjen vapaaseen käyttöön yhteiskunnan edistyminen perustuu. Liberalismin mukainen yhteiskunta ei rajoita yksilöiden toimintaa tai kasvua. Siinä valtio on olemassa yksilöiden yhteistoiminnan takaamiseksi ja turvaamiseksi. Valtio liberalismissa ei ole keskeinen instituutio ihmisille, vaan liberalismiin keskiössä ovat vapaat yksilöt. Klassisen liberalismiin mukaisesti valtion rooli olisi lain ja järjestyksen ylläpitäminen, laajojen yksilönvapauksien sekä kansalaisten oikeuksien ja turvallisuuden takaaminen, kansalaisten tasapuolinen kohtelu lain edessä sekä vapaan kilpailun turvaaminen. Jo Smith uskoi, että yksilöiden vapaus ja heidän pyrkimyksensä oman hyvinvointinsa edistämiseksi lisääisivät kaupankäyntiä yhteiskunnassa, mikä siten johtaisi myös kansakunnan varallisuuden kasvuun. Koska valtion tehtävänä oli turvata vapaa ja reilu kauppa, tuli valtion myös lakisääteisesti turvata omistusoikeus ja omaisuuden suoja sekä kysynnän ja tarjonnan vapaus. Liberalismin onkin kuulunut jo 1700-luvulta lähtien yrittämisen ja elinkeinon vapaan harjoittamisen korostaminen sekä vapaan kaupan ja valtion roolin kaventamisen vaatimus markkinoilla. (Marttila 2016, 109–110; Borg 2006, 10–12.)

Ideologisesti liberalistisia puolueita Suomessa toimi läpi 1900-luvun, mutta liberalistiset puolueet ovat 2000-luvulla jääneet pienpuolueiksi Suomessa, eivätkä ne ole onnistuneet saamaan eduskuntaan kansanedustajia. Yksi syy vakiintuneen liberalistisen puolueen puutteelle voi olla se, että muut puolueet oikeistosta ja vasemmistosta ovat omaksuneet liberalismiin arvoja

ja periaatteita, kuten kilpailullisen markkinatalouden ja yksilökeskeisen yhteiskunnan hyvinvointivaltiomallissa. (Paloheimo 2008, 27, 56–57.)

Uusliberalismi on syytä erottaa perinteisistä liberaalien puolueiden edustamasta liberalismista. Uusliberalismin voidaan katsoa muovautuneen vastareaktiona fasismille ja sosialismille 1900-luvun puolivälin Euroopassa. Sota-aika Euroopassa oli ollut vahvasti valtiokeskeistä toimintaa poliittisesti ja taloudellisesti, mutta myös sitä ennen Yhdysvalloissa New Deal -hanke oli vahvasti valtiokeskeinen talousuudistus. Uusliberalismin individualismi oli vastareaktio kollektivismille, jota edustivat fasismi ja sosialismi. Samalla se toimi vastareaktiona klassisen liberalismiin kriisiin, joka oli jäämässä fasismiin ja sosialismin jalkoihin. Uusliberalismi ei ole vain taloustieteen diskurssi, vaan myös poliittinen teoria, jonka päävastustajana voi nähdä kollektivismiin. Puolestaan kollektivismiin päävastustajana voi pitää kapitalismia. Uusliberalismin kuuluu olennaisesti talousretoriikka, markkinoiden puolustus ja tehokkaiden markkinoiden ylläpito valtion toimesta sääntelijän roolissa. (ks. Biebrich 2019.)

Aatehistorioitsija Timo Miettinen (2018) kutsuu uusliberalismin määrittelyä epäanalyyttiseksi eurooppalaisessa kontekstissa. Hänen mukaansa käsitys uusliberalismista on ollut puutteellista, jota on hallinnut lähinnä käsitykset uusliberalismista angloamerikkalaisena perinteenä, valtiovastaisena ideologiana ja taloustieteellisenä doktriinina. Uusliberalismin juuret ovat Miettisen mukaan vahvasti Euroopassa, josta se levisi Yhdysvaltoihin. Uusliberalismin taustalla oli liberalismiin ja liberaalin maailmanjärjestyksen kriisi ensimmäisen maailmansodan jälkeen Euroopassa. Uusliberalismia kehittäviä koulukuntia yhdisti usko tieteeseen ja rationaalisuuden voimaan, asiantuntijuuteen ja neutraalisuuteen, jotka nostaisivat liberalismiin poliittisten ideologioiden yläpuolelle. Toisen maailmansodan jälkeen uusliberalismi liitetään vahvasti yhdysvaltalaiseen ajatteluun ja kehitykseen, mutta myös Euroopassa uusliberalismi kehittyi esimerkiksi länsisaksalaisen talouspolitiikan avulla. (Miettinen 2018). Sitä johti ordoliberalisen koulukunnan ajatukset, jotka myöhemmin vaikuttivat Euroopan talous- ja rahaliiton muotoutumiseen 1990-luvulla. Ordoliberalismin kuuluu pyrkimys tuoda yhteen avoin markkinatalous, vahva oikeusvaltio ja uuden kehikon talouspolitiikka, jonka pyrkimys oli kehittää taloudellisen järjestelmän ideaali muoto. (Miettinen 2017, 20–21.)

Talousliberaalissa ideologiassa taloudesta pyritään luomaan alue, johon valtio tai politiikka yleisesti ei saisi sekaantua. Ajatus on lähtöisin Smithin ”näkyvättömän käden” – teoriasta. (Palonen 2003, 482.) Uusliberaalit teoreetikot kuitenkin hylkäsivät klassiseen liberalismiin kuuluvan *laissez-faire* -talousmallin, jossa talous muodostaisi yhteiskunnassa omalakisena

alueen, joka toimisi parhaiten, kun valtio tai politiikka ei puuttuisi sen toimintaan. Uusliberalismissa taas valtion tehtävä markkinoilla olisi kilpailun ylläpitäminen, sen roolin tulisi olla vahva, mutta sen tulisi olla epäpoliittinen. Erityisesti saksalaiseen ordoliberalismista kumpuavaan ”sosiaaliseen markkinatalouteen” kuului ajatus, että valtion on toimittava markkinoiden rinnalla oikeudenmukaisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Toisin sanoen valtion tulisi mahdollistaa toimillaan sellaisen sosiaalisen turvaverkon, jota markkinat eivät tuota. (Miettinen 2018.) Uusliberalistinen talouspolitiikka pyrkii edistämään talouskasvua vähentämällä markkinoiden sääntelyä ja valtion roolia taloudessa. Markkinoiden roolia korostetaan, ja pyrkimyksenä on saada tehokkaat markkinat verotusta keventämällä, julkisia menoja leikkaamalla, työmarkkinajoustoja lisäämällä ja julkisia palveluja yksityistämällä. (Marttila 2016, 47.)

Uusliberalismi arvostaa markkinoiden toimintaa yli valtiollisen toiminnan kolmesta syystä. Ensinnäkin uusliberalismin mukaan markkinat ovat itsesäätelviä, ja niillä on taipumus olla pitkällä aikavälillä tasapainoisia. Toiseksi markkinat ovat myös uusliberalismin mukaan luonnostaan tehokkaita ja tuottavia, sillä markkinataloudessa makrotasolla resursseja allokoidaan vääjäämättä tehokkaimpaan käyttöön ja kaikilla on tulotasosta riippumatta kannustin tehdä töitä. Mikrotasolla taas yksityiset markkinatoimijat ovat julkisia toimijoita luonnollisesti tehokkaampia, koska yrityksillä on tulosvastuu ja sitä myöden voiton tavoittelun kurinalaisuus, kun taas julkisten toimijoiden mahdolliset tappiot kuitataan lopulta veronmaksajien toimesta. Kolmanneksi uusliberalismi näkee, että markkinat ovat reagoivia ja niillä on jopa demokraattisia ominaisuuksia. Kilpaillut markkinat takaavat sen, että tuottajat tuottavat sitä, mitä kuluttajat haluavat heidän mielestään sopivaan hintaan. Markkinat myös tuottavat taloudellista oikeudenmukaisuutta ja reiluutta, jossa jokainen voi nousta sosiaalisesti työn ja lahjakkuuden perusteella. Siten markkinoilla tapahtuva materialistinen epätasa-arvo heijastaa uusliberalistisessa ajattelussa vain luonnollista epätasa-arvoa. (Heywood 2012, 50.)

Suomessa uusliberalismi sai entistä enemmän jalansijaa 1990-luvun talouslaman myötä. Korostunut yksilöllinen vastuu ja toimeliaisuus, julkisen sektorin kaventuminen ja markkinoiden merkityksen vahvistuminen ovat uusliberalismin mukaisia korostuneita teemoja. (Karjalainen, Pietilä ja Ukkonen-Mikkola 2021). Käsitteenä uusliberalismi on saanut poliittisilla laidoilla erilaisen merkityksen. Vasemmistossa on taipumusta ajatella markkinatalouden ja uusliberalismin olevan sama asia. Oikeistossa taas uusliberalismi saa kirjavia sävyjä, kun toisille se tarkoittaa *laissez-faire*-tyylistä ajattelua ja toisille ”sosiaalista markkinataloutta”. (Marttila 2016, 21.) Heikki Patomäki (2007, 71,73–74) esittää kriittisesti,

että uusliberalistiset aatesuuntaukset ovat Suomessa 1980-luvulta lähtien ja kansainvälisesti peräisin Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön vuosittaisista maakohtaisista politiikkasuosituksista. Patomäen mukaan raporttien perusteella ihanteellinen tila on uusliberalistinen, valtion sääntelystä vapaa markkinatalous, jossa valtion rooli on minimoitu palvelujen tuottajana ja tulojen tasaajana. Patomäki pitää järjestön tutkimistoimintaa ei-vapaana, ja esittää etteivät heidän tutkijansa saa juuri poiketa järjestön linjasta, jota muodostetaan maakohteisesti kansallisen yhteiskunnallisen eliitin kanssa.

Kokoomus perustettiin Suomen sisällissodan jälkeen, kun porvarilliset pääpuolueet, nuor- ja vanhasuomalaiset, jakaantuivat uudelleen kuningasmieliseen kokoomukseen ja tasavaltalaiseen edistyspuolueeseen. Siinä missä edistyspuolue painotti talous- ja sosiaalireformeja, kokoomus puolestaan oli yhteiskunta- ja hallitusmuodosta kiinnostunut ja keskittynyt puolue. Vanhasuomalainen sosiaaliradikalismi ja muut poliittiset korostukset jäivät hallitusmuodon painotuksen vuoksi vähemmälle huomiolle. Perustamiskokouksessa laaditussa ohjelmassa kuitenkin huomioitiin kokoomuslaisen eetoksen mukaisesti yhteinen kansa, jolta vaadittiin lainkuuliaisuutta ja samalla sen asemaa haluttiin parantaa. (Mickelsson 2021, 79.) Borgin (1964) mukaan puolueen ensimmäinen ohjelma ei ole sosiaalisessa mielessä konservatiivinen, sillä ohjelma oli luonteeltaan uudistava, vaikka toimintalinjaa sävytti voimakas oloja vakauttava, yhteiskuntaa lujittava ja säilyttävä asennoituminen Kokoomus ohjelmassa ei ilmoittanut olevansa konservatiivinen puolue, mutta puolueen voi nähdä olleen sellainen perustamisestaan alkaen. Ideologisen kannan tosiasiallinen olemassaolo ei nimittäin välttämättä vaadi sen ilmaisua ja joskus on kannattavaa olla mainitsematta sitä. (Borg, 1964, 88–89,92.)

Sisällissodan jälkeisen oikeistolaisen ideologian ajan oloissa kokoomus painotti konservatismiin lisäksi patriotismia. Puolue suhtautui myös varsin hierarkkisesti ja paternalistisin ottein vähemmän sivistystä saaneita kohtaan. (Mickelsson 2006, 240, 244.). Näistä antaa viitteitä vuoden 1922 periaateohjelman keskeiset ideologiset käsitteet. kuten ”isänmaallinen yhteistunto”, ”oikeusjärjestelmän kunnioittaminen” sekä ”kumouksellisen toiminnan vastustaminen”. Niiden lisäksi puolue painotti maan varallisuuden ja taloudellisen itsenäisyyden edistämistä sekä yritteliäisyyden kannustamista. Kyseinen periaateohjelma oli keskeinen kokoomuksen varhaisessa historiassa, sillä se korosti puolueen konservatiivisuutta sekä pysyi oleellisesti samassa muodossa 1950-luvulle saakka, vaikka pieniä muutoksia siihen tehtiinkin vuosittain. (Borg 1964, 90–91.)

Kokoomuksen alkutaipale oli konservatismiin painottuvainen, vaikka se puolsi sosiaalisia uudistuksia yhteiskunnallisen tilanteen vuoksi sisällissodan jälkeen. Puolueelle ominaisia piirteitä oli muun muassa perinteiden merkityksen korostaminen, varauksellista asennoitumista ihmisjärjen ja yksilön mahdollisuuksiin ja huomion kiinnittämistä enemmän yhteiskuntaan ja valtioon kuin ryhmiin tai yksilöön. Kokoomuksen historiassa konservatismia on haastettu muiden arvojen ja aatteiden toimesta. 1930-luvulla kokoomuksella oli suhteita oikeistoradikalismiin ja fasismiin, joskin suhteet olivat jännitteiset. Puolue korosti J.K. Paasikiven johdolla olevansa maltillinen konservatiivinen puolue, joka on demokratian ja liberaalin markkinatalouden kannalla. Näin kokoomus teki eroa Isänmaalliseen kansanliikkeeseen, joka erosi kokoomuksesta omaksi puolueekseen, ja puolue erottautui oikeistoradikalismista sekä fasismin korporatiivisesta valtiososialismista. (Lahtinen 2006, 62,65; Borg 1964, 93–94.)

Toisen maailmansodan jälkeen puolueella oli myös vaikea löytää konservatismille ajanmukaista määritelmää, ja puolueen sisällä ideologinen uudistumistyö oli hankalaa. Sodan jälkeen kokoomuslainen konservatismi oli lähinnä jarruttava voima liian nopeaksi koettuja uudistuksia vastaan ja realistisen ajattelutavan painotuksia uudessa ajassa. Kokoomus kohtasi puolueena itse realiteetteja, kun sodan jälkeisen ajan poliittinen aloitekyky oli vahvasti keskusta-vasemmistopuolueiden hallussa. Yhteiskunnalliset sosiaaliset uudistukset olivat puolueelle välttämättömiä myönnytyksiä, kun vasemmistossa ja keskustassa uudistukset nähtiin merkittävänä saavutuksina. (Lahtinen 2006, 64–65.) Samaan aikaan kokoomus aktivoitui ohjelmatyössä, kuitenkin muuttamatta periaatteellisia lähtökohtiaan, mutta tekemällä käytännöllis-poliittisia toimintaa koskevia täydennyksiä ja korjauksia uuden poliittisen tilanteen vaatiessa niin (Borg 1964, 94).

1950-luvulle tultaessa kokoomus hylkäsi konservatistisen aatepohjana, ja periaateohjelmassaan vuonna 1957 kokoomus asettui ”dynaamisen konservatistisen” taakse. Dynaaminen konservatismi määriteltiin puolueen toimesta kehityksen ja edistyksen positiiviseksi tulevaisuuteen suuntautuneeksi opiksi ja taaksepäin katsovan taantumuksen vastakohtaksi. (Lahtinen 2006, 62,66.) Kokoomus otti etenkin sosiaalisissa kysymyksissä liberaalimman näkemyksen ja ohjelmauudistuksen katsottiin puolueen sisällä olleen tarpeen, koska vaalitappioiden lisäksi puolue koettiin liian kaupunkilaiseksi ja elitistiseksi. Puolueen sisällä käytiin ideologista keskustelua uuden periaateohjelman termistä ”sosiaalinen markkinatalous”. Vastaehdotuksena sille esitettiin ”kapitalistista markkinataloutta”, mutta se ei saanut kannatusta puolueen sisällä. Myöskään kokoomukselle perinteistä kommunismin vastustusta ilmaisevaa

lauseketta ei löytynyt uudesta periaateohjelmasta, mikä aiheutti ohjelmatyön aikana sisäistä kiistaa. Kokoomus oli sitä ennen perinteisesti vastustanut kommunismia siinä määrin, että se oli yksi kokoomuksen ideologian kulmakivistä. (Borg 95–96, 98–99.)

Uuden dynaamisen konservatismiin keskeisiä käsitteitä olivat ”kansankapitalismi” sekä ”sosiaalinen valintatalous”. Ne korostivat yksilöä, yksityistä omistusoikeutta ja pienyrittäjyyttä vapaan markkinatalouden pohjalta. Alun perin suuntauksen juuret muodostuivat Yhdysvalloissa, mistä se levisi Länsi-Euroopan kautta Suomeen. Kansankapitalismi tarkoittaa valtiollisia pyrkimyksiä siihen, että mahdollisimman moni kansalainen pääsisi osalliseksi omistamisesta. Pyrkimyksen voi nähdä tavoitteena iskeä marxilaista ideologian mukaista luokkajakoa vastaan, jossa ristiriita omistavien ja omistamattomien välillä on yhteiskunnan ristiriitakysymys. Dynaamisen konservatismiin tavoite oli puolueen imagon uudistaminen, askeleena pois päin staattisesta konservatismista. Samoin oli tehnyt kokoomuksen sisarpuolueet niin USA:ssa, Englannissa sekä Ruotsissa. (Borg 1964, 100–101; Lahtinen 2006, 67.)

Toinen uudistumisprosessissa korostettu teema ja ero aiempaan oli yksilön vapauden korostaminen, jota koskevaa painotusta puolueen ohjelmissa aiemmin ei ollut. Myös tässä kokoomus otti mallia Ruotsin oikeistosta. Kokoomukselle on pitkäjänteisesti ollut tunnusomaista vapauden korostaminen taloudellisen yrittämisen ja valtiollisen itsenäisyyden yhteydessä, ja vapaus -käsite on ymmärretty puolueessa negatiivisen vapauden merkityksessä. (Borg 1964, 100.) Negatiivinen käsitys vapaudesta on perinteinen liberalistisen ideologian ajatuspohja, jonka mukaan vapaus on ulkoisen sidonnaisuuden puutetta. Sen mukaisesti ihmiset ovat silloin vapaita, kun he saavat itse päättää mitä tekevät. Puolueen ensimmäisinä vuosikymmeninä vapauskäsitteeseen keskittyi kansojen itsemääräämisoikeuteen eikä kokoomus korostanut vapausoikeuksien merkitystä. Luonteeltaan se oli enemminkin konservatiivista, jossa korostettiin yhteisöjen merkitystä ja yksilöiden asemaa yhteisöjen jäseninä. Vasta toisen maailmansodan jälkeen puolue omaksui liberalistisen vapauskäsitteeseen. (Paloheimo 2008, 29.)

Kokoomuksen tie konservatiivisesta puolueesta kohti talousliberaalia ja liberalismiin periaatteiden mukaista puoluetta voi nähdä alkaneen jo 1960-luvulta lähtien. Tähän yhdistyy yksilön vapauksien korostaminen, konservatiivisten aatteiden osittainen hylkääminen sekä vanhakapitalistisen talousajattelun tasapainottaminen taloudellisen liberalismiin uusilla ajatuksilla. Uusien ajatusten pyrkimyksenä oli yhdistää yksityisomistus, laaja yrittämisen vapaus sekä kilpailutalous, jonka pohjana on sosiaalinen turvallisuus. Ajatusmallissa laaja

kilpailutalous ja sosiaalinen turvallisuus eivät ole ristiriidassa, vaan yrityksillä oli kilpailun ohella yhteiskunnallinen velvoite yhteiskuntaa kuin työntekijöitäkin kohtaan. (Borg 1964, 102.)

Kokoomus pyrki eroon 1960- ja 1970-luvuilla konservatismiin ja oikeistopuolueen taantumuksellisista leimoista. Tätä irtisanoutumista johtivat etenkin puolueen nuorisjärjestöt kehittämällä porvarismin ideologiaa, joka alkoi näkyä puolueen ohjelmissa 1970-luvulla. Tätä kehitystä vastaan puolueen oikeistosiipi hyökkäsi leimaten puolueen uudistumispyrkimykset vasemmistolaisiksi. (Lahtinen 2006, 62–63; 67–70.) Tähän viittaa myös puolueen irtaantuminen konservatiivisista uskontokäsityksistä, jotka korvattiin liberalistisilla uskonnollista valinnanvapautta painottavilla käsityksillä sekä puolueen ensimmäinen määritelmä tasa-arvosta periaateohjelmassa. Konservatiivit ovat usein suhtautuneet ymmärtäväisesti yhteiskunnassa esiintyviin hierarkkisiin järjestelmiin, ja siten eivät ole painottaneet tasa-arvoa yhtä paljon kuin liberalistisen ideologian edustajat. (Paloheimo 2008, 30, 49.) Konservatismiin hylkääminen, sosiaalisen valintatalous ja porvarismin korostaminen aiheuttivat puolueessa hajaannusta läpi 1970-luvun, mutta niiden vaikutukset ovat selvästi havaittavissa vuoden 1981 periaateohjelmassa. Siinä korostettiin esimerkiksi yhteiskunnallista moniarvoisuutta ja suvaitsevaisuutta, yksilöllisyyden kunnioitusta ja maailmanrauhan edistämistä. ”Vasemmistolaiset” arvot saivat puolueen sisällä kannatusta, ja puolueessa jopa ajateltiin, että vapaan markkinatalouden aika on ohitse. Sosiaalinen valintatalous nähtiin vaihtoehdoksi kapitalistisen ja sosialistisen talouden välillä. (Lahtinen 2006, 67–70.)

Mickelssonin (2006, 241–242) mukaan 1960-luku oli kokoomukselle uudistumisen aikaa, jossa ”dynaaminen konservatismi” puolueen ideologiana muuttui 1980-luvulle tultaessa liberaaliseen individualismiin. Viitteitä muutoksesta antaa jo vuoden 1957 periaateohjelman ”sosiaalisen markkinatalous” ja ”kansankapitalismin” käsitteet. Vuoden 1993 periaateohjelmassa kokoomuksen keskeisenä käsitteenä oli ”ekososiaalinen markkinatalous”. Tämä vastasi ajan ideologian tuomiin haasteeseen, jossa puolueet vastasivat esille nousseeseen ekologisen ajattelun yhteiskunnalliseen keskusteluun. Puolue itse lokeroi itsensä keskustaoikeistolaiseksi kansanpuolueeksi jo Ilkka Suomisen puheenjohtajakaudella 1980-luvulla, mutta vasta vuonna 2006 se pääsi mukaan periaateohjelmaan kirjauksen tasolla. Lahtisen (2006, 70–71) mukaan globaalit muutokset, kuten Neuvostoliiton romahdus, globalisaation kiihtyminen, 1990-luvun lama Suomessa ja EU-jäsenyys muuttivat oleellisesti poliittisia asetelmia ja siten puolueiden ohjelmien tavoitteita. Kokoomukselle ajan poliittinen muutos ja vaalivoitto vuoden 1987 eduskuntavaaleista merkitsivät puolueen palaamista hallitusvastuuseen. Siitä lähtien kokoomus on ollut oppositiossa vain kaksi vaalikautta, vuodet 2003–2007 ja 2019–2023.

Mitä lähemmäksi nykypäivää kokoomuksen aatteellista suuntausta tarkastelee, sitä enemmän uusliberalismi on vallannut tilaa konservatismilta, jota värittää Yhdysvaltojen ja Britannian malli oikeistolaisesta uskonservatismista. Kokoomuksen vuoden 1993 tai 2006 periaateohjelmissa ei mainita konservatismia lainkaan eikä se toimi periaatteellisena ajavana voimana ohjelmissa. Sen on korvannut yhä uusliberalistisempi talousajattelu, kilpailun ja yksilöindividualismin merkityksen korostaminen markkinataloudessa. Talouspoliittisesti kokoomus on jatkanut 1990-luvun laman aikana tehtyjä uusliberalistisia painotuksia. Näitä ovat muun muassa yksityistämisen tavoittelu, yksityisyrittäjyyden korostaminen, verotuksen keventäminen ja yksilön vastuun painottaminen. Myös valtion resurssien kohdentaminen teknologiaan ja yksityiseen elinkeinotoimintaan ovat korostuneet puolueen painotuksissa. Konservatismia on samalla pitänyt ohjelmatasolla esillä perussuomalaiset ja kristillisdemokraatit, joissa se näkyy erityisesti arvokonservatismina. Toisaalta suomalainen 2000-luvun konservatismi pitää sisällään uusliberalistisen ajattelun työnteon, yrittäjyyden ja ”itsestään huolehtimisen” periaatteita. (Lahtinen 2006, 63, 70–71.) Samoin kansalaiskäsityksessä kokoomuksen näkemys puolueohjelmissa on 1990-luvulta nykypäivään liberaali, jossa korostuvat yksilön vapaudet ja kansalaisten aktiivisuus (Karjalainen ym. 2021).

Vaikka kokoomuksen kannattajiin ovat perinteisesti kuuluneet sivistyneistö, yrittäjät ja tuotantovälineiden omistajat, periaateohjelmissaan se ei ole ottanut tarkasti kantaa tietyn väestöryhmän etujen ajajana. Se on korostanut konservatismiin opein kansakunnan kokonaisuutta ja sittemmin yksilökeskeisyyttä. Kokoomus on edelleen painokkaasti puhunut yrittäjyyden ja yrittäjäasenteen puolesta periaateohjelmissaan. ”Yrittäjäpuolueena” kokoomus on liittänyt yrittämisen yhdeksi työnteon muodoista. Puolue on korostanut, että palkansaajat ja yrittäjät yhdessä luovat yhteistä hyvinvointia, eikä näe ristiriitaa niiden välillä, joka kuuluu perinteiseen oikeistolaisen puolueen näkemykseen. (Mickelsson 2006, 245–246.)

3 Poliittiset ohjelmat

Suomalainen puolueohjelmakulttuuri on vaihdellut historian saatossa kytkeytyen puoluejärjestelmän historiaan, kulttuuriin ja kehitysvaiheisiin. Autonomian aikana Suomessa 1800-luvulla keskustelu puolueiden välillä käytiin siitä, kenellä on oikeus edustaa kansan ääntä ja tulkita sitä. Poliittiset ohjelmat tulkittiin kansan kokonaisuutta hajottavien piirien yksityisiksi pyrinöiksi. Ohjelmakulttuurin toinen vaihe sijoittuu 1900-luvun alkuun. Eduskuntauudistus ja puoluelaitoksen institutionalisoituminen nostivat puolueiden merkitystä yhteiskunnassa. Poliittiset ideologiat nousivat aiempien poliittisten ohjelmakirjoitusten pääaiheiden, kieli- ja kansallisuuskysymysten, rinnalle poliittisissa ohjelmissa. Tuoreessa eduskunnassa puolueiden välinen kilpailu ja ideologinen keskustelu edistivät puolueiden tarvetta luoda periaatteellisia ohjelmia ja julistuksia äänestäjille. Yleisen äänioikeuden myötä äänioikeus oli suurimmalle osalle kansasta uusi asia ja puolueohjelmat kytkeytyivät vaaleihin, joissa esiteltiin tarjolla olevia vaihtoehtoja iskevässä muodossa. (Aarnio 1998, 54–56; Lappalainen 2006, 263.)

Eduskuntauudistuksen aikaan puolueen käsitteeseen kuului vaihtoehtoisen ohjelman ajaminen organisoituneesti. Lähes aina puolueen perustavassa kokouksessa myös hyväksyttiin puolueen ohjelmaksi nimitetty teksti, johon kirjattiin periaatteelliset kannanmäärittelyt sekä konkreettisia toimintatavoitteita. Yhteiskunnalliset suuret muutokset, kuten itsenäistyminen ja sisällissota, kiihdyttivät puolueiden ohjelmatuotantoa Suomessa. Sisällissodan jälkeen ajan poliittiset puolueohjelmat alkoivat saada reformistisia vaikutteita, etenkin porvarillisten puolueiden osalta. Toisen maailmansodan jälkeen suomalainen puolueohjelmakulttuuri koki lyhyessä ajassa kaksi murroskautta. Vuodet 1949–1959 olivat vilkkaita erityisohjelmien uudistusaikakautta, etenkin talous-, sosiaali- ja ulkopolitiikan saralla. 1960-luvulta lähtien alkoi puolueohjelmien aikakausi, ja puolueisiin perustettiin pysyviä ohjelmatoimikuntia. Ohjelmien kategoriat laajentuivat, määrällisesti ja laadullisesti puolueet panostivat niihin aiempaa enemmän ja niissä alettiin vedota mahdollisimman moniin väestöryhmiin. Tämän seurauksena myös puolueiden väliset ideologiset jakolinjat sumentuivat, vaikka aikakausi oli sisä- ja ulkopoliittisesti ideologisesti virittyntä. (Aarnio 1998, 55–58.)

Puolueet ja niiden ohjelmat virallisesti kytkettiin yhteen kuitenkin vasta vuonna 1969 puoluelain astuessa voimaan. Sen mukaan perustettavalta puolueelta tulee löytyä periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva yleisohjelma. (Aarnio 1998, 55.) Nykyäänkin voimassa olevan lain tarkka vaatimus puolueohjelmasta kuuluu: *”Puolueena rekisteröidään kirjallisesta hakemusta yhdistys:...4) jolla on säännöistä ilmenevän tarkoituksen toteuttamiseksi laadittu, yhdistyksen*

valtiollisessa toiminnassa noudatettavat periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva yleisohjelma” (Puoluelaki 1969/10 § 2).

Puolueiden aseman kirjaaminen lakiin ja päätös puoluetuesta vahvistivat puolueiden asemaa yhteiskunnassa kansalaisten ja virallisten valtioelinten välissä. Puolueiden ohjelmavalikoima muuttui käytännöllisempään suuntaan, eikä niillä ollut edes tavoitteena synnyttää aatteellista innostusta. Ohjelmat painottuivat 1960-luvun lopusta erityisohjelmiin, joka etäännytti puoluekenttää niiden teosta, koska niitä tuottivat puolueiden ohjelmatoimikunnat. Kaikki puolueet painottivat yhteiskuntasuunnittelua sekä puolueiden keskeistä asemaa politiikan toteuttamiseksi sosialistisen ohjelmatraddition mukaisesti. Ohjelmat toimivat myös vaaliaseina, ja vaalien jälkeen oli kysymys ohjelman suunnitelman avaamisesta ja käytäntöön panemisesta. Periaateohjelmien asema korostui 1980-luvulta lähtien, jolloin ajan ideologiana ja politiikan teemoina nousivat ekologinen ajattelu ja feminismi. Ohjelmateossa hyödynnettiin entistä enemmän asiantuntijoita ja ohjelmateemojen valinnanvaraisuus laajeni, joka vaikeutti ohjelmien vertailua keskenään. Puolueiden väliset ideologiset erot olivat kaventuneet, ja puolueiden sisällä eripuraa aiheutti ajankohtaiset asiakysymykset, kuten suhtautuminen EU:hun, Euroopan talous- ja rahaliittoon ja ydinvoimaan. Mitä lähemmäksi nykypäivää tullaan, sitä enemmän puolueohjelmissa on voimistunut markkinausko ja uusliberalismi. Globaalit muutokset, kuten Neuvostoliiton ja sosialismin romahdus, vaikuttivat puolueiden ideologiseen uusintamiseen, kuten ettei mikään puolue enää kannata totalitaarista sosialismia. Suomen liittyminen EU:hun ja globalisaatiokehitys ovat tuoneet puolueiden ohjelmiin runsaasti uutta, Suomea laajempaa, maantieteellistä painotusta (Aarnio 1998, 58–60; Mickelsson 2006, 240.)

Pekosen (1995, 33–34) mukaan puolueohjelmat ovat menettäneet merkitystään viimeistään 1970-luvulta lähtien politiikan tekemisen muotona. Koska puolueohjelmat ovat olleet tiiviisti sidoksissa puoluejärjestelmän muutoksiin, on puolueiden mukana myös ohjelmien merkitys yhteiskunnallisesti laskenut 1960–1970-lukujen huippukaudesta. Samalla käytännön politiikan tasolla hallitusten autonomia ja valta on kasvanut suhteessa eduskuntaan ja puolueisiin. Hallituspolitiikka luonteeltaan on enemmän ajankohtaisiin aiheisiin kohdistuvaa toimenpidepolitiikkaa, joka saa Pekosen mukaan muotonsa muualta kuin puolueohjelmista.

Lisäksi nykyään kaikki eduskuntapuolueet hyväksyvät markkinatalouden ja liberaalin edustuksellisen demokratian. Puolueiden välillä on luonnollisesti eroja niiden luonteen ja merkityksen korostamisessa yhteiskunnassa, mutta suurta ideologista taistelua esimerkiksi talousjärjestelmästä ei enää ole. Samoin jokainen puolue kannattaa hyvinvointivaltiota.

(Paloheimo 2006, 233.) Vaikka puolueet toistavat periaateohjelmissaan yleisesti kannatettavia asioita, on puolueiden määritelmät esimerkiksi hyvinvointivaltiolle erilaisia. Myöskään se, millä tavalla tai missä roolissa esimerkiksi markkinatalous on yhteiskunnassa, on poliittisesti kiistanalainen aihe, vaikka mikään puolue ei ole korvaamassa sitä talousjärjestelmänä.

Jatkuvasti ennalta-arvaamattomampi maailma ja politiikka tarjoavat puolueille uusia haasteita vastata yhteiskunnallisiin haasteisiin. Tämä pätee myös ohjelmatyöhön, jossa puolueiden tulee miettiä jatkuvasti muuttuvia olosuhteita, mutta samalla arvioida omaa poliittista liikkumavaraansa puoluekentällä. Samalla puolueet käyvät kilpailua liikkuvista äänestäjistä, joita on noin puolet kaikista äänestävistä ihmisistä (Söderlund 2023, 168), mutta samalla niiden täytyy pitää oma poliittinen linjansa uskottavana. (Lappalainen 2006, 263.)

3.1 Puolueohjelmatutkimus

Olavi Borgin (1965) mukaan puolueohjelmatutkimuksessa on oltava selvillä vähintään toinen kahdesta asiasta; on tunnettava käsillä olevan ohjelman yksilöllinen tausta tai ohjelmille yleensä tunnusomaiset piirteet. Yksilöllisellä taustalla tarkoitetaan poliittishistoriallista tilannetta, jossa ohjelma on syntynyt, sekä siihen tilanteeseen johtanutta kehitystä ja tavoitteita, joita ohjelmalle on asetettu. Tätä tulee harjoittaa etenkin vanhempia ohjelmia tarkasteltaessa, sillä muuten ne voivat johtaa Borgin mukaan virheellisiin tulkintoihin ja käsityksiin. Tunnusomaisilla piirteillä tarkoitetaan puolueohjelmien luonnetta, laatimistapaa, sisältöä, rakennetta sekä asemaan ja merkitykseen liittyviä seikkoja, jotta niitä voi tutkia mielekkäästi. Ohjelmatutkimuksessa on myös tarkasteltava tilannekohtaisesti ohjelman luonnetta, sillä toiset puolueet tekevät luonteeltaan teoreettisempia ja yleisempiä ohjelmia, kun taas toiset puolueet tekevät käytännönläheisempiä ja yksityiskohtaisempia ohjelmia. (Borg 1965, 1–3.) Tämän luvun keskiössä on tarkastella ohjelmien yleistä luonnetta, ja analyysiluvussa taustoitan vaalien poliittishistoriallista tilannetta, joten tutkimus saa tuekseen Borgin molemmat vaatimukset.

Poliittiset ohjelmat ovat aina aikansa lapsia, sillä niihin on vaikuttanut historiallinen konteksti ja poliittinen tilanne, jonka vuoksi niitä on tutkittava suhteessa ajan kontekstiin. Niitä on tarkasteltava aikakaudelle ominaisen poliittisen ajattelun ja ymmärryksen dokumentteina, ja ohjelmia voi pitää poliittisen toiminnan tekstuaalisina viitteinä. Usein puolueohjelmia tarkastellaan pyrkimysten kertomuksina, jotka kertovat ohjelmallisesti sen, mitä puolueen mukaan politiikassa pitäisi tapahtua. Jos ohjelmia arvioidaan tästä näkökulmasta, on tuloksena usein pettymys puolueisiin ja niiden ohjelmiin, sillä tapahtunut käytännön politiikka ja ohjelmiin kirjoitetut pyrkimykset ovat usein erisuuntaisia. (Pekonen 1995, 24, 27.)

Ohjelmatutkimuksessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten eri asioista puhutaan ja miten puolue asennoituu eri yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja poliittisiin tavoitteisiin. Ohjelmat ovat erilaista argumentaatiotyylejä sisältävää poliittista retoriikkaa. Itse ohjelman kirjoittamisen työ on poliittinen prosessi ja teko, ja ne kertovat ja paljastavat ohjelmien kirjoittajien ja niiden hyväksyjien, maailmankuvasta, todellisuuskäsityksistä, tulkintoista ja tavoista pyrkiä taivuttamaan ohjelmien lukija puolelleen. Puolue voi ilmaista asennoitumistaan esimerkiksi kannanotoilla, mutta myös korostaa tai asettaa eri poliittisia asioita tärkeysjärjestykseen. Siten puolueiden väliset erot tulevat esiin intressikysymysten painotuksella. Puolueet tarjoavat ohjelmissaan yksityiskohtaisia keinoja ja tavoitteita oman kannattajakuntansa intressikysymyksiin, kun taas puolueen kannalta vähemmän tärkeät asiat saatetaan sivuuttaa yleisillä ilmaisuilla, vaikka ne olisivat merkittäviä yhteiskunnallisesti. Yleisiin tai pyöreisiin ilmaisiin puolueet turvautuvat asioissa, jotka ovat yleispoliittisesti tai ideologisesti arkoja, tai mikäli asiakysymys aiheuttaa puolueen sisällä hajaannusta. Puolue voi jättää kokonaan pois – jopa toistuvasti – ohjelmistaan asiakysymykset, mikäli puolueella on tieto sen kahtiajakavasta luonteesta puolueen sisällä. (Borg 1965, 3–4; Pekonen 1995, 26.)

Ohjelmatutkimuksessa on tärkeää erottaa oleelliset asiat epäoleellisista. Puolueohjelmat sisältävät tavanomaisuuksia ja välttämättömyyksiä, jotka ovat usein ohjelmassa niiden luonteen ja käytännön vuoksi. Esimerkiksi itsestäänselvyksiin, kuten kansalaisten elintason nostamiseen tai perustuslaillisten oikeuksien suojeluun puolueet esittävät myönteisiä yleisvaatimuksia, joita ei voida erottaa ideologisesti toisistaan. Mikäli puolue esittää yksityiskohtaisempia vaatimuksia tai politiikkakeinoja niiden saavuttamiseksi, voi niistä paljastua puolueen poliittinen tai ideologinen luonne, mitkä ovat oleellisia asioita epäoleellisessa toteamuksessa. On siis huomioitava, mitkä ja minkälaatuiset väitteet ovat aidosti faktuaalisia ja mitkä väitteet ovat taas arvosidonnaisia ja puolueellisesti esitettyjä. Näissä väitteissä on syytä tarkastella myös niiden määrällistä suhdetta ja laadullista eroa; keille on luvattu tai vaadittu jotakin; onko niitä perusteltu ja jos on, niin miten ja niin edelleen. Koska etenkin periaateohjelmat ovat enemmän tai vähemmän teoreettisia ja systemaattisesti järjestettyjä asia- ja arvokokonaisuuksia sekä konkreettisia vaatimusten ja lupauksen esittelyä, joita perustellaan erilaisten selitysten, väitteiden, tulkintojen, oletusten ja toteamusten avulla, tulee niitä tarkastella kriittisesti arvosidonnaisesti vapaasti. (Borg 1965, 4–5.)

Poliittiset ohjelmat voidaan jakaa kahteen ryhmään. Periaateohjelmat kertovat puolueiden ideologista perustaa ja toimintaohjelmat esittävät yksityiskohtaisia tavoitteita ja keinoja tehdä puolueen tavoitteiden mukaista politiikkaa (Borg 1965, 2). Pekonen (1995, 25) erottelee Borgin

jaon mukaisesti periaateohjelmat sekä erityisohjelmat toisistaan, ja kolmantena osana ”tilannekohtaiset kampanjaohjelmat”. Tulkitseen vaaliohjelmien kuuluvan viimeisimpään osan.

3.2 Periaateohjelmat

Periaateohjelmissa puolue esittää ideologiset toimintaperusteet ja niiden mukaiset kannat yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin kysymyksiin. Usein lausumat periaateohjelmissa ovat luonteeltaan yleistäviä, ja ne pyrkivät yhdistelmään useampia samankaltaisia ajatussuuntauksia ja vaatimuksia yhteisten käsitteellisten nimikkeiden alle. Nämä puolestaan ovat peräisin tai perustuvat joihinkin poliittisiin oppeihin, teorioihin tai ideologioihin. Erityisesti periaateohjelmien yleistävän luonteen vuoksi voi lukija kohdata hämääntä tuntuvia lauseita, ilmaisuja tai yksittäisiä sanojakin, joihin saattaa sisältyä tärkeitä kannanottoja yksityiskohtaisemmin eriteltyinä. Siksi ohjelmien syvempi ymmärtäminen vaatii joissain määrin lukijalta aatehistorian ja poliittisten ideologioiden tuntemusta, mutta toisaalta niitä voidaan myös lukea sellaisenaan, ilman tulkinnallisia vaikeuksia. (Borg 1965, 2.) Periaateohjelmatutkimuksessa on syytä huomioida, että jotkin poliittiset teemat ovat tietynlaiselle puolueelle niin itsestään selviä, ettei niille anneta tilaa puolueen ohjelmassa (Paloheimo 2006, 222), joten taustatieto auttaa ohjelmien syvällisemmässä ymmärtämisessä.

Periaateohjelmilla voidaan nähdä olevan kaksi pääfunktiota. Ensinnäkin niiden tehtävänä on määrittellä minkälainen toimija ”me” olemme ja keitä ”me” olemme. Toinen pääfunktio on luonteeltaan toiminnallinen, sillä se on vetoamus joillekin olla samaa mieltä ”meidän” kanssa ja levittää tietoa siitä, mitä puolue pitää tärkeimpänä asiana ja mitkä ovat puolueen päämäärät. Periaateohjelman merkityksen voi nähdä poliittisessa ympäristössä siten, että sen tarkoitus olisi ohjata käytännön tekoja. (Pekonen 1995, 25–26.) Periaateohjelmat ovat myös osana sekä konstituimassa että legitimoimassa puolueita diskurssin tekstualisaation myötä (Mickelsson 2006, 237.) Periaateohjelmien rooli käytännön politiikkaa ohjaavana asianurana voi tulla esille esimerkiksi kriisitilanteissa, joihin puolueet eivät ole voineet varautua ohjelmatasoisesti.

Periaateohjelmat ovat tutkimukseni kannalta kiinnostava aineisto, sillä niissä puolueet pääsevät normatiivisilla tavoitteilla määrittelemään puoluetta kollektiivina. Puolueen määrittelijänä toimii jäsenistö kollektiivina, jotka määrittelevät ohjelmat kautta puoluetta subjektina. Periaateohjelmat ovat tutkimuksellisesti työssäni lisäksi olennaisia, koska niissä puolueen määritelmät ovat oikeutetumpia kuvaamaan puoluetta kuin muiden määritelmät puolueesta. (Mickelsson 2006, 293.) Virallinen periaateohjelma on puolueen symboli, sillä se edustaa puoluetta julkisesti ja kuvaa puoluetta. Se on puolueen identiteetin kannalta merkityksellinen,

koska sillä puolue tarkistaa ne poliittiset arvot, uskomukset ja tavoitteet, joita puolue edustaa siinä hetkessä. (Pekonen 1995, 27.)

Kansainvälisessä vertailussa periaateohjelmien teemat ovat suomalaisen ohjelmakulttuurin kanssa samansuuntaisia. Ne keskittyvät yleensä sosiaali-, talous- ja ulkopoliitiikan aloille, ja sisältävät monentyyppisiä retorisia keinoja suorien lupauksen sijaan. (Harmel 2018.) Yleisesti periaateohjelmat puolueesta riippumatta käsittelevät ja perustuvat samankaltaisiin ilmiöihin ja perusarvoihin, kuten demokratiaan, perheeseen, vastuullisuuteen ja työllisyyteen. Tekstien osalta puolueilta kuitenkin löytyy omia poliittisia ominaispiirteitä, jotka tuovat myös niiden välille niitä erottavia ominaisuuksia. Siten ajatus siitä, että puolueet ovat samankaltaisia ja niitä on vaikea erottaa toisistaan, ei pidä paikkaansa. (Wiberg & Karlsson 2010, 54, 66.) Myös Pekosen (1995, 24) mukaan puolueiden väliset tulevat ilmi erilaisen sanaston, erilaisten painotusten ja keskittymisen myötä ohjelmien vertailussa.

Puolueet pyrkivät periaateohjelmatyössä tekemään valinnan, kuinka paljon ja miten puolue pyrkii kilpailemaan liikkuvista äänestäjistä, kuitenkin samalla pitäen kiinni vakiintuneista äänestäjistään. Periaateohjelmilla puolue ei voi sitoutua tiukasti väestöryhmän tai yhteiskuntaluokan etujen ajajaksi, mikäli puolue pyrkii kasvattamaan ääniosuuttaan liikkuvissa äänestäjissä. (Paloheimo 2006, 217.) Usein periaateohjelmissa onkin pyritty puhumaan mahdollisimman monelle väestöryhmälle, mutta puolueen ideologinen tausta asettaa ne luonnolliseen jatkumoon tietyn väestöryhmän taakse. (Mickelsson 2006, 244–245.) Esimerkiksi vuonna 2006 vain kuusi prosenttia eduskuntapuolueiden periaateohjelmien argumenteista käsitteli ryhmiin sitoutumista. (Paloheimo 2006, 230.) Tämä vahvistaa tietoa siitä, etteivät puolueet pyri asemoitumaan modernissa politiikassa tietyn väestöryhmän tai yhteiskuntaluokan etujen puolustajaksi, vaan puolueet ovat muuttuneet yhä suuremmissa määrin yleispuolueiksi, mutta silti korostaen puoluekohtaisesti ideologisia ja periaatteellisia painotuksia. (Mickelsson 2006, 255) Puolueet ovat yhteiskunnallisten muutosten ja arvopainotusten armoilla, jolloin ne pyrkivät oikeuttamaan itsensä ja tavoitteet myös ajan hengen mukaisesti. Toisaalta on havaittu puolueiden muistuttavan yhtä paljon toisiaan samana aikana kuin itseään eri aikoina, mutta puolueiden omintakeisina painotukset puolueohjelmissa korostavat puolueiden välisiä ideologisia eroja. (Mickelsson 2021, 413.)

Periaateohjelmat voidaan jakaa normatiivisiin ja positiivisiin, kuten yhteiskuntateoriatkin. Normatiivinen ohjelma kuvailee, minkälainen hyvä yhteiskunta olisi, kun taas positiivinen ohjelma pyrkii kuvaamaan yhteiskunnan todellisuutta. (Paastela & Paloheimo 2006, 1.) Etenkin

sosialistisessa ohjelmaperinteessä on ollut lähtökohtana teoria yhteiskunnasta. Esimerkiksi SDP:n Forssan ohjelmaan sisältyy käsitys yhteiskunnan tilasta, näkemys sen puutteista sekä korjaamisen keinoista, käsitys siitä kuka muutoksen tekee ja miten. Porvarillisten puolueiden ohjelmien lähtökohtana on ollut puolueen tai toiminnan taustalla olevat yleiset periaatteet ja arvot, joita periaateohjelma tuo esille. Muu puoluekenttä on nähnyt vasemmist puolueiden ohjelmatyön ”ideologisenä”, kun omat puolueohjelmat ovat olleet harkintaan perustuvia ja ”epäideologisia”. Nämä perinteet eivät pidä paikkaansa enää kovinkaan tarkasti enää nykypäivänä, kun puolueet ovat muuttuneet yleispuolueiksi. (Pekonen 1995, 30, 32.)

Hannah Arendt (1961) kritisoi ideologioihin sitoutuvaa politiikkaa, koska ideologiat eivät voi hänen mukaansa huomioida poliittisen toiminnan monimuotoisuutta ja ennustamattomuutta. Arendt kritisoi tiukkaa ideologista politiikkaa sen totalitarististen piirteiden vuoksi, koska ideologiat pyrkivät totaalisesti selittämään kaikki menneet tapahtumat, esittämään tiedon nykyisyydestä ja luotettavan ennusteen tulevaisuudesta. Lisäksi ideologinen ajattelu ei Arendtin mukaan opi historian kokemuksista ja ideologinen ajattelutapa organisoi faktat loogiseen järjestykseen johdonmukaisesti, mikä ei perustu todellisuuteen. Kritiikkiin voi vastata, että ideologiat voivat toimia puolueiden ajattelun taustana ohjenuorana, mutta niiden ei tarvitse tukeutua ainoastaan niiden ajatus- tai arvomaailmaan. (Lappalainen 2006, 265.)

Puolueohjelmien näkökulmasta Arendtin kritiikki osuu osin puolueohjelmiin, sillä ne ovat tahallisesti tai tahattomasti ideologisia. Kuitenkaan luonteeltaan ne eivät ole täydellisiä ideologioita siinä suhteessa, että niitä voi päivittää dynaamisesti ajan muuttuessa, kuten puolueet ovat tehneet oppien historiasta. Puolueohjelmat voivat pyrkiä selittämään menneisyyden tapahtumat, esittämään tiedon nykyisyydestä ja luotettavan ennusteen tulevaisuudesta, mutta ne ovat ennen kaikkea puolueen esittämiä vaihtoehtoja. Äänestäjät voivat päättää, mihin puolueeseen uskoa ja mille puolueelle luottaa äänensä vaaleissa. Mikäli Arendtin väite, että politiikan ideologinen lähestymistapa organisoi faktat loogiseen järjestykseen, joka ei perustu todellisuuteen, pitää paikkaansa, olisi muilla puolueilla mahdollisuus tarjota vaihtoehtoja, jotka perustuisivat tarkemmin todellisuuteen tarjoten äänestäjille vaihtoehdon. Tällöin todellisuudesta irrallinen puolue joutuisi tarkistamaan poliittisia lähtökohtiaan kilpailevien puolueiden antamien vaihtoehtoisten esitysten vuoksi.

3.2.1 Miksi poliittisia ohjelmia tehdään?

Poliittisia ohjelmia, niin periaate- kuin vaaliohjelmia, on läpi edustuksellisen demokratian historian kritisoitu äänestäjien manipuloinnin työkaluina. Jo 1850-luvulta Saksassa puolueita

kritisoitiin äänien kalastelusta poliittisissa ohjelmissa, ja 1900-luvun alun Britanniassa kritiikki kohdistui puolueiden ja ehdokkaiden ohjelmissa esiintyvien lupauksen toteutumattomuuteen. Kriittisesti suhtauduttiin usein myös vaalien alla käytyyn keskusteluun, jossa keskustelun taso pysyi yleisissä asioissa eikä keskustelua käyty yksityiskohtaisesti ja faktaperusteisesti. (Lappalainen 2006, 259.) Yhdysvalloissa vaaliohjelmiä 1900-luvun alussa kuvattiin farsseiksi, joilla ei ole mitään seurauksia ja ne sisältävät vain tyhjiä lupauksia. Yleinen kritisointi puolueohjelmia kohtaan on, että koska kukaan ei lue niitä, ne eivät suostuttele ketään, ne eivät petä ketään ja eivätkä myöskään valaise kenenkään ajatusmaailmaa itse puolueesta. (Dolezal, Ennsner-Jedenastik, Müller, Praprotnik & Winkler. 2018; Allen & Bara 2017.)

Jos oletetaan, ettei puolueohjelmia tunneta kansalaisten piirissä eivätkä puolueet myöskään tee niitä tunnetuksi, johtaa se jatko-olettamukseen, ettei puolueohjelmilla ole merkitystä politiikassa, ainakaan välittömästi poliittisissa ratkaisuisissa ja päätöksissä. On myös esitetty, että puolueen ohjelmapolitiikka laahaa puolueen käytännön politiikkaa jäljessä ja puolueohjelma tehdään suhteessa siihen, minkälaista politiikkaa puolue on lähiaikoina tehnyt. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa puolueohjelmista usein oletetaan, etteivät puolueohjelmat tavoita laajaa yleisöä. (Ks. Harmel 2018.) On siis oletettava, että niillä on myös muita ominaisuuksia kuin puolueen politiikan mainostaminen.

Mickelssonin mukaan (2012) puolueiden ideologian keskeinen elementti on puolueen kollektiivisessa subjektiivisessa, jota luodaan ja ylläpidetään merkitysten avulla. Siten puolueet ovat myös käsitteiden rakenteistumia, joiden luominen ja uusintaminen tapahtuvat diskurssissa, kun puoluetta ja sen tavoitteita määritellään sekä arvioidaan. Hayward Alker ja David Syllivan (1994) esittävät, että teksti legitimoii poliittisen yhteisön, kun sitä rakennetaan antamalla sille tietynlaisia ominaisuuksia. Puolueohjelmissa tapahtuva puolueen itsensä ja puolueen tavoitteiden määrittely on osa puolueen legitimointia sekä konstituointia, mikä tapahtuu tiettyjen yhteisymmärrysten ja erojen kautta. Puolueohjelmilla puolueet myös määrittelevät omakuvan suhteessa muihin puolueisiin, kun puolue tekee eron ”meidän ja ”muiden” välillä ja miten se näkyy politiikassa. Puolueohjelmien avulla äänestäjät pystyvät erottamaan puolueiden ideologiset eroavaisuudet, ja siten tehdä äänestysvalinnan puolueiden väliltä. (Mickelsson 2012, 100; Lappalainen 2006, 260, 264.) Esimerkiksi yhteisymmärrysten luominen voi olla yhteisen arvopohjan muodostaminen ja erojen avulla puolueet voivat puolueohjelmissaan esittää vaihtoehdon suhteessa muihin puolueisiin.

Vaikka puolueohjelmien välitön merkitys voi olla vähäinen, on niillä merkittävä välillinen merkitys puolueen toimintaa yleisesti ohjaavana periaatteena. Puolueohjelma sitoo ja ohjaa puolueen johtajia, henkilökuntaa ja jäseniä yhdistäen heidän toimintaansa. Puolueohjelmilla voi tehdä eroa muihin puolueisiin, kun niitä analysoidaan teoreettisemmalla tasolla, vaikka käytännön politiikassa puolueiden erottaminen toisistaan voi olla hankalaa. Ne informoivat niin omaa jäsenistöä, toimihenkilöitä, johtajia, äänestäjiä kuin poliittisesti eri mieltä olevia henkilöitä. Puolueohjelmat voivat auttaa äänestämään ”puolueen näköistä henkilöä”, mikäli äänestäjä luottaa puolueeseen, muttei tunne puolueen ehdokkaita. Puolueen sisäisesti erityisesti periaateohjelmilla on merkitystä käytännön politiikassa. Puoluetta jakavassa asiakysymyksessä otetaan usein puolueohjelman kanta, joka on yhteisesti äänestetty puolueen linjaksi. Ohjelmia voi myös pitää ohjeina, ja niissä esitettyjä keinoja askelina kohti tulevaisuuden tavoitteita ja ratkaisuina yhteiskunnallisiin ongelmiin. (Borg 1965, 5–6; Lappalainen 2006, 260, 264.)

Yleisesti ohjelmien uudistumisen syyt voivat olla moninaisia ja tilanteesta riippuvaisia. Ohjelman voidaan nähdä vanhentuneen, sen tavoitteiden voidaan nähdä täyttyneen tai siinä ei ole käsitelty ajankohtaisia politiikan asiakysymyksiä. Myös puolueen sisäinen kriisi tai uudistumisprosessi voi olla synnä uuden ohjelman kirjoittamiselle. Mikäli puoluejohto on puolueen sisällä vaihtunut ja puolueen linja oleellisesti muuttunut, voi uusi puoluejohto olla halukas kirjoittamaan uuden ohjelman. (Borg 1995, 6–7.) Selityksenä puolueohjelman uudistamiseen voi olla myös se, että itse politiikka on kietoutunut yhteiskunnalliseen ongelmaan niin syvästi, että politiikan on vastattava ongelmaan poliittisella ohjelmalla tarjoten ratkaisuja ja lupauksia ongelman selvitykseen. Yhteiskunnallisissa murros- ja kriisitilanteissa puolueet usein uudistavat poliittisia ohjelmiaan. Murros tulkitaan tilanteeksi, jossa vanha tapa ei enää toimi tai aiempien ohjelmien tulkinnat, selitykset ja periaatteet eivät toimi ajan kontekstissa. Tällöin yhteiskunnallisen tai poliittisen tilanteen muutos vaatii uusia ratkaisuja, joihin puolueet voivat vastata uudella ohjelmalla. (Lappalainen 2006, 262; Pekonen 1995, 25.)

Puolueohjelmien teko aktivoi kenttäväkeä ohjelmatyön aikana. Ohjelmatyö voi olla jopa tärkeämpi kuin sen tuloksena syntynyt ohjelma, sillä keskustelufoorumi puolueen sisällä nähdään niin tärkeänä. Ohjelmatyö puolueen sisällä pakottaa ajattelemaan puolueen asemaa ja sen tulevaisuutta, mutta samalla se voi olla puolueen toimijoiden uran kannalta merkittävä tapa tehdä itseään tunnetuksi puolueen sisällä. (Lappalainen 2006, 260, 266.) Ohjelmatyö on usein pitkäjänteistä, ja sitä ohjaa puolueen sisäisesti päättämät johtajat, jotka ovat puolueessa usein vaikuttavimpia johtajia. Ohjelmat ovat kuitenkin kokonaisuudessaan pitkän kollektiivisen työn tuloksia, ja etenkin vasemmistopuolueilla ohjelman hyväksymistä edeltää laaja puolueen

sisäinen julkinen keskustelu. (Pekonen 1995, 26.) Puolueilla voidaan nähdä olevan kahdet kasvot; julkisuudessa on esillä yhdet ja puolueen sisällä puolueella on toiset kasvot. Puolueohjelmia tehdään niin puolueen sisäiselle joukolle kuin suurelle yleisölle, ja puolue pyrkii ohjelmatyöllä aktivoimaan molempia osapuolia puolueen toimintaan. (Harmel 2018).

Puolueohjelmien tekoon vaikuttaa myös monet ulkoiset tekijät. Puoluelaki on yksi merkittävimmistä, mutta myös maan poliittinen kulttuuri, eli julkinen paine puolueohjelmille. Myös esimerkiksi puolueiden ulkoiset paineet, kuten kriisitilanteet tai kansainvälisessä vertailussa lahjoittajien paine uudistaa poliittisia ohjelmia voivat vaikuttaa puolueen halukkuuteen päivittää ohjelmia. Muut järjestelmälliset tekijät, kuten puolueiden lukumäärä poliittisessa järjestelmässä, hallintojärjestelmä, puolueiden ikä ja alkuperä sekä puolueen asema poliittisessa järjestelmässä vaikuttavat ohjelmatyöhön. (Harmel 2018.)

3.2.2 Mikä puolueohjelmien merkitys nykypäivän politiikassa on?

Jos puolueohjelmia ei lue kukaan, tai jos joku niitä lukee, mutta ei kuitenkaan luota siihen, että puolue pitää sanansa valtaan päästyään, voisi kyynisesti kysyä, mitä varten puolueohjelmia tehdään nykypäivänä. Puolueet ympäri maailmaa tekevät vaali- ja periaateohjelmia, vaikka on yleisesti tiedossa, etteivät ne ole äänestäjille kovinkaan merkittäviä dokumentteja. Tämä johtuu siitä, että puolueet näkevät merkittävänä asiana linjata oma kantansa ohjelmaan, vaikka sillä olisi vähäinen merkitys esimerkiksi vaalien tulosten kannalta. (Harmel 2018.)

On syytä huomioida, että puolue- ja vaalijärjestelmällä on merkittävä vaikutus siihen, minkälaisia periaate- ja vaaliohjelmat ovat sekä miten niillä pyritään vaikuttamaan äänestäjiin. Suomessa poliittisia ohjelmia on perinteisesti pidetty tärkeänä, etenkin vasemmistopuolueissa, ja niiden roolia on korostettu. Toisissa poliittisissa järjestelmissä eivät periaatteelliset ohjelmat ole suuressa roolissa, vaan vaalien alla julistetut vetoamukset ja ehdokkaiden ympärille luodut tavoitteet ovat suuremmassa roolissa. (Pekonen 1995, 29–30.) Uskottava ja tehokas puolue kuitenkin tarvitsee ohjelman, sillä se toimii ohjenuorana puolueen jäsenistölle ja antaa puolueen johdolle aatteelliset valtuudet toimia koko puolueen nimissä (Sundberg 2008, 61).

On esitetty, ettei puolueohjelmilla ole juurikaan selitysvoimaa toteutuneeseen käytännön politiikkaan nähden, jonka vuoksi on tehty päätelmiä, ettei ohjelmilla ole suurta merkitystä (Pekonen 1995, 24.) Puolueohjelmiin voi suhtautua myönteisemminkin. Puolueet etenkin vaaliohjelmillaan järjestelmällisesti ja säännöllisesti esittävät julkisia kannanottoja. Niitä voi pitää puolueen ja äänestäjien välisinä sopimuksina, pelkkinä vaalikampanjan mainoksina tai

linjauksina puolueen politiikasta, identiteetistä ja ideologiasta. (Dolezal ym. 2018.) Tällainen oletus vaaliohjelmien luonteesta puolueen ja äänestäjien välisinä sopimuksina on luotettavampi kaksipuoluejärjestelmässä kuin monipuoluejärjestelmässä, jossa hallitukset usein perustuvat konsensukseen hallitusohjelmasta useamman kuin yhden puolueen kesken. (Ylitalo 2020a).

Puolueohjelmien avulla puolue osallistuu tulevaisuutta määrittelevään kamppailuun ja keskusteluun. Vaikka ohjelmatyön lähtökohtana on tarkistaa puolueen suhdetta menneisyyteen ja oman aatetradition päivittämistä nykyisyyteen, on ohjelmatyöllä tulevaisuusorientoitunut merkitys. Ohjelmiin usein sisältyy näkemys siitä, miten asioiden pitäisi olla, ja niissä esitetään puolueen ratkaisut siitä, miten siihen tulisi päästä. Koska tulevaisuuden ennustaminen on muuttunut entistä haasteellisemmaksi, ovat puolueet ohjelmatyössä tarttuneet siihen, että tulevaisuutta on mahdotonta ennakoita, mutta ohjelmissa esitetään mahdollisia skenaarioita ja ennusteita tulevaisuudesta, joilla puolueet pyrkivät aktivoimaan liikkuvia äänestäjiä. (Lappalainen 2006, 260, 267–268.) Puolueohjelmat samalla selventävät itselleen, minkälaisena puolue näkee itsensä ja selventää sitä. Se on puolueen lähellä olevalle ihmisjoukolle ikään kuin oman itsetunnon selventämistä. Samalla se luo joukolle yhteisön ideaa, ja vahvistaa puoluetta yhteisönä, joten ohjelmilla on sosiaalinen merkitys. Ohjelmien teossa on tarkasteltava myös vaihtoehtoisia näkemyksiä, ja pohtia niiden merkitystä puolueelle. (Pekonen 1995, 27–28.)

Puolueohjelmat ovat puolueiden vetoisuus äänestäjille ja ne ovat puolueen politiikan vetonauloja. Puolueet pyrkivät lähtökohtaisesti Downsian mallin mukaisesti maksimoimaan äänestäjäkuntansa, joka johtaa Otto Kircheimerin (1966) teorian mukaisesti siihen, että puolueiden väliset erot ovat kaventuneet ja ovat kaventumassa myös tulevaisuudessa, kun puolueet pyrkivät yleispuolueiksi. (Paloheimo 2006, 217; Mickelsson 2006, 255). Nykypäivän puolueita voi kutsua ”yleispuolue plussaksi”. Termi pitää sisällään yleispuolueen ominaisuudet, jossa puolue havittelee ydinryhmänsä ulkopuolisia uusia äänestäjiä säilyttäen silti oman identiteettinsä, mutta sen lisäksi kolme olennaista lisäominaisuutta. Niiden organisaatorakenne on pienempi verrattuna joukkopuolueisiin, niillä on suurempi joustavuus vaalikilpailussa ja lisäksi ohjelmissaan ne korostavat lyhyen aikavälin tavoitteita ja ajankohtaisia aiheita. Tämä kuvaus osuu myös suomalaisen puoluekenttään kuvaavasti, sillä kaikki puolueet tavoittelevat kaikkia väestöryhmiä, eikä puolueet eivät tavoittele tai esitä muutoksia yhteiskuntajärjestelmään. Toisaalta organisaatorakenne ei puolueissa ole merkittävästi kaventunut verrattuna joukkopuolueiden aikakauteen. (Mickelsson 2021, 409.)

Kansainvälinen puoluetutkimus puolueohjelmien merkityksestä ja käyttötarkoituksista on samansuuntainen kotimaisen tutkimuksen kanssa Robert Harmel (2018) on tutkinut puolueohjelmia monikansallisessa vertailussa. Hän esittää, että usein puolueohjelmien kirjoittamisen syinä ovat mm. äänestäjien epäsuora mobilisointi sidosryhmien ja median avulla, vaalikeskustelun agendaan vaikuttaminen, virkamiesten kontrolli ja puolueen jäsenten aktivointi ja valjastaminen puolueen käyttöön. Puolueet pyrkivät epäsuorasti ohjelmalla mobilisoimaan ja valjastamaan niin median tuoman huomion kuin äänestäjien huomion. Puolueet voivat hyödyntää sidosryhmiä ja mediaa siihen, että puolueen viesti tavoittaa laajemman yleisön ja puolue voi siten määritellä vaalikeskustelun agenda. Poliittiset ohjelmat, etenkin vaaliohjelmat, voivat laajemmasta näkökulmasta katsottuna toimia myös hallinnon virkamiesten toiminnan ohjenuorana sekä rajoittaa heidän toimintaansa. Hallituksella on vahva mandaatti toimia, etenkin kaksipuoluejärjestelmissä, kun puolueet voivat painostaa hallinnon virkamiehiä toimimaan puolueohjelmien mukaisesti, sillä kansa on äänestänyt puolueen ohjelmassa esitettyä politiikkaa. Monipuoluejärjestelmässä puolueet voivat painottaa eri teemoja ohjelmissa, ja siten rajoittaa hallitusyhteistyöhön kelpaavia puolueita. (Harmel 2018.)

3.3 Vaaliohjelmat

Eduskuntavaaliohjelmat ovat vaaliohjelmista merkittävämpiä, sillä eduskuntavaaleissa ratkaistaan se, millaista politiikkaa maassa harjoitetaan. Eduskuntavaalit ovat Suomen ylin vallanjakotilaisuus, joissa valitaan puolueiden eduskuntaryhmien jäsenet ja ryhmien väliset voimasuhteiden perusteella parlamentissa käytetään kansalaisilta saatua valtaa. (Wiberg 2006, 96.) Puolueen vaaliohjelman hyväksyy puolueen puheenjohtaja tai puolueen jokin muu elin (Karjalainen 2021, 32). Eduskuntavaaliohjelmat ovat Suomessa olleet pituudeltaan yhdestä sivusta jopa yli satasivuisiin pamfletteihin, jotka sisältävät niin yleisiä tavoitteita kuin yksityiskohtaisia tavoitteita vaalikaudeksi. (Ylisalo 2020a; Ylisalo 2020b, 221). Suomalainen vaaliohjelmakulttuuri sijoittuu länsimaisten demokratioiden parlamenttivaaliohjelmien viitekehykseen. Samoin median kiinnostus ja yleisön kiintyminen lupauksiin on suhteessa samanlaista kuin esimerkiksi Iso-Britanniassa. (Karjalainen 2021, 31.)

Vaaliohjelmat tulee erottaa luonteensa vuoksi periaateohjelmien tutkimuksesta. Vaaliohjelmat ovat taktisia, lyhytjänteisiä ja kertaluonteisia poliittisia dokumentteja, joissa esitetään keskipitkän aikavälin tavoitteita ja prioriteetteja. Vaaliohjelmien sisältö ei voi olla ristiriidassa puolueen periaateohjelman kanssa (Lappalainen 2006, 260; Karjalainen 2021, 31). Vaaliohjelmat sisältävät lupauksia tai tavoitteita tulevasta toiminnasta tai toimimattomuudesta,

ja ne esitetään yleensä tulevan vaalikauden suunnitelmallisena toimintaohjelmiana. Puolueet pyrkivät vaaliohjelmillaan lisätä omaa ja vaalikampanjojensa näkyvyyttä. Vaikka tavalliset äänestäjät eivät lue välttämättä koskaan eri puolueiden vaaliohjelmia, saavat ne usein medianäkyvyyttä huomattavasti. (Allen & Bara 2017.) Vaaliohjelmia voi pitää informaatioarvoltaan rikkaina lähteinä politiikasta, mutta niiden asemasta ja merkityksestä ei ole yksimielisyyttä tutkimuskirjallisuudessa (Dolezal ym. 2018).

Vaaliohjelmat osittain eroavat muista poliittisista ohjelmista siinä, että niiden tavoitteena on samaan aikaan säilyttää nykyiset äänestäjät ja houkutella uusia äänestäjiä niiden avulla puolueelle (Karjalainen 2021, 13). Tosin puolueella voi olla myös muita ohjelmia tehdessään samat motiivit kuin vaaliohjelmia tehdessään. Puolue voi esimerkiksi periaateohjelmassa vaihtaa poliittista linjaansa yhdessä asiakysymyksessä, mutta ohjelmatekstissä perustella linjanvaihtoa vanhoille äänestäjilleen uuden tiedon tai poliittisen kontekstin muuttuessa.

Sisällöllisesti jokaisen puolueen vaaliohjelma on erilainen, mihin vaikuttaa puolueen edustama ideologia. Yleensä istuvan hallinnon tekemä toimet vaikuttavat vaaliohjelmiin siten, että oppositiopuolueet liikkuvat ideologisesti vastakkaiseen suuntaan istuvasta hallinnosta. Vaaliohjelmat eivät yleensä voi keskittyä vain yhteen teemaan, mikäli niillä on tavoite vaikuttaa vaalien lopputulokseen. Keskittymällä vain yhteen aiheeseen, jättää puolue vaaleissa monta aihealuetta käsittelemättä, jotka voivat olla ratkaisevassa asemassa. (Allen & Bara 2017.). Vaaliohjelmat ovat vallankäytön välineitä, puolueen prioriteettien esityksiä ja vaalien ”taistelukentän” määritteleviä vaalikamppailun ideologisia kartoja. Niiden avulla voi tutkia puolueiden välisiä eroja yksittäisissä asiakysymyksissä, mutta laajemmin puolueet voivat eduskuntavaaliohjelmallaan määritellä omaa politiikkaansa. Vallankäytön välineenä vaaliohjelmat toimivat siten, että puolueet voivat rakentaa ja ikuistaa tiettyjä maailmankuvia niiden avulla sekä määrittelevät julkista keskustelua. Tavat, joilla puolueet käyvät keskustelua tietystä asiakysymyksestä muodostuvat kuvaksi tavoiteltavasta todellisuudesta ja samalla asiakysymyksen esitystapa ohjaa poliittista päätöksentekoa. (Karjalainen 2021, 13–15.)

Monipuoluejärjestelmässä puolueet ovat pakotettuina kilpaileviin vaalistrategioihin äänien ja parlamenttipaikkojen maksimoimisen vuoksi. Puolueiden täytyy ottaa etäisyyttä muihin puolueisiin, jotta puolue näyttää aidolta vaihtoehdolta suhteessa muihin. Erottautuminen voi tapahtua suorilla kannanotoilla tai painottamalla erilaisia asiakysymyksiä ohjelmissaan, joilla puolueet pyrkivät korostamaan omia prioriteetteja ja viestittää siten teeman ”asianomistajuutta”. (Wiberg 2006, 50; Allen & Bara 2017.)

Samalla puolueiden tulee tehdä päätös vaalikamppailussa sen suhteen, minkälaiseen positioon ne itsensä asettavat tulevia hallitusneuvotteluja ja -koalitiomahdollisuuksiin nähden. Puolueen on näyttäydettävä kompromissihaluisena ja valmiina neuvottelemaan tavoitteistaan vaalien jälkeisissä hallitusneuvotteluissa. Wiberg (2006) kutsuu asetelmaa lainsäädäntöareenan ulkopuoliseksi taisteluksi, jossa puolue ottaa etäisyyttä muihin puolueisiin ja tuo vaaliareenalla esiin konflikteja tarjoamalla selkeitä ja toisistaan erottuvia vaaliohjelmia. Lainsäädäntöareenan sisäpuolella taas puolue pyrkii minimoimaan etäisyytensä muihin puolueisiin, jotta puolueella olisi hallitusneuvotteluissa mahdollisimman monta hallituskoalitiopositiota ja täten suurempi todennäköisyys päästä vaikuttamaan hallituksessa. (Wiberg 2006, 50.) Suomalaiselle politiikalle ominainen konsensuksenhakuisiin on näyttäytynyt vaaliohjelmissä siinä, etteivät puolueet ole yleensä ilmaisseet hallitusyhteistyövalmiuksia- tai vaatimuksia kampanjoiden aikana. Kuitenkin vaaliohjelmissä otetaan huomioon ”vaali-ilmasto”, eli puolueiden täytyy olla tietoisia siitä, minkälaiset hallituspohjat ovat aidosti mahdollisia. Vaaliohjelmat ovat sidoksissa vaali-ilmastoon, jonka myötä puolueelle saattaa tulla tai menettää äänestäjiä vaaliohjelman painotusten myötä. (Isotalo, Söderlund & von Schoultz 2020, 288; Karjalainen 2021, 31)

Vaaliohjelmissä puolueet tekevät strategisen valinnan kahdella jakolinjalla. Ensimmäkin puolueen täytyy tehdä päätös siitä, kuinka paljon ohjelmissä keskitytään menneeseen aikaan ja kuinka paljon tulevaisuuteen. Toinen strateginen valinta on, kuinka paljon puolue keskittyy oman politiikkansa mainostamiseen ja kuinka paljon keskitytään puolueesta riippumattomiin asioihin, eli poliittisiin vastustajiin. Tätä jakolinjaa voi kutsua positiivinen-negatiivinen-kampanjointi. (Dolezal ym. 2018.) Suomessa keskitytään huomattavasti paljon enemmän omaan puolueeseen ja oman puolueen politiikan mainostamiseen (Wass ym. 2024, 46). Negatiivista kampanjointia Suomessa ei ole juurikaan harrastettu ohjelmatasolla. Tämä saattaa johtua Suomen monipuoluejärjestelmästä, kun taas esimerkiksi kaksipuoluejärjestelmissä voi olla puolueen kannalta tehokasta keskittyä negatiiviseen kampanjointiin toisesta pääpuolueesta.

Puolueen asema ennen vaaleja vaikuttaa vaaliohjelman luonteeseen. Hallituspuolueet korostavat vaaliohjelmissä yleensä hallituskauden onnistumisia ja rakentavat tulevaisuusvisioita niiden pohjalta, kun taas oppositiopuolueet keskittyvät vaaliohjelmissään yleensä hallituksen epäonnistumisiin. Samoin oppositiopuolue voi esittää retrospektiivisesti omia vaihtoehtoisia politiikkaesityksiä ja keskittyä enemmän tulevaisuusvisioihin. (Dolezal ym. 2018; Karjalainen 2021, 32.) Vaaliohjelmien sisältöön voi vaikuttaa myös maassa harjoitetun politiikan suuntaukset. Allen ja Bara (2017) osoittivat, että vuoden 2015 parlamenttivaaleissa Iso-Britanniassa pääpuolueet – myös istuvat hallituspuolueet – olivat

siirtyneet vaaliohjelmissaan ideologisesti vasemmalle, kun maassa oli harjoitettu tiukkaa talouskuria. Päätelmissään tutkijat eivät osoittaneet, että siirtyminen vasemmalle olisi johtunut ainoastaan harjoitetun politiikan vuoksi, vaan on syytä olettaa, että puolueet tuntevat vaaliohjelmia tehdessään äänestäjien ”kipukohdat” politiikassa, joihin puolueet vastaavat vaaliohjelmissaan ja mukautuvat asenneilmaston suuntaamaan politiikkaa kohden.

Vaaliohjelmat voivat toimivat myös mandaattityökaluina seuraavalle hallituskaudelle. Mikäli puolue on päässyt hallitukseen ja esittänyt vaaliohjelmissaan toimenpiteitä, voivat ne siten argumentoida hallituskaudellaan, että puolue on saanut mandaatin toimittaa lupaamia toimenpiteitään hallituksessa. Mikäli puolue ei täytä vaaliohjelmissaan esitettyjä lupauksia, vahingoittaa se puolueen mainetta. (Allen & Bara 2017.) Mikäli vaaliohjelmia pitää puolueen ja äänestäjien välisinä sopimuksina ja siten mandaatin antamisena puolueelle, vaatii tällainen lähestymistapa vaaliohjelmissa oletuksen siitä, että puolueet noudattavat ilmoitettua poliittista ohjelmaa heidän päästessään valtaan. (Dolezal ym. 2018.) Mandaattimalli vaatii äänestäjiltä politiikan aktiivista seuraamista, vaaliohjelmien tuntemista ja rationaalisesti tehtyä äänestyspäätöstä. Ilman äänestäjiltä saatavan palkkion tai rangaistuksen uhkaa, ei puolueilla ole tällöin kannustinta toimia vaaliohjelman lupauksen mukaisesti (Ylisalo 2020b, 222).

Puoluekilpailun näkyvyysteorian mukaisesti puolueiden ei oleteta kilpailevan siten, että ne ottavat vastakkaisia kantoja asiakysymyksiin suhteessa toisiin puolueihin, vaan painottamalla valikoivasti eri asiakysymyksiä. Koska useammalla tai kaikilla puolueilla voi olla samoja kantoja asiakysymyksiin, jotka ovat yleisesti hyväksytyjä tai suosittuja, ei puolueilla ole intressiä kampanjoida näitä kantoja vastaan. Sen sijaan puolueilla on intressiä ohjata keskustelua eri teemoihin, jolloin puolueiden erot tulevat painotuksissa esille. Tällä tavoin puolueet voivat myös asettua suosittuja tai yleisesti hyväksytyjä politiikkalinjoja vastaan kuitenkin lausumatta sitä virallisesti tai jättämällä omien painotettavien politiikkalinjojen negatiiviset vaikutukset mainitsematta. Monipuoluejärjestelmien vaaliohjelmatutkimus osoittaa, että puolueet painottavat vaaliohjelmissa eri asiakysymyksiä. (Ylisalo 2024, 291–292)

Anne-Maria Karjalainen (2021) väitöskirjatutkimuksessaan on tutkinut Suomen neljän suurimman puolueen eduskuntavaaliohjelmia ja haastatellut ohjelmien tekijöitä. Hänen tutkimuksessaan käy ilmi, että puolueet kirjoittavat vaaliohjelmia nimenomaan puolueen jäseniä, ehdokkaita ja äänestäjiä varten, kuten aiempi tutkimus on osoittanut periaateohjelmien kohdalla. Vaaliohjelmien tekijät eivät nähneet vaaliohjelmien tekoa eron tekemisen työkaluna muihin puolueisiin, joka on aiempaa tutkimukseen peilaten uusi näkemys (esim. Aarnio 1998,

257), sillä juuri vaaliohjelmilla on Aarnion mukaan haluttu tehdä eroa muihin puolueisiin, eikä esimerkiksi periaatteiden tasolla periaateohjelmilla. Suomalaisten puolueiden edustajat kirjoittavat vaaliohjelmiä strategisesti valiten teemoja, käsitteitä ja sanavalintoja, mihin vaikuttaa ”vaali-ilmast” vaalistrategian ohella. Puolueet pelaavat strategista peliä jo hallitusneuvotteluja varten vaaliohjelmissa. Sen vuoksi vaaliohjelmissa käytetään usein epämääräistä kieltä eikä niissä paljasteta kaikkia neuvottelutavoitteita tai -taktiikkoja hallitusneuvotteluja silmällä pitäen. (Karjalainen 2021, 13–15.) Tämä vahvistaa Wibergin lainsäädäntöareenan sisä- ja ulkopuolisen taistelun kuvausta.

Karjalaisen (2021, 13) tutkimus osoittaa, että vaaliohjelma on puolueen ehdokkaille työkalu puolueen linjan mukaiseen politikointiin, jota tukee Jenni Haukion (2022) väitöskirjatutkimus, jonka mukaan puolueet kannustavat ehdokkaitaan vastaamaan vaalikoneisiin vaaliohjelman mukaisesti. Vaaliohjelmat toimivat ehdokkaille tukena, johon ehdokas voi puolueen toiveen mukaisesti nojautua vastatessa vaalikoneisiin, jotka ovat nostaneet merkitystään 2010–2020-luvuilla. (Haukio 2022, 198.) Puolueet välittävät informaatiota puolueen vaaliohjelmasta, -teemoista ja ehdokkaista kampanjasivuillansa, joiden tavoitteena on sisältökampanjoinnin, informaation ja poliittisen merkityksen välittäminen, joita puolueet voivat painottaa vaaliohjelman avulla. (Ibid., 104, 123.)

Eduskuntavaaliohjelmatutkimusta Suomessa tehty viime aikoina verrattain vähän, vaikka kansainvälistä tutkimusta vaaliohjelmissa on tehty. Syyksi Karjalainen (2021, 15) esittää, että eduskuntavaaliohjelmiä aineistona on arvioitu konsulttien laatimiksi tai politiikan teon asiakirjoista irrallaan oleviksi. Myös vaaliohjelmien merkitystä ja niiden roolista puolueiden toimintaa ohjaavina dokumentteina voi kyseenalaistaa, mikäli puolueet eivät noudata vaaliohjelmissaan esitettyä politiikkaa. Vaikka vaalilupauksilla on Ylisalon ja Makkosen (2022, 226–227) mukaan negatiivinen kuva äänestäjien silmissä, useammat kansainväliset tutkimustulokset osoittavat, että puolueet hallitusvaltaan ja -vastuuseen päästyään pitävät usein suuren osan lupauksistaan. Heidän mukaansa erityisesti runsaasti hallituskokemusta omaavilla puolueilla on kyky asettaa ja sovittaa tavoitteenasettelunsa politiikan todellisuuteen sekä kyky edistää tavoitteitaan puolueiden välillä käydyissä neuvotteluissa. Laajat monipuoluehallitukset ja taloudellisesti heikot ajat puolestaan heikentävät vaalilupauksen pitämisen todennäköisyyttä (Ylisalo 2020a).

Vaalikampanjat ovat muuttuneet merkittävästi viimeisinä vuosikymmeninä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Puolueet ovat ottaneet kampanjoiden suunnitteluun mukaan

mainostoimistot ja ohjanneet mainosresursseja mediamainontaan aiempaa enemmän. Vaikka kampanjointikustannukset ovat kasvaneet, ei suuremmat panostukset mainontaan ole kasvattanut ole saatu äänestäjiä vaihtamaan puoluetta tai aktivoitumaan. (Moring & Mykkänen 2012, 63.) Suuret ja vauraat puolueet ovat menettäneet yhä enemmän äänestäjiä samalla kun äänestysprosentti on tasaisesti laskenut, eli vaalikampanjat eivät ole onnistuneet osallistuttavuuden nostamisessa. Suomalaisissa suurpuolueissa vaaliohjelmaa tekevät erilaiset työryhmät, jotka hyödyntävät ohjelman kirjoitustyössä esimerkiksi puolueen aiempia ohjelmia ja linjauksia, puoluekokouspäätöksiä, puolueen omia asiantuntijoita, eduskuntaryhmän ja puolueetoimistojen tausta-aineistoja. Lisäksi puolue tekee mediatutkimusta tarkastelemalla sitä, mitä teemoja media on nostanut vaaleihin liittyen. Puolueen jäsenistöllä ei ole merkittävää roolia vaaliohjelman teossa, mutta puolueet ovat käyttäneet jäsenistöään ”vaali-ilmaston” määrittelyssä. Oletus siitä, että ohjelmat olisivat konsulttien kirjoittamia dokumentteja, ei Karjalaisen mukaan pidä paikkaansa. Puolueetoimijat suhtautuivat hänen mukaansa konsultteihin melko torjuvasti, ja ulkopuolisia mainostoimistoja käytettiin heidän mukaansa lähinnä tekstin visualisointiin ja muotoiluseikkoihin. Karjalaisen mukaan puolueelle on kunnia-asia, että puolue kirjoittaa ohjelmat itse. (Karjalainen 2021, 30–32.) Vaikka puolueet käyttävät mainostoimistoja kampanjoiden suunnitteluun ja muotoiluun, on itse vaaliohjelma kuitenkin puolueen tekemä, joka kertoo sen arvosta puolueelle.

4 Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni aineiston sekä menetelmän. Luvun tarkoitus on taustoittaa aineiston luonnetta sekä tapaa, miten olen koostanut tutkimukseni aineiston analyysia varten. Tutkimukseni aineisto koostuu dokumentoiduista ohjelmista, joita en itse koostanut tai kerännyt, vaan ainoastaan rajannut tutkimusta varten tutkimuskysymykset edellä. Laadullisen tutkimuksen aineistolle on tyypillistä, että se koostuu näytteistä palana tutkittavaa maailmaa ja tutkijan tulee määrittlemään kunkin aineiston kulttuurinen paikka (Alasuutari 2011, 87). Edellisessä luvussa pyrin osoittamaan vaali- ja periaateohjelmien kulttuurisen paikan suomalaisessa poliittisessä järjestelmässä ja kulttuurissa. Aineisto on tyypillinen kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto, jonka ominaispiirteinä voi pitää ilmiäisullista rikkautta, monitasoisuutta ja kompleksisuutta (Ibid.). Puolueiden ohjelmat täyttävät todennäköisesti nämä kriteerit hyvin.

4.1 Aineisto

Aineistona työssäni toimii SDP:n ja kokoomuksen julkaistut periaateohjelmat ja eduskuntavaaliohjelmat tarkastelujakson, 2011–2023, aikana. Molempien puolueiden osalta tarkastelen siten neljää eduskuntavaaliohjelmaa (2011, 2015, 2019, 2023). Näiden lisäksi tutkin puolueiden periaateohjelmia, jotka ovat olleet kyseisellä tarkastelujaksolla voimassa tai julkaistu tänä aikana. Kokoomukselta tutkin periaateohjelmaa vuodelta 2006 ja vuodelta 2019, ja SDP:n periaateohjelmat ovat vuodelta 1999 ja vuodelta 2020.

Ohjelmat ovat saatavilla Poliittisten ohjelmien tietovarannosta (POHTIVA), jonka on toteuttanut Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. johon on koottu suomalaisten puolueiden ohjelmia ja poliittisia tekstejä. Tietovarannosta löytyy yhteensä 1532 poliittista ohjelmaa, joista vanhimmat ovat vuodelta 1880. Tietovarannossa ohjelmat ovat vain tekstimuodossa, eikä sisällä alkuperäisten ohjelmien mahdollisia kuvia, kuvioita tai muita visuaalisia elementtejä.

Kokoomuksen vuonna 2006 julkaistu periaateohjelma on nimetty perinteisesti ja neutraalisti ”*Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma*”, eikä periaateohjelman nimestä ei siten voi päätellä puolueen poliittisista suuntauksista, korostuksista tai ajan politiikan painopisteistä. Tämä jatkaa kokoomusta periaateohjelmien nimeämiskulttuuria 1970-luvulta lähtien periaateohjelmien nimet ovat pysyessä samankaltaisina ohjelmasta toiseen. Vuosina 1970 ja 2006 periaateohjelman nimessä on esiintynyt puolueen nimenä ”Kansallinen Kokoomus”, kun taas vuosina 1981, 1993 ja vuoden 2018 periaateohjelmissa puolueen nimenä esiintyy vain ”Kokoomus”. (Pohtiva.). Vuonna 2018 julkaistun periaateohjelman nimi on ”*Avoin*

tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen – Kokoomuksen periaateohjelma”. Tässä otsikkotason arvopainotuksessa liittyy itsensä liberaalimpaan aatetraditioon, sillä siinä painotetaan yksilön asemaa yhteiskunnassa sekä yksilön oikeuksia ja vapauksia yhteiskunnassa (Borg 2006, 10).

SDP:n periaateohjelma vuodelta 1999 on nimeltään ”*Sosialidemokratian periaatteet*”. Myös puolueen edeltävät periaateohjelmat vuosilta 1903, 1952 ja 1987 ovat nimetty samankaltaisesti, joten tässä SDP luottaa neutraaliin ja perinteiseen tyyliin ohjelman nimeämisessä. SDP ei ole päivittänyt periaateohjelmaansa kuin kolme kertaa ennen vuotta 1999. Ohjelmat ovat olleet pitkäikäisiä ja siten kestäneet aikaa puolueen näkökulmasta riittävästi ajan politiikan muuttuessa. Paastela (2006, 84) antaa selitykseksi pitkäksi aikaväliksi puolueeseen niin syvälle juurtuneet arvot, ettei puolueella ole ollut tarvetta päivittää periaatteitaan ohjelmatasoisesti.

SDP näyttää aktivoituneen ohjelmapolitiikan päivittämisessä, sillä jo vuonna 2017 puoluehallitus esitti oman luonnoksensa periaateohjelmasta nimellä ”*Vastuun, tasa-arvon ja solidaarisen vapauden liike – SDP:n periaateohjelma*”. Nimeltään se jo poikkeaa edeltävistä puolueohjelmista tuoden puolueen painottamat arvot jo otsikkotasolle, mitkä asemoivat puolueen perinteiselle sosialidemokraattiselle linjalle. Otsikossa ilmoitetut arvot ovat vahvasti läsnä myös Sosialistisen Internationaalien periaatejulistuksessa, joka on julkaistu vuonna 1989 (Socialist International 2024). Puoluekokous ei kuitenkaan vuonna 2017 hyväksynyt sellaisenaan puoluehallituksen esitystä, ja uusi periaateohjelma hyväksyttiin seuraavassa puoluekokouksessa. Vuonna 2020 SDP julkaisi uuden periaateohjelmansa ”*Periaatejulistus – Yhdessä kestävään maailmaan*” -nimellä, joka on voimassa puolueella tälläkin hetkellä.

Borgin (2020, 245–246) mukaan vaaliohjelmien otsikointi on muuttunut ajan kuluessa kohti yleispuoluemaisuutta. Puolueiden tavoite otsikolla on houkutella äänestäjiä lukemaan puolueen yleiset kannat ajankohtaisiin politiikan asiakysymyksiin. Borgin mukaan vaaliohjelmien otsikkotason tavoitteet ovat puolueesta riippumatta yhteneväisiä siihen, mitä puolueet arvioivat äänestäjien tavoitteiden olevan Suomelle tärkeitä seuraavalle hallituskaudelle vaalien alla.

Puolueiden eduskuntavaaliohjelmien nimien perusteella voi todeta talouden olleen merkittävä vaaliteema molempien puolueiden ohjelmissa vuosina 2011 ja 2015. Vuonna 2019 molemmat puolueet taas ovat valinneet ohjelmien nimeksi tulevaisuusorientoituneemmat nimet. Vuonna 2023 kokoomus ei otsikkotasolla nimennyt erikoisemmin eduskuntavaaliohjelmaansa tai painottanut otsikkotasolla mitään arvoja, kun taas SDP valitsi ohjelmalleen henkilökohtaiselta tuntuvan otsikon. Palaan analyysiosuudessa vaalien erityispiirteisiin, ja pyrin selvittämään puolueiden valintojen taustoja sekä ohjelmien sisällöllisten painotusten syitä.

Taulukko 1: Puolueiden voimassa olevat ja uudistetut periaateohjelmat 2011–2023

Kokoomus	Periaateohjelmat	SDP
	Vuosi	
	1999	<i>Sosialidemokratian periaatteet</i>
<i>Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma</i>	2006	
<i>Avoim tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen – Kokoomuksen periaateohjelma</i>	2018	
	2020	<i>Periaatejulistus – Yhdessä kestävään maailmaan</i>

Taulukko 2: Puolueiden eduskuntavaaliohjelmat 2011–2023

Kokoomus	Vaaliohjelmat	SDP
	Vuosi	
<i>Vaaliohjelma 2011 – Matkaopas hyvinvointivaltiosta paremminvointivaltioon</i>	2011	<i>Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta – SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015</i>
<i>Kokoomuksen työlista – Vaaliohjelma 2015</i>	2015	<i>Suunta Suomelle – SDP:n vaaliohjelma 2015</i>
<i>Jos vanha tapa ei toimi, tarvitaan korjausliike – Kokoomuksen vaaliohjelma 2015</i>		
<i>Luotamme Suomeen – Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2019</i>	2019	<i>Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030</i>
<i>Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2023</i>	2023	<i>Rohkeutta olla sinun puolellasi – SDP:n eduskuntavaaliohjelma</i>

4.2 Metodologia

Tämä työ laadullinen tutkimus, jossa käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä analyysimenetelmänä. Laadullisen sisällönanalyysin tutkimuksen runko muodostuu kolmesta osasta. Ensin tulee päättää, mikä aineistossa on kiinnostavaa. Toiseksi tulee käydä läpi aineisto, erottaa ja merkitä ne asiat, jotka sisältyvät tutkimuksen kannalta olennaiseksi. Muu osa aineistosta jää pois tutkimuksesta ja kerätty osa-aineisto eritellään muusta aineistosta. Kolmanneksi kerätty ja koottu aineisto tulee luokitella, teemoittaa tai tyypitellä. Lopuksi tästä kirjoitetaan yhteenveto. Laadullisessa sisällönanalyysin tutkimuksessa on valittava tarkkaan rajattu ilmiö, josta on kerrottava kaikki, mitä siitä saa irti. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 91–92.) Tässä tutkimuksessa toinen ja kolmas vaihe suoritetaan Nvivo -ohjelman avulla.

Laadullisen tutkimuksen tärkeimmät vaiheet ovat havaintojen tuottaminen ja arvoituksen ratkaiseminen, mutta käytännössä ne nivoutuvat aina toisiinsa. Kuten kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa, myös laadullisessa tutkimuksessa on pyrkimys loogiseen todisteluun sekä objektiivisuuteen siten, että todisteluissa voi nojata havaintoaineistoihinsa. Laadullisessa tutkimuksessa kaikki selvitettävään asiaan huomioituid seikat tulee selvittää siten, etteivät ne muodosta ristiriitaa esitetyn tulkinnan kanssa (Alasuutari 2011, 29,32,38–39)

Havaintojen tuottamisessa tai pelkistämisessä on kaksi eri osaa. Ensiksi aineistoa tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on tutkimuksellisesti olennaista, eli huomion kohdistumista siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun tutkimusta eteenpäin vievää havaintojen tarkastelua. Siten analyysin kohteena oleva raaka-aineisto pelkistyy hallittavammaksi määräksi erillisiä raakahavaintoja. Pelkistämisen toisessa vaiheessa karsitaan edelleen havaintomäärää havaintojen yhdistämisen keinoin harvemmaksi havaintojen joukoksi. Yhdistämisen lähtökohtana voi ajatella olevan, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä samasta ilmiöstä. Laadullisessa analyysissä poikkeus kumoaa säännön, jolloin asiaa tulee harkita uudelleen. Havaintojen yhdistämisen jälkeen havainnon tulee olla yhdenmukainen kaikkiin raakahavaintoihin. (Alasuutari 2011, 40–42.)

Tässä tutkimuksessa koodaaminen, eli luokittelu, tapahtuu aineistolähtöisesti, mutta osittain teorialähtöisesti. Teoriavetoisesta koodaamisesta työssäni ilmentää aiempi tutkimustieto ja jäsentely, joiden avulla etsin aineistosta kiinnostavia seikkoja ja toimivat taustatietona koodaamisessa mukana. Aineistolähtöisessä koodaamisessa tutkija lähtee ilman ennakkoletuksia etsimään aineistosta kohtia, jotka tuovat lisäinformaatiota tutkimukselle. Nämä kohdat aineistosta voivat olla lyhyitä yksittäisiä ilmauksia tai pitkiä katkelmia tekstistä.

Aineistolähtöinen koodaaminen työssäni etenee siten, että tutkin ohjelmatekstejä sulkemalla aiemmat käsitteellistykset pois ja koodaamalla aineistoa luokkiin aineistoon tukeutuen. (Juhila 2001.) Koodauksessa pyritään löytämään yleisiä johtopäätöksiä aineiston sisäisen vertailun avulla, eli kiinnitetään huomiota aineistossa esiintyvien yksiköiden välisiin eroihin ja samankaltaisuuksiin. Tutkimuksessa koodauksen on oltava ehdottomasti systemaattista, eli aineistotekstistä etsitään samoja seikkoja aineistoa läpikäydessä ja aineisto käydään huolellisesti läpi. Usein aineisto vaatii useamman läpikäyntikerran, jotta koodausrunko on systemaattinen ja selkeä. (Vuori 2021.)

Arvoituksen ratkaiseminen on tulosten tulkintaa. Laadullisessa analyysissä tämä tarkoittaa sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien ”vihjeiden” pohjalta tehdään tulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Tässä arvoituksen ratkaisemisen kohdassa voi käyttää esimerkiksi apuna muuta tutkimusta ja kirjallisuutta, kuten edellä olen tehnyt tutkimukseni taustatueksi. Pelkistämässä saatuja raakahavaintoja ei arvoituksen ratkaisussa unohdeta, vaan niistä voi etsiä vihjeitä merkitystulkintojen teossa ja koko tutkimuksen arvoituksen ratkaisemista varten. Mitä enemmän tutkimukseen on löytänyt arvoituksen ratkaisemiseen käytettäviä vihjeitä, voi sitä paremmin niin tutkija kuin lukijakin voi luottaa siihen, että ratkaisu on luotettava (Alasuutari 2011, 44–48.) Tutkimukseni kannalta tärkeä osa työstä on löytää aineistosta suorat tai epäsuorat viittaukset yrityksiin, niiden toimintaan tai toimintakenttään.

Empiirisessä tutkimuksessa havainnot eivät muodosta tuloksia eli asioita ei oteta sellaisinaan kuin miltä ne näyttävät. Havainnot ovat siten johtolankoja, joita tulkitaan, eli aineistosta tehtävät havainnot ja tutkimustulokset ovat eri asioita. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa voi olla vaikeaa täysin erottaa tutkimuksen empiirisiä havaintoja tutkimuksen tuloksista, koska havainnoilla voi olla oma kiinnostavuutensa yksinään. Ne merkitsevät jotain eli niitä voi tulkita eri tavoin. (Alasuutari 2011, 78.) Tämä pätee erityisesti poliittiseen tekstiin, jolla pyritään viestimään yleisölle. On syytä siis tarkastella erityisellä tarkkuudella monitulkinnaisia viestejä, joita puolueet ohjelmissaan voivat joko tarkoituksenmukaisesti tai vahingossa ilmaista.

Sisällönanalyysia voi erotella siten, miten korkea tai matala sen abstraktiotaso on, millä analyysia tehdään. Lisäksi sisällönanalyysissä voi joko kuvata aineistossa esiintyviä asioita sellaisina kuin ne ilmenevät aineistossa tai sellaiseen analyysiin, jossa on mukana tutkijan tekemää tulkintaa siitä, mistä on kyse. (Vuori 2021.) Koska tutkin poliittisia ohjelmia, on tässä tutkimuksessa periaateohjelmissa keskityttävä korkeampaan abstraktiotasoon, kun taas vaaliohjelmissa on hyödyllisempää keskittyä matalampaan abstraktiotasoon. On syytä tulkita

tekstiä erityisellä tavalla, koska teksti on poliittista ja sillä pyritään vaikuttamaan lukija. On myös syytä tarkastella ohjelmatekstejä ajan politiikkaa ja keskustelunaiheita silmällä pitäen.

Laadullisessa sisällönanalyysissä keskitytään aineistoissa siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista se kertoo. Laadullisessa sisällönanalyysissä voi kuitenkin apuna käyttää myös määrällisten suhteiden analyysiä sen ollessa hyödyllistä tutkimuksen kannalta, mutta se tulee erottaa sisällönerittelystä. (Vuori 2021.) Laadullisen aineiston sisällönanalyysillä on tarkoitus informaatioarvon lisääminen hajanaisesta aineistosta, josta pyritään löytämään lisäinformaatiota selkeästi, mielekkäästi ja yhtenäisesti luoden selkeyttä aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Työssäni käytän hyväkseni teoriaohjaavaa analyysiä. Käytän sitä apunani analyysin etenemisessä siten, että analyysissä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta teoriaa ei sinänsä testata tässä tutkimuksessa. Teoriaohjaavassa analyysissä aineiston analyysivaiheessa aluksi edetään aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa tuodaan analyysiä ohjaavaksi ajatukseksi teorian tuoma tieto. Teoriaohjaavassa analyysissä päättelyn logiikka on usein abduktiivista päättelyä, jossa ajatteluprosessia ohjaavat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit, joita tulee yhdistellä tutkijan parhaaksi nähtävällä tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.) Tutkimuksessani teoriaohjaava analyysi tarkoittaa käytännössä sitä, että aiempi tieto ohjelmapolitiikasta, ajan poliittisesta ilmapiiristä ja puolueiden ideologioista ja aate-eroista on analyysiä tehdessä tiedossa, mutta en työssäni lähtökohtaisesti esimerkiksi testaa ajatusta siitä, että kokoomus olisi oikeistopuolueena yritysmuonteisempi puolue kuin SDP vasemmistopuolueena. Toisaalta tarkastelen ennakkotiedon valossa esimerkiksi sitä, miten puolueiden ideologinen näkemys on vaikuttaa puolueiden suhtautumisessa yrityksiin.

Teoriaohjaava analyysi on tutkimukseni kannalta hyödyllisin menetelmä, sillä siinä yhdistyy aineistolähtöinen ja teorialähtöinen analyysi. Tuomi ja Sarajärvi (2009) esittävät, että olisi perusteltua asettaa teoriaohjaava analyysi induktiivisen päättelyn alaluokaksi aineistolähtöisen analyysin rinnalle. Tällöin se toimisi ratkaisuna aineistolähtöisen analyysin ongelmiin, kuten esimerkiksi havaintojen teoriapitoisuuden haasteisiin. Teoriaohjaavassa analyysissä ei ole mitään sääntöä, missä vaiheessa teoria tuodaan mukaan analyysiin ohjaamaan päättelyä. Tämä tulee heidän mukaansa tapahtua tutkimus- ja aineistokohtaisesti. Mitä myöhemmin teoria tuodaan mukaan ohjaamaan päättelyä, sitä lähempänä induktiivista ja siten aineistolähtöistä analyysiä ollaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 100.)

Aineistolähtöistä analyysia työssäni edustaa se, että analyysiyksiköt eivät ole aineistoa läpikäydessä teorian kannalta ennalta asetetut sekä se, että aikaisempi tieto tai teoria ei vaikuta analyysiosuuden alkuvaiheessa sen toteutukseen. Samoin aineiston hankinta tutkittavasta ilmiöstä on vapaata suhteessa teoriaosan jo tiedettyyn tietoon tutkittavasta. Teorialähtöistä analyysia tässä tutkimuksessa on aiempi tieto esimerkiksi eduskuntavaalien tuloksista ja lähtökohdista, sekä tieto vaaliteemoista. En kuitenkaan analysoi aineistoa aiemman tiedon perusteella luodun kehyksen avulla, mikä ohjaa teorialähtöistä analyysia. En myöskään teorian pohjalta lähde määrittelemään tutkimuksessa kiinnostavia aiheita tai käsitteitä, mikä on teorialähtöisen analyysin yksi tunnusmerkeistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95, 97–98). Aikaisempi tieto työssäni toimii taustatietona, joka ohjaa mielenkiinnon tietyn ajan poliittisiin trendeihin ja tilannekuviin, ja puolueiden vastauksiin niihin.

Tässä työssä käytän apunani Nvivo -tietokoneohjelmaa koodauksessa. Tietokoneavusteisessa laadullisessa tutkimuksessa on vaikea siirtää yhtä lähestymistapaa tutkimuksesta suoraan toiseen, vaan tutkimuksissa kullekin aineistolle muovataan sopiva lähestymistapa. Ohjelmistojen käyttö ei tulisi ohjata tutkimusprosessin kulkua vaan tutkijan ideoiden ja tavoitteiden tulisi ohjata ohjelmiston käyttöä tutkimuksessa. Tietokoneohjelmistot ovat avanneet laadullisen tutkimuksen mahdollisuuksia, sillä ohjelmat helpottavat suurien aineistojen hallintaa, ja tutkijan omia tulkintoja ja kategorisointeja on niiden avulla helpompi muokata suhteessa aineistoon. (Luomanen & Räsänen 2000, 11, 13–14.) Vaikka Luomasen ja Räsänen teos on yli 20 vuotta vanha ja Nvivosta on tullut lukuisia uudempia versioita, sen perimmäinen käyttö ja käyttämistarkoitus ei ole muuttunut laadullisen tutkimuksen tukena.

Laadullisesta aineistosta, joka usein voi olla hajanaista suhteessa tutkimuksen tutkimuskysymykseen, on pyrkimys muodostaa jotain selkeää tai yleistä tutkimusaineistosta lähestymistavasta riippumatta. Työni kannalta tärkein seikka Nvivo:n käytössä on koodaaminen, jonka avulla voin järjestelmällisesti muodostaa työn edetessä erilaisia käsitteellisiä kokonaisuuksia. Koodien avulla tutkimuksessa voi liittää havaintoja aineistosta, nimetä ne ja ryhmitellä ne mielekkäiksi kokonaisuuksiksi tai järjestää hierarkkisesti luoden ”koodipun”. (Luomanen & Räsänen 2000, 20–22.) Koodaaminen voi tapahtua kuitenkin tutkijan kannalta täysin vapaasti, mutta koodaamisen työkalupakkina voi pitää seuraavaa (Eskola ja Suoranta 1996; Eskola 2001): koodit ovat aineiston sisään kirjoitettuja muistiinpanoja, niillä jäsennellään tutkimuskysymyksen kannalta käsiteltävät asiat, ne toimivat sekä tekstin kuvailun apuvälineenä että aineiston jäsentelyn testausvälineenä, ja niiden avulla voidaan etsiä ja tarkastella tekstiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92–93). Tässä tutkielmassa ne koodaamisesta saadut hyödyt

esiintyvät juuri tekstin jäsentelyn apuvälineenä, joka helpottaa tekstin kuvailua analyysivaiheessa.

Koodaamisessa on yksinkertaistettuna kyse siitä, että aineiston osia yhdistellään ja erotellaan jonkin aineistossa havaitun ominaisuuden mukaan, missä samanlaiset osat luokitellaan tietyn koodin alle. Tavallaan se on aineiston yksinkertaistamista hallittavaan muotoon, mutta sillä voi myös järjestellä aineistoa siten, että aineistosta saa esiin uusia näkökulmia. Koodaamisessa ei ole kyse teknisestä luokittelutoimenpiteestä, vaan koodit ja koodipuun haarat muodostuvat pitkälti tutkimusta tehdessä. Laadullisessa tutkimuksessa käytettävät aineistot, kuten tässä tutkimuksessa puolueiden ohjelmat, ovat usein niin monipuolisia, että aineistosta löytyy koodattavaa useista eri näkökannoista. Näin tutkijan tulee tehdä päätös tutkimuksen kannalta, miten ja mitä tutkija koodaa. (Juhila 2021.)

Olen koostanut aineistoni itselleni Nvivo -ohjelmaan POHTIVA-tietoarkistosta NCapture for Nvivo -ohjelmalla, jonka avulla olen saanut tekstimuotoiset ohjelmat saanut koodattavaan PDF-muotoon. Olen ensin poiminut yrityksiin viittaavat tai niiden toimintaympäristöön viittaavat tekstipätkät yhden koodin alle. Näin olen saanut kaikista ohjelmista lyhennettyä vain tutkimukseni kannalta oleelliset lauseet, virkkeet tai kappaleet itselleni erilliseen dokumenttiin. Tästä olen jatkanut aineiston koodaamista neljään eri alakoodiin; ”ideologia”, ”valtio ja markkinat”, ”yritykset” ja ”ei mainita”. Viimeinen koodin tarkoitus on kiinnittää huomioita tekstipätkiin, joissa yrityksiin tai niiden toimintaympäristöön viittaamattomuus on huomionarvoinen. Alakoodeihin jako on jossain määrin päällekkäistä, sillä tietyt kohdat puolueiden teksteistä on sopinut useamman koodin alle.

Esimerkiksi SDP:n vuoden 2019 eduskuntavaaliohjelmassa on seuraava kappale: ”*SDP ajaa Suomeen ihmisoikeuksia vahvistavaa yritysvastuulakia. Yritysvastuulla pyritään siihen, että Suomessa tuotteitaan myyvien yritysten tuotantoketjussa kunnioitetaan ihmisoikeuksia globaalisti. Työntekijöiden oikeuksien lisäksi tämä tukee suomalaisen työn kilpailukykyä ja yhtenäistää toimintaympäristöä Suomen ja työoloja polkevien maiden välillä. Suomen tulee olla etujoukoissa mukana kehittämässä yritysvastuuta koskevaa ja huolellisuusvelvoitteen ympärille rakennettavaa sääntelyä.*” Esimerkkinä koodauksesta, olen ensin koodannut tekstipätkän itselleni ylös, eli kappale käsittelee tutkimuskohdettani. Ensimmäisen virkkeen olen vienyt ”ideologia” alakoodin alle, seuraavan virkkeen ”valtio ja markkinat”. Toiseksi viimeisen virkkeen olen koodannut ”yritykset” alakoodin alle, ja viimeisen virkkeen ”ideologia” alakoodiin.

Olen käynyt kaikki tarkastelun kohteena olevat ohjelmat alusta loppuun läpi. Vaikka ohjelmien kaikki teemat, esimerkiksi koulutusta tai liikennepolitiikkaa käsittelevät luvut, eivät suoraan anna ymmärtää niiden käsittelevän aiheeni tai tutkimuskysymysten kannalta merkittäviä asioita, on näistäkin teemoista löydettävissä mielenkiintoisia puolueiden kantoja tutkimukseeni.

Tietokoneohjelmien yleisenä etuna on niiden mahdollistama systemaattisuus sekä kyky tallentaa suuria määriä yhteyksiä aineiston ja siitä tehtyjen tulkintojen välille verrattuna manuaaliseen kvalitatiiviseen analyysiprosessiin. Ohjelmistot edesauttavat luovan ja uskottavan laadullisen tutkimuksen toteuttamista, sillä kirjoittaja ei ole ainoastaan retoristen keinojen varassa tehdessään tulkintoja ja johtopäätöksiä. Tutkimustyön eri vaiheista tehdyt havainnot perustuvat tutkijan tulkinnan ja koodauksen vuorovaikutuksena syntyneisiin rakenteisiin, jotka voidaan tarkasti raportoida. (Luomanen & Räsänen 2000, 22–24, 168.)

On kuitenkin syytä huomioida Nvion käytössä, että ohjelmisto ei tee tulkintaa aineistosta, vaan se on täysin tutkimuksen tekijän vastuulla. Ohjelmisto tuleekin nähdä analyysiprosessiin liittyvänä työkaluna eikä itsessään menetelmänä. Laadullisen tutkimusprosessin keskiössä siten edelleen ovat tutkijan omat tulkinnat, ja ohjelmistossa tapahtuva koodaus on vasta työvaihe analyysille. Aineiston sisällön kuvaus ohjelmistoa apuna käyttäen ei kelpaa analyysiksi. Periaatteellisella tasolla Nvion tai muun ohjelmiston käyttö ei muuta kvalitatiivisen tutkimuksen luonnetta lainkaan, sillä jokaista tutkimusta ohjaa lähestymistavasta riippumatta tutkijan periaatteet ja taustaoletukset, joihin tutkija on sitoutunut. (Luomanen & Räsänen 2000, 168–169.; Vuori 2021)

Käytän tutkielmassani kahta eri viittaustyyliä. Tutkielman tekstiosassa viittaa kirjoittajaan, vuosilukuun ja mahdollisesti sivunumeroihin Harvardin tyyllillä, kuten edellä olen tehnyt. Tutkielman seuraavassa vaiheessa, analyysivaiheessa, käytän loppuviitejärjestelmää, sillä näin pystyn tarkemmin osoittamaan tekstistä kohdan, johon olen viitannut. Näin tekstistä, sen tarkastuksesta ja lukemisesta tulee selkeämpää, kun tekstin keskellä ei tarvitse viitata puolueiden ohjelmien lukuihin. Aineistoni ei ole saatavilla siinä muodossa, että siinä olisi ilmoitettu sivunumerot, jonka vuoksi viittaa puolueen ohjelman lukuihin.

5 Analyysi: Kokoomuksen ja SDP:n poliittiset ohjelmat

Analyysiosuus tutkielmassa etenee seuraavasti. Analysoin ensin puolue kerrallaan periaateohjelmat aikajärjestyksessä, sillä näin se tarjoaa mahdollisuuden tarkastella puolueen ideologista kehitystä kronologisesti. Analysoin periaateohjelmia ennen eduskuntavaaliohjelmia, koska siten voin verrata periaateohjelmien linjauksia eduskuntavaaliohjelmiin. Toisessa analyysivaiheessa tarkastelen puolueiden vaaliohjelmat aikajärjestyksessä vaaleittain siten, että puolueiden eduskuntavaaliohjelmia edeltää eduskuntavaaliteemojen esittely ja vaalikevään lähtökohdat. Tämä mahdollistaa puolueiden erojen ja samankaltaisuuksien löytämisen vaaleittain, mutta tarjoaa myös mahdollisuuden tarkastella puolueiden sisäistä muutosta neljän vuoden välein. Luvun lopussa pystyn kokoamaan tarkastelujakson ajalta analyysin vaaleittain puolueiden muutoksesta ja kehityksestä suhteessa tutkimuskysymyksiini. Tutkimuskysymysten kannalta on periaateohjelmien analyysissa kiinnitettävä huomioon enemmän yleisiin seikkoihin, miten puolueet suhtautuvat yrityksiin. Vaaliohjelmissä, jotka ovat luonteeltaan yksityiskohtaisempia, on syytä kiinnittää huomioita keinoihin, miten he ilmaisevat tätä.

Ohjelmien analyysissa esittelen lyhyesti ensin ohjelman, jonka jälkeen keskityn kolmeen aihealueeseen, jotka perustuvat koodien rakenteeseen. Tarkastelen puolueiden viittauksia omaan ideologiseen ajatteluun ja miten tämä näkyy puolueiden ohjelmassa. Toisessa vaiheessa olen etsinyt puolueiden kantaa valtion rooliin suhteessa yrityksiin ja markkinoiden toimintaa. Tämä on tärkeää esimerkiksi siksi, että puolueen näkemys valtion tehtäviin, rooleihin ja toimintamalleihin määrittelee merkittävästi myös sitä, miten ja missä roolissa yritykset voivat toimia yhteiskunnassa. Tarkastelen tässä osiossa myös, minkälaisen roolin puolueet antavat yritysten toimintakentälle, eli markkinoille, ja miten puolueet näkevät valtion roolin yritysten tukemisessa tai miten puolueet näkevät vastuun yhteiskunnassa jakautuvan yritysten ja valtion kesken. Kolmanneksi tarkastelen puolueiden suoria ja epäsuoria viittauksia yrityksiin, niiden rooliin ja suhtautumista yrityksiin. Huomioin tässä myös puolueiden maininnat yrittäjistä tai yrittäjyydestä. Pyrin löytämään puolueiden maininnoista yrityksistä ja yrittäjyydestä tutkimuskysymysteni kannalta merkittävimmät vastaukset.

5.1 Kokoomuksen periaateohjelmien analyysi

Kokoomuksen vuoden 2006 periaateohjelmassa puhutaan määrällisesti suhteellisen vähän yrityksistä eikä puolue esitä kovinkaan merkittäviä kannanottoja tai linjavetoja

suhtautumisessa yrityksiin. Luonteeltaan se on, kuten kokoomus itse esittää, keskustaoikeistolaisen kansanpuolueen ohjelma, jossa puolue esittää puolueen tavoitteeksi parantaa jokaisen ihmisen asemaa ja hyvinvointia yhteiskunnassa.¹ Myös vuoden 2018 periaateohjelmassa mainintoja yrityksistä on harvakseltaan, sillä yritykset mainitaan neljästi ohjelmatekstissä, kun vuoden 2006 ohjelmassa yritykset mainitaan kahdesti. Kokoomuksen periaateohjelmat ovat suhteellisen lyhyitä esimerkiksi verrattuna SDP:n periaateohjelmiin.

Kokoomus jatkaa vuoden 2006 periaateohjelmassa liberalistista suuntausta. Tästä esimerkkinä toimii puolueen maininnat, että puolueelle on tärkeää ihmisen vapaus ja vastuu omasta toiminnastaan, kannattamalla mahdollisuuksien tasa-arvoa ja puolue luottaa ihmiseen luottavana uudistajana yhteiskunnassa². Kokoomus kuvaillessaan omaa aatettaan se painottaa liberalismiin liittyviä arvoja jättäen konservatismiin liitettävät arvot vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi, kokoomus pitää vastuun ja vastuun tavoittelua keskeisenä periaatteenaan mainitun samassa virkkeessä yksilöllisyyden ja yritteliäisyyden tavoittelun kanssa. Muita liberalismiin viittaavia mainintoja ohjelmassa on puolueen kuvailu itsestään aktiivisena ja avoimena uudistajana, yksilöllisyyden ja moniarvoisuuden korostaminen sekä korostamalla vapauden merkitystä demokratiassa, jotta ihmiset voivat saavuttaa täyden potentiaalinsa.³

Periaateohjelma kuitenkin sisältää konservatismiin viittaavia painotuksia, kuten maininnat isänmaanrakkaudesta, kristillisestä etiikasta ja yhteiskunnan vastuusta säilyttää edeltävien sukupolvien jättämä hengellisen ja aineellisen pääoma.⁴ Konservatismiin painotus periaateohjelmassa jää liberalismiin jalkoihin, mutta se on oiva osoitus siitä, että kokoomus edelleen vuoden 2006 periaateohjelmassa tasapainoilee liberalismiin ja konservatismiin kanssa.

Kokoomus kuvaa yrittäjyyden edistämisen olevan puolueen yksi päätehtävistä, sillä puolueen mukaan hyvinvointi syntyy työstä, yrittämisestä ja välittämisestä. Puolue esittää toimintaansa ohjaavana periaatteena olevan, että se pyrkii edistämään ihmisten, yritysten ja yhteiskunnan vastuuta sekä kunnioittavaa asennetta luontoa ja ympäristöä kohtaan.⁵ Puolue jatkaa näin useamman vuosikymmenen kestänyttä poliittista ajattelua, jossa se esittää yrityksillä olevan yhteiskunnassa vastuu myös ympäristöstä. Puolue mainitsee yrittäjät samassa virkkeessä palkansaajien kanssa painottaessa kaiken työn olevan arvokasta⁶, mistä voi päätellä, että kokoomus arvostaa yhdenmukaisesti yrittäjyyttä ja yrittämistä suhteessa palkkatyöhön.

Valtion tehtävänä kokoomus näkee verotuksen asettamisen yrittämisestä palkitsevalle tasolle, ja että yleisesti yrittämisestä palkitaan ja siihen kannustetaan niin henkisesti kuin taloudellisesti. Valtion tulisi puolueen mukaan kannustaa siihen, että riskinotto yrittämisessä on mielekästä ja

yrittämisen edellytyksiä parannettaisiin. Tähän puolue ei kuitenkaan esitä mitään konkreettisia keinoja. Kokoomus kannattaa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti⁷ markkinataloutta, joka perustuu yksityiseen omistukseen, ylläpitoon ja kehittämisen. Se on puolueen mukaan paras tapa tuottaa hyvinvointia, jota valtion tulee arvovalinnoillaan jakaa yhteiskunnassa oikeudenmukaisesti. Kokoomus mainitsee, että talouden on toimittava ihmisen ja luonnon ehdoilla, ja siten vastuullista yhteiskuntapolitiikkaa tulee kehittää suosimalla ympäristön kannalta kestäviä veroratkaisuja.⁸ Puolueen mukaan ihmisen ja ympäristön tulevaisuus ovat yhteneväiset, ja siten se on otettava huomioon laaja-alaisesti ja luonnonvarojen käytössä⁹. Kokoomuksen mukaan se on huomioitava myös EU-tasolla kehittämällä ja yhtenäistämällä ympäristölainsäädäntöä¹⁰.

Kuntatasolla kokoomus esittää, että alue- ja rakennepolitiikalla tulee edistää maaseudun ja kaupunkien välistä vuorovaikutusta, hyvinvointia ja yritystoimintaa, jotta koko maassa turvataan resurssit hyvinvointiin. Kuntien vastuulle kokoomus linjaa, että niiden tulee järjestää itse tai yhteistyössä muiden kuntien, yksityisen tai kolmannen sektorin kanssa siten, että palvelut kunnassa ovat kattavia, korkealaatuisia, tehokkaasti tuotettuja ja saatavilla kohtuullisella etäisyydellä. Kokoomus näkee myös, että kuntalaisella tulee olla mahdollisuus valita palveluntarjoajista¹¹. Täten kokoomus asettaa yksityisen sektorin ja sen toimijat lähtökohtaisesti samalle viivalle julkisten sektorin toimijoiden kanssa, jota voi pitää Suomessa yritysmuonteisena politiikkana ottaen kontekstin ja palveluntuottamisen perinteen huomioon.

Vuoden 2018 periaateohjelmassa, ”Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen”, kokoomus esittää, että kokoomuslainen aate on perinteisesti yhdistänyt muun muassa yksilön vapautta ja perinteisiä arvoja. Puolue toteaa myös, että kokoomuslaisessa aatteessa on painottunut eri suuntaukset eri aikoina.¹² Tämä on huomionarvoista, sillä puolue ikään kuin toteaa sen, minkä tutkimuskirjallisuus on todennut puolueesta. Kokoomus kuvaa itseään puolueena, jota on voinut kuvailla historian saatossa seuraavilla käsitteillä: ”*maltillinen oikeistolaisuus, sinivihreys, sivistysporvarillisuus tai vastuullinen uudistusmielisyys*”.¹³ Myös periaateohjelman nimi antaa viitteitä siitä, että puolue on tulevaisuusorientoitunut puolue, jolla on halua kehittää yhteiskuntaa yksilöiden ehdoin ja pyrkimyksin.

Jatkumona vuoden 2006 periaateohjelmasta, myös vuoden 2018 periaateohjelmassa liberalismiin viittaavat otteet ovat suuremmassa merkityksessä kuin konservatismiin viittaavat otteet. Kokoomus painottaa, että puolueen on uudistuttava ajan mukana ja uudistustyö on ollut kokoomuslaisen ideologian peruskiviä. Samassa kappaleessa kuitenkin mainitaan, että

kokoomus otti ”itsenäisyyden aamunkoitossa” tehtäväkseen ”tuoda yhteen eri kansanosat rakentamaan yhteistä isänmaata”. Tämä osoittaa jälleen, kuinka kokoomus tasapainoilee kahden pääideologiansa kanssa. Konservatismia edustavat maininnat siitä, miten puolueelle on ollut tärkeää työn kunnioitus, luja oikeusvaltio, ihmisten luottamusta nauttiva puolueeton järjestysvalta sekä toimeliaisuudesta palkitseva yhteiskunta.¹⁴

Kun kokoomus kertoo periaateohjelmassaan puolueen aatteen perusteista, ottaa liberalismien henki kuitenkin yliotteen konservatismista. Kokoomus mainitsee olevansa osa keskustaoikeistolaisten puolueiden yhteisöä demokraattisissa maissa, jotka jakavat yhteiset vapauden ja demokratian arvot. Puolueen mukaan länsimainen yhteiskuntamalli tarjoaa parhaan kehyksen toimia yhteistyössä muiden ihmisten kanssa, mistä osoituksena ovat oikeusvaltio, demokratia, markkinatalous ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Liberalistisia aatteita periaateohjelmassa myös esiintyy puolueen korostaessa yksilön itsemääräämisoikeutta henkilökohtaisten ominaisuuksiin katsomatta, yksityisomaisuuden suojaamisen merkitystä sekä tärkeydestä elää vapaata elämää ilman pelkoa tai väkivaltaa. Kokoomus linjaa, että vapautteen kuuluu myös vastuu, jossa ihminen hyväksyy valintojensa seuraukset.¹⁵

Yleisesti vuoden 2018 periaateohjelman otsikkotasolla konservatismi on jäänyt tyystin pois kokoomuksen painotuksesta. Esimerkkiotsikoista ”olemme suomalaisia, pohjoismaalaisia, eurooppalaisia ja maailman kansalaisia” sekä ”ihmisen, ympäristön, talouden ja teknologian sopusointu” ovat ”keskustaoikeistolaisen” puolueen näkökulmasta liberaaleja. Myös näiden otsikoiden alaluvut ovat vahvasti liberalismien arvojen mukaisia, ja konservatismiin viittaavat vivahteet loistavat poissaolollaan.

Kokoomus painottaa vuoden 2018 periaateohjelmassa talouden olevan kaiken yhteiskunnallisen toiminnan peruskivi, jonka päälle yhteiskuntaa lähdetään rakentamaan. Se mahdollistaa kokoomuksen mukaan itsenäisyyden, valtion toimintamahdollisuudet ja turvallisuuden niin yksilöille, kansalle ja valtiolle. Kokoomus näkee, ettei poliittisilla päätöksillä tulisi estää yksilöitä tai yrityksiä toimimasta markkinoilla. Poliittisten päätösten tulisi puolueen mukaan siten vapauttaa niiden toimintaympäristöä, jotta ne voisivat saavuttaa potentiaalinsa hyvinvoinnin ja vaurauden luonnissa. Kokoomus linjaakin, että markkinatalouteen kuuluva yrittämisen vapaus on kaiken kasvun välttämätön ehto.¹⁶

Taluspoliittinen osio kokoomuksen vuoden 2018 periaateohjelmassa on luonteeltaan selkeästi liberalismiin viittaava, jota täydentää ympäristön ja luonnon kunnioittamiseen ja suojelemiseen pyrkiviä keinoja. Puolue luottaa siihen, että vakaa talouskasvu ja ympäristöystävällinen

politiikka ovat mahdollisia samanaikaisesti teknologian avulla, joka kokoomuksen mukaan kehittyi yksityisellä sektorilla tehokkaimmin. Jotta teknologian kehitys yksityisellä sektorilla olisi tehokasta, tulisi julkisen päätöksenteon luoda puitteet sen kannattavuudelle esimerkiksi lainsäädännön ja verotuksen keinoin.¹⁷ Kokoomus näkee, että siten suomalaiset yritykset voivat auttaa samanaikaisesti kehittämään omaa liiketaloudellista asemaansa niin kansallisilla kuin kansainvälisillä markkinoilla, auttamaan valtiota keräämään verotuloja ja pitämään maapallo elinkelpoisena myös tuleville sukupolville. Kokoomus linjaa voimakkaasti itsensä teknologiamyönteiseksi puolueeksi, vaikka sen sivutuloksena olisi työtehtävien automatisoituminen, joka saattaisi johtaa henkilötyövuosien vähenemiseen.¹⁸ Täten kokoomus näkee, että yrityksillä on mahdollisuus tukea ja auttaa valtiota saavuttamaan sen tavoitteet elinkelpoisesta maapallosta myös tuleville sukupolville.

Kokoomus näkee, ettei valtion tulisi olla markkinatoimija markkinaehtoisesti toimivilla aloilla, mutta linjaa, että valtion toimijuus voi olla mahdollista tilanteissa, jossa se on yleisen edun kannalta välttämätöntä tai joissa yksityisiä toimijoita ei ole. Puolueen mukaan julkisen vallan on pysyttävä markkinoiden ”pelisääntöjen määrittäjänä, turvallisuuden ja huoltovarmuuden takaajana ja monien tärkeiden palvelujen järjestäjänä”, muttei liiketoiminnan harjoittajana. Sen kokoomus näkee yritysten toimenkuvaksi. Puolue myös esittää, että markkinoiden tulisi olla entistä tehokkaampia ja kilpailua markkinoilla yritysten välillä tulisi entisestään lisätä. Tavoitteiden saavuttamiseksi kokoomus esittää, että markkinaesteitä tulisi poistaa ja julkisen vallan olisi annettava markkinoiden toimia omaehtoisesti, jolloin reilut ja avoimet markkinat osoittavat, mitkä yritykset, tuotteet ja menetelmät ovat parhaita.¹⁹

5.2 SDP:n periaateohjelmien analyysi

SDP periaateohjelmissaan mainitsee yritykset vain vuoden 1999 periaateohjelmassa, ja vuoden 2020 periaateohjelmassa puolue mainitsee ainoastaan yrittäjät. Siten SDP:n periaateohjelmista on vaikeampi löytää suoria kannanottoja, mutta niitä on löydettävissä viittauksina puolueen muissa kannanotoissa.

Vuoden 1999 SDP:n periaateohjelma on suhteellisen lyhyt, neljän otsikkoteeman tiivistelmänomainen julistus. Otsikkotasolla periaateohjelman voi tunnistaa kuuluvan sosialidemokraattiselle puolueelle niiden ollessa: ”Oikeudenmukaiseen maailmaan”, ”Sosialidemokratia – vapauden ja tasa-arvon liike”, ”Yhteisöllisyys haastaa itsekkyyden” ja ”Ihmisen osallisuus yhteiskunnassa”. SDP esittää puolueen päämääräksi vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden oikeudenmukainen yhteiskunta. Tähän puolueen mukaan päästään, kun

jokainen toimii kykyjensä mukaan oman ja yhteisen hyvinvoinnin puolesta ympäristöstä ja jokaisesta ihmisestä huolta pitäen. SDP määrittelee oikeudenmukaisuuden syntyvän oikeuksien ja vastuun tasapainosta, joka toteutuu vapauden yhteiskunnassa.²⁰ Voi tulkita, että edellä mainitut linjaukset koskevat myös yrityksiä.

Ideologisesti SDP kertoo jatkavansa yhteiskunnan uudistamista sosialismin arvojen perustalta. SDP sanoutuu irti taloudellisesta yltiöliberalismista ja yhteiskunnallisesta konservatismista asettumalla niiden vastavoimaksi korostaen historiallista ja jatkuvaa kamppailua ihmisten aineellisen ja henkisen tasavertaisuuden puolesta.²¹ Puolue korostaa sosialismin arvoista yksilöiden yhteisvastuuta niin toisistaan kuin yhteisöstään.²² SDP esittää, että sosialidemokratia ideologiana on osa sosialismin teoriaa, jonka alahaarana myös sosialidemokratia on jatkuvaa yhteiskunnan uudistustyötä.²³ Tasa-arvo, vapaus, solidaarisuus ja yhteisöllisyys yhteiskunnassa toistuvat tässä periaateohjelmassa useasti ja puolue selvästi haluaa painottaa näitä arvoja ohjelmassaan. Erityisesti vapauden painotus on merkillepantavasti esillä, mistä lukijalle välittyy kuva melko liberaalista puolueesta. SDP:n mukaan ihmisille kuuluu vapaus kaikessa, mikä ei vahingoita muita ihmisiä, ympäristöä tai yhteiskuntaa²⁴.

SDP vuoden 1999 periaateohjelmassaan jatkaa edelleen tarinaa ”sortajista” ja ”sorretuista”, kun puolue mainitsee sosialidemokratian olevan kansainvälisen liikkeen voimasta vahvemman valtaa vastaan. Puolue näkee, että sortajia ja sorrettuja edelleen epätoivon ja itsekkään eduntavoittelun vuoksi. Tätä SDP olisi valmis korjaamaan yhteisvastuun ja solidaarisuuden lisäämisellä maailmassa, jossa väkevämmän, rahan tai aseiden valta ei hallitsisi vaan yleismaailmallinen oikeus.²⁵ Voi ymmärtää, että yhteisvastuun ja solidaarisuuden lisääminen koskee myös yrityksiä ja niiden toimintaa, vaikka niitä ei suoraan mainita.

Samaa ajatusmaailmaa puolue jatkaa myös talouspolitiikasta ja -järjestelmästä puhuttaessa, sillä SDP:n mukaan oikeusvaltion on toimittava yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksien ja velvollisuuksien puolustajana kapitalismin itsekkyydeltä. Kapitalismin ja rajoittamaton markkinakilpailu hajottaa puolueen mukaan piittaamattomuudellaan yhteisön, tuhoaa elinympäristöä ja lisää heikompien kärsimystä. Tätä vasten yhteiskunnan on SDP:n mukaan oltava turvallinen ja vakaa, jotta se toimisi ihmisten etujen puolesta.²⁶

SDP esittää, että talouden on palveltava koko yhteiskuntaa ja sen jokaisen jäsenen hyvinvointia. Puolue ajaa myös talousajattelussa yhteistä etua, jota tulee preferoida yli yksityisen voitontavoittelun. SDP puolustaa ohjattua markkinataloutta sen kyvyllä vastata ihmisten kulutustarpeisiin sekä markkinoiden kykyä toimia mekanismina kansanvaltaiseen ohjaukseen

taloudellisten voimavarojen käytössä, jota puolue myös toivoo. SDP esittää, että markkinoiden on toimittava avoimesti ja julkisesti. Puolue käänteisesti toteaa myös, että sosialismin arvojen mukaisesti yhteiskunnalla, eli valtiolla, on ”*oikeus vaikuttaa tuotantovälineistä saatavaan hyötyyn, niiden käyttöön, sijoittumiseen ja omistukseen*”.²⁷ Tässä puolue siis pyrkii yhdistämään markkinatalouden perusajatuksen sekä sosialismin perusarvot yhteen.

Valtion ja markkinoiden välisen suhteen osalta SDP:n kanta on selvä; valtioiden on kansallisesti ja kansainvälisen yhteistyön avulla sovittava pelisäännöt markkinoilla ja säänneltävä markkinatoimijoiden — pääomaliikkeiden ja yritysten — toimintaa. SDP perustelee tätä siten, että näin markkinoiden ja demokratian toimivuus varmistetaan sekä estetään taloudellisen globalisaation negatiiviset vaikutukset, kuten köyhyyden ja eriarvoisuuden kasvu. SDP puolustaa markkinataloutta, sillä puolueen mukaan sen seurauksena ihmisille avautuu uusia mahdollisuuksia, tuotanto tehostuu ja talous kasvaa. Samalla kuitenkin puolue vaatii kansainväliseltä sosialidemokratialta puuttumista maailmantalouden epäkohtien korjaamiseen. Tiivistetysti voi todeta, että puolue näkee ja ymmärtää markkinatalouden positiiviset vaikutukset talouselämän saralla sekä sen negatiiviset vaikutukset yhteiskunnallisesti. SDP kuitenkin uskoo, että sosialidemokraattisella aatteella on mahdollista korjata yhteiskunnalliset negatiiviset vaikutukset vahvalla yhteiskunnallisella ohjauksella ja poliittisella päätöksenteolla siten, että markkinatalous talousjärjestelmänä toimii yhteisen edun mukaisesti. Tätä puolue edistää korostamalla hyvinvointiyhteiskunnan rakenteiden puolustamisella, siihen kuuluvalla poliittisella päätöksenteolla sekä vahvalla julkisella sektorilla ja sääntelyllä²⁸.

SDP mainitsee, että ihmisten tulisi olla suuremmassa roolissa vaikuttamassa muun muassa työntekijöinä lähiympäristöönsä sekä mahdollisuus vaikuttaa tuotannon ja talouden kehitykseen.²⁹ Puolue siis toivoo työpaikkademokratian lisäämistä sekä työntekijöiden päätöksentekovallan lisäämistä myös yritysten strategiaan päätöksiin. SDP myös toteaa yrityksillä olevan liiketoiminnan lisäksi kaksi muuta vastuualuetta; henkilöstövastuu sekä yhteiskunnallinen vastuu. Puolue näkee, että valtion rooli talouden sääntelijänä ja julkinen sektori palveluntarjoajan lisäävät tasa-arvoa ja tuottavat hyvinvointia yhteiskunnassa. SDP katsoo, että ne ovat markkinoilla täydentävässä roolissa ja rajoittavat samalla markkinavoimia, joka estää keinottelun mahdollisuuksia. SDP pitää tärkeänä ammattiyhdistysliikkeen keskeistä asemaa valtion tukena, minkä avulla taataan työntekijöiden oikeudet, etujen valvonta sekä osuus talousjärjestelmän tuottamasta hyödystä. Näin puolueen näkemyksen mukaan solidaarinen ja tasa-arvoa edistävä työelämä tuottaa yhteiskunnallista vaurautta.³⁰

SDP päivitti periaateohjelmansa vuonna 2020. Ohjelma nimi ”*Yhdessä kestäväan maailmaan*” jo kertoo, että tässä ohjelmassa aiempaa periaateohjelmaa enemmän painotetaan ympäristöön liittyviä teemoja ja arvoja enemmän. Myös kestävän kehityksen teemat ja toimenpiteet ovat huomattavissa määrin esillä tässä periaateohjelmassa. Kestäväan kehitykseen kuuluu SDP:n mukaan sosiaalinen, ekologinen ja taloudellinen näkökulma, joiden varaan puolue pyrkii rakentamaan tulevaisuutta.³¹ Edellisessä SDP:n periaateohjelmassa paljon esillä nousseet teemakokonaisuudet solidaarisuus, tasa-arvo ja vapaus saavat myös palstatilaa merkittävästi. Puolue puolustaa myös voimakkaasti hyvinvointivaltiota, mikä on osoitus SDP:n ideologian jatkuvuudesta. Tästä esimerkkejä ovat puolueen korostus valtion roolista hyvinvointipalvelujen tuottajana, sosiaaliturvan riittävän tason ylläpito sekä yhteiskunnallisen turvaverkon takaamisen turvaaminen³². Kuten vuoden 1999 periaateohjelma, on myös vuoden 2020 periaateohjelma tiivistelmä puolueen merkittävimmistä arvoista, toimenpiteiden arvopohjasta sekä tulevaisuuden arvioinnista ja suunnitelmista.

Aiempaan periaateohjelmaan verrattuna vuoden 2020 SDP:n periaateohjelmassa talouspolitiikka- ja kysymykset ovat pienemmässä roolissa. Vähintään osittainen kapitalismin kritiikki jatkuu myös vuoden 2020 periaateohjelmassa. SDP:n mukaan jatkuva materiaalisen kasvun pyrkimys sekä kapitalistinen talousjärjestelmä on aiheuttanut vaaran ekosysteemeille. Puolueen mukaan ihmisten toimintaa on sopeutettava maapallon kantokyvyn rajoihin. SDP antaa ymmärtää, että tämä myös saattaa johtaa siihen, ettei talouskasvua ole mahdollista yhdistää ekologisesti kestäväan talous- ja yhteiskuntakehitykseen. Sitä vastoin ekologisesti kestävä kehitys on yhdistettävissä puolueen mukaan kansanvaltaisempaan ja tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan.³³ Kapitalismi saa myös kritiikkiä sen ”perusominaisuuksista”, jotka luovat uhkaa SDP:n näkemyksen mukaan oikeudenmukaisuudelle ja demokraattisille järjestelmille, joka puolestaan vaikeuttaa kestäväan kasvuun ja reiluun talouteen siirtymistä³⁴.

Puolue ei mainitse markkinataloutta ja puolusta sen positiivisia puolia kuten edellisessä periaateohjelmassaan. Myöskään yrityksiä, yritystoimintaa tai niiden merkitystä ei mainita ohjelmassa. Sen sijaan SDP kannattaa demokraattista sosialismia, jonka se näkee mekanismiksi työelämän ja talouden kansanvaltaistamiseen. Tähän päästään avoimuutta lisäämällä ja määrittelemällä markkinoiden pelisääntöjä. SDP linjaa, että talousjärjestelmien oikeutus perustuu niiden kykyyn lisätä ihmisten tasavertaista hyvinvointia, kuitenkin mainitsematta erikseen mitään talousjärjestelmää. Valtion rooliksi kansallisella tasolla SDP näkee talouselämän sektorilla eriarvoisuuden vähentämisen ja huolenpidon jokaisesta kansalaisesta, joka toteutuu muun muassa varallisuuden oikeudenmukaisella jakamisella. Tuotantovälineiden

julkista omistusta on puolueen mukaan arvioitava tarkoituksenmukaisuuden ja yhteiskunnan kokonaisedun näkökulmista.³⁵

5.3 Eduskuntavaaliohjelmien analyysi

5.3.1 Eduskuntavaalit 2011

Kiinnitän huomioita vaaliteemoihin sekä edellisen vaalikauden suurimpiin asiakysymyksiin lyhyesti ennen kuin analysoin puolueiden vaaliohjelmia. On syytä tarkastella vaaliteemoja, sillä puolueet todennäköisesti nostavat näitä teemoja myös vaaliohjelmissaan esille. Borg (2012a) esittää lainaten yhdysvaltaistutkimusta (McCombs & Shaw 1968), että media vaikuttaa siihen mihin kansalaiset kiinnittävät huomiota ja miten eri teemoja liitetään vaihtoehtoihin. Massat saavat tiedon ja mielikuvan politiikasta pitkälti median välityksellä, jolloin ihmisten ei tarvitse tai he eivät viitsi perehtyä poliittisiin kysymyksiin syvällisesti. Vaaleissa puolueisiin äänestäjät kohdistavat tietonsa ja mielikuvansa politiikan vaihtoehtoihin, jotka ovat vaaleissa ehdolla, yhdistäen ne vaalikampanjoihin ja – teemoihin (Borg 2012a, 240, 242.)

On myös syytä huomioida puolueen asema vaalikilpailussa, sillä esimerkiksi pääministeripuolue on usein vaaleihin lähdeittäessä lähtökohtaisesti heikossa asemassa vaalikilpailussa, sillä niiden on tutkittu kärsivän suhteellisesti suurimmat vaalitappiot hallituksen politiikasta (Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass 2020, 49). Myös taloudellisen äänestämisen teorian kannalta on syytä tarkastella taloudellista tilannetta edeltävän hallituskauden ajalta. Teoria perustuu ajatukselle, että hallitusvastuussa oleva puolue tai puolueet ovat vastuussa taloudellisesta kehityksestä ja äänestäjät äänestävät taloudellisen kehityksen kannalta joko puolesta tai vastaan. Suomessa tätä vaikutusta on äänestäjän vaikeampi arvioida, sillä monipuoluejärjestelmässä on vaikeampi havaita tietyn puolueen onnistumista tai epäonnistumista hallituksessa ja siten sen vastuuta on hankala arvioida. Toiseksi Suomen taloudellinen kehitys melko pienenä taloutena on vaikea erottaa kansainvälisestä talouskehityksestä, jolloin suomalaisten puolueiden ja poliitikkojen on vaikea ohjata maan taloudellista kehitystä. Tästä huolimatta äänestäjillä on taipumusta äänestää melko lyhytnäköisesti retrospektiivisesti maan taloudellisen kehityksen perusteella eikä niinkään henkilökohtaisen taloustilanteensa pohjalta. (Marttila 2024, 275–277.)

Edeltävä vaalikauden aikana Suomi kohtasi taloudellisia ja poliittisia haasteita niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Kansainvälinen talouslama vuodesta 2008 alkaen lisäsi työttömyyttä Suomessa ja pahimmillaan työttömiä oli lähes 300 000. Samana vuonna sai alkunsa kansallinen

poliittinen skandaali; vaalirahakohu ja siihen liittyneet kansanedustajien puutteelliset vaalirahailmoitukset. Eniten aiheet osuivat pääministeripuolue keskustaan, joka kantoi vastuuta hallituspolitiikasta ja mainehaitasta julkisuudessa. (von Schoultz & Borg 2012, 17.) Täten vuoden 2011 eduskuntavaaleissa kahdella muulla suurpuolueella, kokoomuksella ja SDP:llä, oli tie auki kohti pääministeripuolueen pestiä ennen vaaleja. Kansan tuli siis äänestää periaatteessa siitä, onko seuraava hallituskausi vasemmisto- vai oikeistopuolueen vetämä.

Kuitenkin pienpuolueen asemassa ollut perussuomalaiset saivat jo ennen vaaleja kannatusta mielipidemittauksista. Puolue sai nostetta hyvin menneistä europarlamenttivaaleissa 2009 puheenjohtajan Timo Soinin voittaessa äänikuninkuuden Suomessa ja kannatuksen nousu jatkui mielipidemittauksissa seuraavana vuonna. Näytti siltä, että perussuomalaiset söivät etenkin suurilta puolueilta kannatusta ja perussuomalaiset pääsivät vaalien alla ohjaamaan yhteiskunnallista keskustelua heidän esillä nostamillaan teemoilla, kuten maahanmuuttokysymyksellä. (von Schoultz & Borg 2012, 18–19.) Myös hallituksen myöntyminen EU:n niin sanottuun Portugali-tukipakettiin nousi tärkeäksi vaaliteemaksi aivan vaalipäivän kynnyksellä. Perussuomalaisten äänestäjien kolme tärkeintä syytä äänestää puoluetta olivat maahanmuutto- ja EU-kriittisyys sekä puolueen kielteinen suhtautuminen taloudellisiin avustuksiin heikosti taloutensa hoitaneille EU-maille (Borg 2012b, 195, 202.).

Lopulta vaali-iltana perussuomalaisten tulos ylitti viimeisimmät kannatusmittaukset keskimäärin kolmella prosenttiyksiköllä. Vuoden 2011 eduskuntavaaleista ja sitä edeltävästä poliittisesta julkisuudesta muodostuikin perussuomalaisten “suuri kertomus”. (Pernaa 2012, 46. 57.) Tätä avitti edellä mainitut poliittiset skandaalit, ja niitä seurannut protestihenki, joka nostatti äänestysaktiivisuutta. Samalla kolme vanhaa suurpuoluetta menettivät yhteensä yli 11 prosenttiyksikköä yhteenlasketusta kannatusosuudestaan. (Moring & Mykkänen 2012, 62.) Protestihenkisyyttä korostaa myös se, että yli miljoona äänestäjää antoi äänensä eri ehdokkaalle kuin edeltävissä vuoden 2007 vaaleissa (Borg 2012c, 134). Tämä nosti eduskuntaan peräti 84 uutta kansanedustajaa, vaikka puolue painoi äänestyspäätöksessä ehdokasta enemmän kansalaisilta kysyttäessä äänestyspäätöksestään (Bengtsson 2012, 152).

Kansalaisten keskuudessa tärkeimmiksi teemoiksi vaalien alla nousivat Elinkeinoelämän valtuuskunnan tekemässä kyselyssä työllisyyden parantaminen, köyhyyden poistaminen ja valtiontalouden hoitaminen. Samaisessa kyselytutkimuksessa vähiten tärkeimmiksi vaalikysymyksiksi koettiin Nato-jäsenyyden edistäminen, ulkomaalaisten maahanmuuton edistäminen ja kehitysmaiden auttaminen. (Pernaa 2012, 48.)

Kokoomuksen vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelma on nimeltään ”Matkaopas hyvinvointivaltiosta paremminvointivaltioon”, joka nimenä asettaa kokoomuksen puolueeksi, joka näkee muutoksen olevan tarpeellista paremman tulevaisuuden saavuttamiseksi. Ohjelma on jaettu seitsemään lukuun, ja on luonteeltaan tarinallinen matkaopas paremminvointivaltioon ja sen nähtävyyksiin. Heti alussa puolue ilmoittaa, että *”pelkkä paikoillaan pysyminen ei kuitenkaan riitä, ja menneisyyttäkään on turha haikailla. On siis katsottava eteenpäin”*. Kokoomus näkee, että vuoden 2011 taloudellisesta ahdingosta Suomi nousee ”paremminvointivaltioksi” työllä, yrittämisellä ja välittämällä.³⁶ Puolue näkeekin, että hyvinvointivaltiota on uudistettava, sillä kokoomuksen mukaan hyvinvointivaltio ei takaa enää hyvinvointia ja tulevaisuudessa sitä uhkaa vielä suuremmat taloudelliset haasteet.³⁷

Kokoomus on vahvasti muutoksen ja uudistuksen puolesta. Puolue mainitsee useampaan kertaan, että politiikassa on katse suunnattava kohti tulevaisuutta, sillä menneisyyttä ei voi enää muuttaa. Esimerkiksi vaaliohjelman päätöskappaleessa kokoomus toteaa: *”Hillitön muutosvastarinta on syytä jättää suosiolla menneisyyden haamujen huoleksi... Muuta oleellista: vain menneisyyttä ei voi muuttaa”*³⁸. Puolue tuo useasti esille, että valtion byrokratiaa tulisi vähentää, sillä se saattaa estää innovatiiviset ratkaisut yhteiskunnassa³⁹. Puolue kuitenkin pitää kiinni valtiomallista hyvinvointivaltiona ja sen perustehtävistä. Kokoomus myös vastustaa vaaliohjelmassaan tasaveroa ja pitää kiinni perinteestä, jossa jokainen maksaa veroja maksukyvyn mukaisesti⁴⁰. Uusliberalistiseksi tätä kokoomuksen vaaliohjelmaa ei voi kuvailla, vaan se on pikemminkin maltillisen liberalismien mukainen.

Puolueen mukaan Suomessa on liiallinen luottamus ”valtio hoitaa” -asenteeseen sekä siihen, että valtion hoitamana asiat olisivat paremmin. Kokoomuksen mukaan kansalaiset ovat siten vieraantuneet omasta hyvinvoinnista ja panoksesta sen rakentamiseen.⁴¹ Kokoomuksen mukaan ihmisten tulisi yksilötasolla ottaa enemmän vastuuta erityisesti työpaikoillaan ja työtehtävissään. Puolue asetta ihmiset vastuuseen hyvinvoinnin tason ylläpidon tasosta ja nostosta, sillä kokoomuksen mukaan poliitikot eivät voi tehdä kuin julkisen päätöksen politiikan toimialalla⁴². Valtion tehtäväksi kokoomus kuitenkin viime kädessä näkee perinteisen hyvinvointivaltion teemat, kuten ihmisten jokapäiväisen elämän turvaamisen avun hetkellä⁴³. Myös tässä ohjelmassa kokoomus kannustaa sosiaalisesti vastuullisen markkinatalouden leviämistä kansainvälisesti ja puolue näkeekin, että valtion tulee edistää suomalaisyritysten toimintaedellytyksiä kasvavilla markkinoilla⁴⁴. Sosiaalisesti kestävä markkinatalouden puolue myös näkee ympäristöystävällisenä. Kestävä kehitys kokoomuksen

mukaan onnistuu vain taloudellisesti vakaalta ja toimivalta taloudelta, jossa vain taloudellisesti terveet yritykset voivat kehittää toimiaan ympäristöystävällisemmäksi.⁴⁵

Kokoomus esittää työllistävänä keinona verotuksen asettamista tasolle, joka kannustaa talouskasvuun, työllisyyteen, yrittäjyyteen ja menestymiseen. Tämä kasvattaisi myös puolueen mukaan valtion verokirstua siten, ettei veronkorotuksia tai menoleikkauksia tarvitsisi tehdä. Kokoomus esittää mallia, jossa verotuksen painotusta siirrettäisiin työntekemisestä sekä työllistämisestä siten, että verotuksen kohde olisi ympäristöä kuormittava toiminta.⁴⁶

”Paremmivointivaltion” peruskiven muodostaa puolueen mukaan yritykset ja niiden luomat työpaikat. Siksi kokoomus ei halua rajoittaa yrittäjän intoa yrittää lainsäädännöllisin keinoin tai asenteella, joka ei kannusta yrittäjyyteen. Puolue ymmärtää yritysten ja yrittäjien voivan tehdä virheitä toimissaan, jonka vuoksi niitä ei tule tuomita epäonnistumisista. Kokoomus esittää, että yritysten tukeminen on pääsääntöisesti tultava yksityiseltä sektorilta. Yrityksille ja niiden työntekijöille kokoomus olisi valmis antamaan lisää päätäntävaltaa suhteessa valtion tai työmarkkinaosapuolien ylhäältä päin tuleviin päätöksiin. Kokoomus luottaa siihen, että työpaikoilla, eli yritysten sisällä, on löydettävissä ratkaisut ongelmiin.⁴⁷ On syytä huomioida, että puolue myös luottaa yrityksiin enemmän kuin valtioon. Esimerkiksi negatiivisissa asioissa, kuten perusteettomat pätkätyöt ja työpaikkakiusaaminen, kokoomus esittää ratkaisuksi muutosta yrityskulttuurin muutoksen keinoin eikä lainsäädännöllistä keinoa puuttua niihin.⁴⁸ Harmaan talouden ja veronkierron kokoomus näkee varastamisena, mutta toteaa, etteivät niiden vastaiset toimet saa hankaloittaa rehellisten yrittäjien toimintaa.⁴⁹ Kokoomus on myös valmis jakamaan hyvinvointivaltion taakkaa terveyspalveluista yksityiselle sektorille palvelusetelijärjestelmää laajentamalla.⁵⁰ Puolue esittää, että yritykset ovat osoittaneet halua yhteiskuntavastuun edistämisestä, jota puolue haluaa jatkaa paremmivointivaltiossa esimerkiksi nuorisotyöttömyyden hoitamisessa.⁵¹

SDP lähestyi vuoden 2011 eduskuntavaaleja vaaliohjelmalla ”Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta – SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015”, joka nimensä mukaisesti keskittyy pitkälti talouteen. Se kostuu ensimmäisenä esiteltävästä kahdeksasta talouspoliittisesta linjauksesta seuraavalla vaalikaudelle, jonka jälkeen vaaliohjelmassa on 4 kärkiteemaa, jotka jakautuvat moneen eri alaotsikkoon. Kärkiteemat ovat ”Hyvinvointi syntyy työstä ja kestävästä kasvusta”, ”Valtiontalous on tasapainotettava”, ”Tarvitaan oikeudenmukainen verouudistus” ja ”Suomi käyntiin”.

Vaikka vaaliohjelmassa on SDP:lle monia tuttuja teemoja periaateohjelmista, kuten hyvinvointivaltion voimakas puolustaminen ja julkisen sektorin roolin korostaminen, on yleinen vaaliohjelman linja suhteellisen talousoikeistolainen vasemmistopuolueen ohjelmaksi. Siitä kertoo jo vasemmistopuolueen päätös valita vaaliohjelmaksi voimakkaasti taloutta painottava linja, mutta myös sen sisältö ja toimenpiteiden valikoima. Puolue on huolissaan julkisen talouden tilasta, sen epäterveestä pohjasta ja valtion velkaantumisesta. SDP ei kuitenkaan halua lisätä työn verotusta, ja lisäksi esittää menosäästöjä puolen miljardin edestä sekä tiukkaa menokuria valtion menoihin.⁵² Nämä ovat tuttuja teemoja oikeistopuolueille, mutta epätyypillisiä perinteiselle vasemmistopuolueelle, vaikkakin niiden tarvetta perustellaan SDP:lle tuttujen teemojen tuttujen periaatteiden mukaisesti. Lisäksi vaaliohjelmassa on myös puolueelle tyypillisiä talouspoliittisia tavoitteita, kuten esitys tiukemmasta verotuksesta pääomiin ja varallisuuteen⁵³. Kuitenkaan käytännössä tämä vaaliohjelma ei eroa kovinkaan merkittävästi kokoomuksen vuoden 2011 vaaliohjelmaan, vaikkakin painotukset eri asiakysymyksille, perustelut toimenpiteille ja keinovalikoimat ovat puolueilla erilaisia.

Ideologinen suhtautuminen talouteen tulee SDP:n vaaliohjelmassa ilmi etenkin perusteluissa, esimerkiksi miksi menokuria tarvitaan. Puolue esittää, että hyvinvointivaltio on yhteiskunnan keskiössä ja sitä uhkaa talouden haasteet, jotka ovat kriittisiä. Puolueen mukaan hyvinvointivaltion rahoittaminen vaatii korkeaa työllisyyttä ja työttömyysongelman nujertamista ja se pyrkii vaaliohjelmassa esitetyillä julkisen talouden korjaustoimilla palauttamaan suomalaisen yhteiskunnan pohjoismaisen hyvinvointimallin tielle⁵⁴. SDP myös esittää, että menosäästöjä tarvitaan, sillä valtio ei voi jättää valtiontalouden tasapainotusta kasvutoiveiden varaan. Talouskasvuun vaikuttaa puolueen mukaan talouspolitiikan, kansainvälisen kysynnän ja yritysten strategisten onnistumisen summa. Suomen vuoden 2011 taloudellisen tilanteen puolue näkee hankalana, sillä SDP:n mukaan kansainvälisen talous- ja finanssikriisin jälkeen elvytyspolitiikka on ollut tehotonta.⁵⁵ On muistettava, että SDP oli edellisen vaalikauden suurin oppositiopuolue, joka mahdollistaa elvytyspolitiikan kritisoinnin.

SDP haluaa Suomen työllisyystoimintaan muutosta, ja esittää työttömiä aktivoivia toimia vaaliohjelmassaan. Puolue esittää tavoitteeksi seuraavalle vaalikaudelle työllisyysprosentin nostamista 72 prosenttiin. Puolueen mukaan Tanskassa oli todettu työllisyystoimien hoitaminen valtiotasolla liian raskaaksi ja kankeaksi dynaamisilla työmarkkinoilla, ja esittää Tanskan esimerkin avulla työllisyystoimien siirtoa valtiolta kunnille.⁵⁶ Esimerkkinä SDP:n esitys antaa viitteitä siitä, että valtio ei välttämättä ole paras mahdollinen toimija dynaamisilla markkinoilla.

Puolue näkee, että talouskasvun pohja rakentuu vakaille työmarkkinoille ja työrauhalle. Valtion tulee olla tässä aktiivinen toimija työmarkkinaosapuolten kanssa. Laajat työmarkkinaratkaisut edistäisivät SDP:n mukaan työmarkkinoiden vakautta ja pitkäjänteisyyttä sekä vahvistaisi kotimaista kilpailukykyä. Puolue ei suoraan tyrmi paikallista sopimista työpaikoilla, mutta näkee siinä vaaran paikkoja. Se puolueen mukaan vaatisi, että neuvotteluosapuolilla olisi aito ja tasapuolinen neuvotteluasema, mitä ei tällä ole hetkellä useimmilla työpaikoilla. SDP kuitenkin näkee paikallisessa sopimisessa mahdollisuuden, sillä se parhaimmillaan voi lisätä palkansaajien vaikutusmahdollisuuksia itseään koskeviin asioihin.⁵⁷

SDP ei suhtaudu kriittisesti markkinatalouteen tai kapitalismiin tässä vaaliohjelmassa. Kumpaakaan viittaavia seikkoja ei löydy koko ohjelmasta. Vaikka SDP tunnistaa finanssi- ja talouskriisin johtuneen markkinoilla käytävästä toiminnasta, ei puolue kritisoi markkinoiden toimintaa. Puolue ei myöskään esimerkiksi esitä, että valtion tai yhteiskunnan tulisi ohjata tai säännellä enemmän markkinoilla tapahtuvaa toimintaa. Jopa päinvastoin SDP esittää, että Suomen talouskasvua on kiihdytettävä uudistamalla kansantalouden rakenteita, lisäämällä kilpailukykyä ja vientiä sekä etsimällä uusia markkinoita. Tämän uudistustyön veturina toimivat puolueen mukaan suomalaiset yritykset⁵⁸. Tätä voi pitää suhteellisen yllättävänä, etenkin kun vaaliohjelmaa vertaa puolueen voimassa olleeseen periaateohjelmaan.

Julkisen vallan on otettava talouskasvun vauhdittamiseksi SDP:n mukaan aktiivinen rooli, jotta yritysten toimintaedellytykset parantuisivat talouskriisin jälkeisessä ajassa. SDP ei pyri siihen, että valtio ohjaisi yritysten toimintaa, vaan pyrkii luomaan yrityksille mahdollisuudet onnistua ja antamaan markkinoilla toimiville yrityksille suotuisat lähtökohdat markkinoille. SDP esittää, että valtion omistajapolitiikan tulee jatkaa tätä trendiä, olla pitkäjänteistä ja aktiivista sekä tuettava kasvua ja työllisyyttä. Puolueen mukaan valtion on sijoitettava uusille aloille, mutta luovuttava omistuksista aloilta, mikäli valtion omistajuus ei ole välttämätöntä strategisista tai muista syistä johtuen.⁵⁹

SDP perinteisenä työväenpuolueena asettaa yrityksille ja työnantajille vaatimuksen antaa työntekijöille mahdollisuuden ylläpitää ja kehittää osaamista, mikä toteutettaisiin yhdessä yhteiskunnan kanssa. Tähän SDP on valmis kannustamaan yrityksiä verokannustimin niin, että työntekijöiden laajemmat koulutuspäivät voitaisiin laskea osaksi yritysten investointeja.⁶⁰ SDP suhtautuu monitahoisesti yrityksiin vaaliohjelmassa. Toisaalta se epäilee työntekijien mahdollisesti käyttävän väärin järjestelmää väärin halvan työvoiman saamiseksi, mikäli oppisopimusjärjestelmää laajennetaan, mutta toisaalta puolue on valmis tukemaan uusien

yrietyksien syntymistä Suomeen uudistamalla elinkeinotukipolitiikkaa sekä tukemalla uusien kasvualojen menestysmahdollisuuksia uusilla aloilla. Yrietyksien kilpailukykyä SDP ei halua laskea korottamalla energiaveroja ja on valmis uudistamaan teollisuuden verotusta investointimyönteisemmäksi. Samoin TKI-rahoitusta SDP esittää uudistettavaksi siten, että se tukisi paremmin kasvuyrittäjyyttä.⁶¹

SDP:n eduskuntavaaliohjelmaa voi kokonaisuudessaan luonnehtia melko yrietyksimyönteiseksi. Puolue pyrkii edistämään yrietyksitoimintaa ja yrietyksien toimintaedellytyksiä Suomessa eikä se näe yrietyksien menestystä esteenä tasa-arvoiselle ja oikeudenmukaiselle yhteiskunnalle. Puolue ei halua kiristää yrietyksien verotusta, sillä se voisi heikentää SDP:n mukaan Suomen kilpailukykyä kilpailijamaihin verrattuna. Etenkin pienyrittäjyyttä puolue pyrkii edistävän muuan muassa arvonlisäveron piiriin kuuluvan liiketoiminnan alarajan nostamisella.⁶² Samoin talouskasvussa SDP luottaa yrietyksiin ja niiden menestysmahdollisuuksiin markkinoilla. Puolue peräänkuuluttaa yrietyksien ja Suomeen kohdistuvien investointien kannalta sitä, että valtion on tehtävä yrietyksille niiden toimintaedellytyksiä tukevaa, ennustettavaa ja pitkäjänteistä politiikkaa. SDP näkee, että Suomen talouskasvu on riippuvainen siitä, miten kotimaiset ja kansainväliset yrietykset täällä saavat viennin vetämään sekä kasvatettuaan markkinaosuuttaan markkinoilla.⁶³

SDP suhtautuu ulkomaiseen yrietyksitoimintaan astetta kriittisemmin, esimerkiksi kaivostoiminnassa. SDP linjaa, että luonnonvarat eivät ole optimaalisessa käytössä ulkomaisten toimijoiden käsissä, sillä niitä ohjaavat kustannusten optimointi ja voiton tavoittelu.⁶⁴ Puolue esittää, että uusi yrietyksitoiminta ja ihmisten tarpeet on sovitettava yhteen. Tässäkin SDP käyttää esimerkkiä, miten suhteellisen uusi toimiala kaivostoiminta on sovitettava yhteen matkailuelinkeinon ja luonnonvaraisten elinkeinojen kanssa.⁶⁵ Suhteellisen kriittisesti puolue näkee myös sosiaali- ja terveysalan yrietykset. SDP esittää, että julkiset palvelut tulee olla hyvinvointipalvelujen ensisijainen tuottaja, mutta yksityinen ja kolmannen sektorin palvelut voivat täydentää palvelutarjontaa. Tämä ei SDP:n mukaan kuitenkaan saa aiheuttaa epätasa-arvoisia palveluja, ja siksi julkisen sektorin palveluja on tehostettava ja laatua on kehitettävä.⁶⁶

Kasvu- ja vientiyrietyksiä SDP olisi valmis tukemaan uudella elinkeino- ja teollisuuspoliittisella strategialla, jonka keskeisin teema on elinkeinorakenteen monipuolistaminen ja kohdentuminen muuttuvan maailman tarpeisiin. SDP mukaan Suomessa on jo nyt palveluja ja instituutioita, kuten peruskoulu, jota ei ole osattu tuottaa ja myydä maailmalle.⁶⁷ Elinkeinoelämän

monipuolistamisessa SDP olisi valmis myöntämään julkisen vallan tukea, jotta kasvuyrityksiä, tutkimuspanostuksia ja tehokkuuteen tähtääviä innovaatioita syntyisi enenevissä määrin ⁶⁸.

5.3.2 Eduskuntavaalit 2015

Lähtökohta vuoden 2015 eduskuntavaaleihin oli historiaan peilaten uusi neljän suuren puolueen kamppaillessa suurimman puolueen asemasta. Vuosien 2011–2015 kokoomuksen, SDP:n, vihreiden, RKP:n, vasemmistoliiton ja kristillisdemokraattien muodostama hallitus oli ollut riittäviä, sillä kokoomuksen ja RKP:n mukaan hallituksen olisi pitänyt ryhtyä supistamaan valtion menoja ja vähentämään lainanottoa, mutta vasemmistoliitto vastusti toimia. Kokoomuksen johtamien hallitusneuvottelujen tulos oli ollut kompromissi jokaiselle puolueelle, mikä sisälsi niin veronkorotuksia kuin leikkauksia valtion budjetin tasapainottamiseksi. SDP:ssä ja kokoomuksessa oli vuoden 2015 vaalien alla uudet tuulet puhaltamassa. SDP:ssä tuoreeksi puheenjohtajaksi oli valittu ay-taustainen Antti Rinne, joka korvasi vuodesta 2008 puheenjohtajana toimineen Jutta Urpilaisen. Kokoomuksessa taas vuodesta 2004 lähtien puheenjohtajana toiminut Jyrki Katainen siirtyi kesken vaalikauden pääministerin paikalta EU-komissaariksi ja puheenjohtajaksi nousi Alexander Stubb. Kaksi sisäpoliittisesti melko kokematon tekijä olivat siis vaalikauden lopussa kahden suurimman hallituspuolueen puheenjohtajina. (Hämäläinen 2016, 47,49, 54–55.)

Kansainvälisen talouskriisin jälkimainingeista muodostunut eurokriisi johdatti Suomen talouden lamaan eikä talous lähtenyt palautumaan vuoden 2008 tasolle vaalikauden aikana. Eurokriisi myllersi suomalaisen teollisuuden juuria kovemmin kuin missään muualla Euroopassa. Suomen teollisuuden tukipilarit, telekommunikaatio-, elektroniikka ja metsäteollisuus, menettivät noin kolmanneksen työpaikoistaan Suomessa. Läpi 2000-luvun Suomen taloutta vauhdittanut Nokia menetti markkinaosuuttaan merkittävästi eikä maksanutkaan enää miljardien edestä yhteisöveroa valtiolle. Kokoomuksen johtama hallitus teki useita säästöpäätöksiä talouslaman aiheuttaman verotulojen laskun, kasvavien menojen ja velkaantumisen vuoksi. Työntekijäjärjestöt tukivat hallitusta hyväksymällä maltillisia tulosopimuksia ja myöntivät eläkeiän nostamiseen. Elinkeinoelämä taas vaati kevennyksiä yritysverotukseen ja hallitus laskikin yhteisöveroa, mutta sai kritiikkiä uudistuksen toteutustavasta, kun se leikkasi valtion verotuloja lähes miljardilla. (Hämäläinen 2016, 53–54.)

Poliittisesti tilanne oli kuitenkin eduskuntapuolueiden välillä jännittynyt. Vihreät ja vasemmistoliitto jättivät hallituksen vuonna 2014 poliittisten erimielisyyksien vuoksi. Läpi vaalikauden perussuomalaiset olivat kritisoineet hallituksen tapaa hoitaa eurokriisiä ja Kreikan

tukipaketteja. Toisaalta puolueet olivat samanmielisiä turvallisuuspolitiikasta, joka oli noussut tapetille Ukrainan sodan takia vuonna 2014. Eduskuntapuolueet olivat yksimielisiä myös siitä, ettei Suomen pidä pyrkiä Naton jäseneksi lähitulevaisuudessa ja että EU:n pakotteet Venäjää vastaan ovat oikeutettuja, vaikka se hankaloitti Suomen taloudellista tilannetta. Suomen talouden heikko tilanne vaikutti myös Suomen luottoluokitukseen, joka laski heikkojen kasvunäkymien vuoksi. Vuoden 2015 eduskuntavaalien alla Suomen valtionvelka oli lähes kaksi kertaa niin suuri kuin ennen vuotta 2008. (Hämäläinen 2016, 52, 56–57.)

Vaaliasetelmat eduskuntavaaleihin olivat kokoomuksen ja SDP:n osalta yhteneväiset. Molempia puolueita johtivat tuoreet puheenjohtajat, jotka olivat keskenään riitautuneet yhteisessä hallituksessa eikä kumpikaan puheenjohtajista onnistunut nostamaan puolueiden gallupkannatusta. Keskusta oli vakiinnuttanut asemansa suurimpana puolueena mielipidemittauksissa, jota SDP, kokoomus ja perussuomalaiset seurasivat lähekkäin toisiaan. Huomioitavaa on, että SDP:n kannatus mielipidekyselyissä oli puolueen historiaan peilaten historiallisen matala ollen vain 16,5 %. (Hämäläinen 2016, 57; Grönlund 2016, 58.) Ennakoitavissa oli, että keskusta johtaisi seuraavaa hallitusta ja tarvitsisi apupuolueekseen joko kokoomuksen tai SDP:n. Voisi siis olettaa, että puolueet vaaliohjelmissaan yrittäisivät lähestyä keskustaa. Toisaalta vaaliohjelmillaan puolueet voisivat pyrkiä erottautumaan toisistaan selkeämmin, jonka perusteella keskustan tulisi tehdä päätös, tulisiko sen johtama hallitus olemaan perinteinen punamultahallitus vai porvarihallitus (Railo & Ruohonen 2016, 76).

Vuoden 2015 eduskuntavaalien uutisointia hallitsi ulko- ja turvallisuuspolitiikka, talouspolitiikka ja työmarkkinapolitiikka. Railon ja Ruohosen (2016, 77–79) mukaan on todennäköistä, että talouspoliittiset keskustelut merkitsivät vaalien tulosten kannalta enemmän kuin ulko- ja turvallisuuspolitiikka, sillä puolueiden erot siitä olivat vähäiset. Toisaalta taas ympäristö- ja maahanmuuttopolitiikkaa tai alue- ja maakuntapolitiikkaa käsiteltiin verrattain vähän. Talousaiheisissa uutisissa eniten medianäkyvyyttä sai pääministeripuolue kokoomus. Tämän on arvioitu hyödyntävän puoluetta vuoden 2011 ja 2015 vaaleissa agendavaltateoria ja aiheomistajuusteorian mukaisesti. Valtiovarainministeriön näkemys julkisen talouden suunnitelmasta vahvisti kokoomuksen asemaa, sillä se sisälsi esimerkiksi kuuden miljardin leikkauslistat ja valtion velkaantumisen ongelmat. (Ibid., 82,91.) Vaalikeskusteluissa korostui talouspolitiikka, mutta neljän suurimman puolueen linjaukset olivat melko samankaltaisia. Eroavaisuuksia puolueiden välillä syntyi elvytys- ja velkapolitiikasta, jossa kokoomus suhtautui tiukimmin valtion velkaantumiseen ja leikkauksiin. Tutkijoiden mukaan SDP saattoi

menettää uskottavuuttaan talouspolitiikan hoidossa, kun se ei muiden suurpuolueiden tapaan korostanut julkisen talouden vakauttamista ja pysäyttämistä (Ibid., 85–86.)

Kokoomuksen vuoden 2015 vaaliohjelma on kaksiosainen. Puolueella on ”*Kokoomuksen työlista*” -niminen ohjelma, jossa puolue esittää 10 kärkiteemaa, joihin puolue esittää lyhyesti keinot niiden saavuttamiseksi. Toisessa vaaliohjelmassa nimeltään ”*Jos vanha tapa ei toimi, tarvitaan korjausliike*” puolue esittää viisi kärkiteemaa ja -tavoitetta, joita se perustelee ja esittää keinot niiden saavuttamiseksi. Käsittelen näitä ohjelmia tässä osiossa kokonaisuutena. Molemmat vaaliohjelmat ovat talouspolitiikkapainotteisia ja käsittelevät osittain päällekkäisiä asioita. Railo ja Ruohonen (2016, 85) kirjoittavat, että kokoomuksen ohjelmanimen perusteena on, että puolue oli muiden puolueiden tavoin hyvinkin tietoinen siitä, että Suomen talouden tila oli kansalaisia huolestuttava asia. Toisaalta toisen ohjelman nimi viittaa siihen, että edellinen hallitus oli epäonnistunut tehtävässään ja puolueen vaalilupaus on korjata sen virheet.

Kokoomuksen työlistalla on 10 talouspolitiikkaan liittyvää uudistusehdotusta, joita puolue esittää keinona parantaa Suomen taloudellista tilaa. Kokoomus linjaa, että Suomi on tienhaarassa, jossa vaihtoehtona ovat yksinkertaistettuna velaksi eläminen, kituuttaminen tai työn asettaminen etusijalle sekä uudistusten tekeminen. Puolueen mukaan paras tie on työn valitsemisen. Kokoomus esittää jokaisen keinon alla myös, mikä keinon tavoiteltu työllisyysvaikutus on, joka myös antaa lukijalle viitteitä siitä, kuinka merkittävä ja tavoiteltava jokainen keino on. Kokoomus tavoittelee uudistusten myötä työllisyyden kasvua yli 100 000 hengellä, joka yhdessä kilpailukykyä, yrittäjyyttä, tuottavuutta ja investointeja edistävien toimien kanssa nostaisi työllisyysasteen 75 prosenttiin.⁶⁹

Ensimmäinen kokoomuksen esittämä uudistus on viesti työmarkkinaosapuolille, että niiden on sovittava äärimallitilliset palkkaratkaisut heti vaalikauden alussa. Näin suomalaisen työn kilpailukyky paranisi suhteessa muuhun euroalueeseen.⁷⁰ Palkkaratkaisusta vastineeksi kokoomus on valmis keventämään työn verotusta kaikilla tulotasoilla yhteensä 2 miljardilla eurolla vaalikauden aikana ostovoiman vahvistamiseksi⁷¹. Tämänkaltaiset uudistukset olisivat työnantajayrityksille houkuttelevia, sillä näin työvoimakustannukset pysyisivät maltillisena.

Kokoomus pyrkii myös uudistuksilla helpottamaan yrityksille uuden työntekijän palkkaamista ja nuorten pääsyä nopeammin työmarkkinoille. Keinoiksi puolue esittää muun muassa uuden työntekijän koeajan lyhentämistä neljään kuukauteen ja ensimmäisen työntekijän palkkaamisen pieniin yrityksiin yhden vuoden koeajalla. Kokoomus haluaa helpottaa yrityksiä palkkaamaan ihmisiä lisää esimerkiksi siten, että yritykset voisivat palkata pitkäaikaistyöttömiä

määräaikaiseen työsuhteeseen ilman erityisiä perusteluja, vähentämällä byrokratiaa ja asiointia viranomaisten kanssa sekä edistämällä työperusteista maahanmuuttoa luopumalla työvoiman saatavuusharkinnasta.⁷² Nuorten työllistämisen helpottamiseksi puolue esittää uuden koulutusopimuksen, joka tehtäisiin nuoren ja yrityksen kannalta joustavaksi ja houkuttelevaksi väyläksi ammattiin ja työelämään⁷³. Myös paikallista sopimista kokoomus on valmis edistämään työntekijöiden ja yrittäjän välillä, jos yhteisymmärrys löytyy, mutta kuitenkin pitämällä kiinni työehtosopimuksesta, mikäli sopua ei synny yrityksen sisällä⁷⁴. Kokonaisuudessaan puolueen ”työlistasta” voi sanoa, että kokoomus on valmis keventämään yrityksiä ja yrittäjien kuormaa niin kustannusten osalta kuin byrokratian osalta. Puolue pyrkii uudistuksilla tuomaan Suomeen dynaamisempaa työelämää, jossa asioista voitaisiin sopia paikallisesti ilman työmarkkinaosapuolia unohtamatta kuitenkaan työntekijöiden oikeuksia.

Kokoomuksen ”työlistalla” on enemmän uudistusesityksiä, ja vaaliohjelmassa on enemmän periaatetason politiikkaesityksiä ja puolueen arvojen esittelyä. Kokoomus esittelee vaaliohjelman viidellä kärkitavoitteella, jotka ovat työn asettaminen etusijalle, osaamisen kääntäminen uuteen nousuun, hyvinvoinnin kehittäminen, Suomen kehittäminen puhtaiden ja kestävien ratkaisujen edelläkävijäksi sekä Suomen aseman vahvistaminen kasainvälisesti sekä turvallisuusnäkökulmasta.⁷⁵ Jokaiselle kärkitavoitteelle puolue esittää kolme ”pointtia”, jolla tavoite saavutetaan. Kokoomus määrittelee itsensä keskustaoikeistolaiseksi puolueeksi, joka uskoo uudistuvaan hyvinvointivaltioon ja sosiaaliseen markkinatalouteen. Kokoomus pyrkii luomaan kuvaa ”yrittäjien puolueena”, kun se esittää politiikan tavoitteekseen tulevaisuuden Suomesta, joka on paras maa syntyä, elää ja *yrittää*.⁷⁶

Kokoomus pyrkii myös tässä vaaliohjelmassa vähentämään byrokratiaa, jotta yritykset voisivat toimia markkinoilla tehokkaammin ja työntekijöitä kannustettaisiin työntekoon. Puolue esittää keinoiksi tähän muuan muassa työaikalainsäädännön uudistamista joustavammaksi, yrittäjäksi siirtymisen ja poissiirtymisen helpottamista sekä työvoiman liikkuvuutta tukemista. Talousliberaalisti kokoomus kannustaa työn tekemiseen ja ahkeruuteen siten, että tuloverotusta laskettaisiin kaikissa tuloluokissa.⁷⁷ Puolue esittää myös vihreää verouudistusta, jossa puolue pidemmän linjansa mukaisesti olisi valmis siirtämään verotuksen painopistettä ympäristölle haitalliseen toimintaan. Siten se kannustaisi ympäristöystävällisiin valintoihin, tapahtui se sitten yksilön, yrityksen tai valtion toimesta. Sääntelyn keventämisellä kokoomus pyrkii vähentämään esteitä uusien ympäristöystävällisten teknologioiden markkinoille pääsystä.⁷⁸ Puolueen tavoite on purkaa sääntelyä yksi suhde kahteen, eli kun sääntelyä tulee yksi pykälä lisää, niin samalla kaksi puretaan, sillä kokoomus näkee byrokratian kiusaavan kansalaisia sekä yrityksiä. Puolue

haluaa myös uudistaa julkista hallintoa siten, että päätöksenteko olisi määrätietoisempaa ja ketterämpää. Tämä pitäisi sisällään muuan muassa tarkempaa julkisen talouden suunnitelman seuraamista, kokeilukulttuurin levittämistä (mukaan lukien kevyemmät lupaprosessit) sekä ministeriöiden ja ministereiden määrän vähentämistä.⁷⁹ Kokoomuksen kokonaisuutta voikin kuvata markkinaliberaalina puolueena, joka kannattaa vivahteita liberalismiin mukaisesta ideaalista pienestä ja neutraalista valtiosta.

Kokoomus painottaa työnteossa keskittyvässä luvussa paljon yksityisen sektorin vahvistamista, sillä puolueen mukaan hyvinvointivaltio rahoitetaan vain yksityisen sektorin työpaikkojen kautta. Puolue näkee, ettei Suomen hyvinvointi ole kestävällä pohjalla ja siksi politiikassa on tehtävä päätöksiä, jotka edesauttavat yksityisen sektorin kilpailukykyä ja työelämää.⁸⁰ Kokoomus on valmis edistämään ja tukemaan kaikkia ratkaisuja, jotka edistävät Suomen kilpailukykyä. Valtion rooliksi tässä puolue näkee, että TKI-rahoitus turvataan ja kasvatetaan niin yksityisen kuin julkisen sektorin toimesta. Puolue myös näkee, että valtio voisi jollain tavalla vahvistaa markkinoiden toimintaa siten, että kuluttajahinnat laskisivat, muttei määrittele näitä keinoja sen tarkemmin. Kokoomus on valmis keventämään kuntien roolia palvelutuotannossa tehden tilaa yksityiselle sektorille esimerkiksi palveluseleiden laajemmalla käyttönotolla sekä valinnanvapautta lisäämällä sosiaali- ja terveydenhuollossa.⁸¹

Myös kansainvälisessä kaupassa kokoomus on valmis tukemaan valtion toimesta diplomatian keinoin suomalaisia yrityksiä esimerkiksi vahvistamalla Team Finlandin -tukipalveluja, viennin rahoitusta sekä ulkomaanedustustojen valjastamisen taloudellisten ulkosuhteiden hoitoon. Kansainvälisesti puolue haluaa edistää kaupan vapauttamista, sillä se luo mahdollisuuksia talouskasvulle.⁸² Kokoomus olisi myös valmis luomaan valtion riskirahaston pilottihankkeita varten, jolla kannustettaisiin kuntia julkisissa hankinnoissa riskinkin uhalla valitsemaan ”cleantechia”, joka siten edistäisi uusien teknologioiden pilotointia ja kotimarkkinoiden syntymistä.⁸³ Puolue olisi valmis tukemaan yritysten investointeja puhtaaseen energiaan siirtymisessä, ja valmis purkamaan sääntelyä alalta helpottaen markkinoillepääsyä energiantuotannossa.⁸⁴

Kokonaisuudessaan vaaliohjelma on yritys- ja markkinamyönteinen, sillä puolue haluaa vähemmän sääntelyä, normeja ja byrokratiaa. Kokoomus esittää, että kaikessa lainsäädännössä tulisi arvioida erikseen sen vaikutukset yrityksiin.⁸⁵ Byrokratian vähentämisellä puolue pyrkii helpottamaan ja tehostamaan yritysten toimintaa markkinoilla, jotta yksityisen sektorin kilpailukyky ja tuottavuus pysyy korkealla tasolla, ja että yrityksillä olisi matalampi kynnys

työllistää. Puolue tavoittelee työelämän kehittämistä tasa-arvoisempaan suuntaan, esimerkiksi lisäämällä joustavuutta työelämässä.⁸⁶ Puolue esittää koulutuslaitosten yhteistyön lisäämistä yritysten kanssa, jotta Suomesta tulisi luova ja tuottava innovaatioympäristö⁸⁷. Koska Suomi elää puolueen mukaan viennistä, asettaa se tavoitteeksi pk-yritysten määrän kasvattamisen 25 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä⁸⁸, mutta ei esitä keinoja tähän tavoitteeseen.

SDP:n vuoden 2015 eduskuntavaaliohjelma on edeltäjänsä verrattuna huomattavasti tiiviimpi, painotuspisteiltään laaja-alaisempi ja se tuo enemmän puolueen perinteisiä arvoja esille. Vaikka vuoden 2015 vaaliteemat keskittyivät talouteen, SDP ei ole edellisvaalien tapaan ottanut talousaiheista lähestymistapaa vaaleihin. SDP julistaakin, että ”*on aika rakentaa Suomesta jälleen reilu, oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta.*” jo vaaliohjelman ensimmäisessä kappaleessa⁸⁹, ikään kuin sitä Suomi ei olisi tätä aiemmin ollut. Vaaliohjelman nimi ”Suunta Suomelle – työtä, tasa-arvoa ja turvallisuutta” kuvaa sisällöltään vaaliohjelmaa kuvaavasti, ja se jakaantuu kolmeen lukuun. Ne taas jakautuvat alalukuihin, jotka ovat tulevan vaalikauden sosialidemokraattien tavoitteita, joita voi pitää vaalilupauksina. Kolme yläotsikkoa ovat ”Kasvu turvaa hyvinvoinnin”, ”Reilu työ, oikeudenmukainen palkka” ja ”Perusasiat kuntoon – tasa-arvo ja turvallisuus kunniaan”.

Puolueelle perinteiset ideologiset arvot ja tavoitteet nousevat tässä vaaliohjelmassa vuoden 2011 vaaliohjelmaa enemmän esille. SDP peräänkuuluttaa tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta, ihmisoikeuksia, inhimillisyyttä, sivistystä ja hyvinvointivaltion tehtävää pitää jokaisesta yksilöstä huolta. Myös reiluus ja tasa-arvo työmarkkinoilla ja työpaikoilla on SDP:lle merkittäviä teemoja vuoden 2015 vaaliohjelmassa⁹⁰. Vaaliteemoihin sopivasti SDP myös linjaa seuraavan vaalikauden tärkeimmäksi tehtäväksi kestävän taloudellisen kasvun ja uuden työn luomisen, sillä puolueen mukaan ainoastaan nämä turvaavat hyvinvoinnin yhteiskunnassa myös tulevaisuudessa. SDP:n mukaan hyvinvointivaltio vähentää eriarvoisuutta, torjuu syrjäytymistä ja turvaa koulutetun ja hyvinvoivan työvoiman, jonka puolue näkee edellytyksenä talouskasvulle. Myös ilmasto- ja ympäristöpolitiikka saavat aiempaa enemmän huomiota, jonka puolue näkee mahdollisuutena suomalaiselle talous- ja teknologiakehitykselle.⁹¹

SDP määrittää vuoden 2015 eduskuntavaaliohjelmassa valtiolle suurempaa roolia talouskasvun aikaansaannissa kuin edeltävässä vaaliohjelmassa. Puolueen mukaan valtion on tehtävä tulevaisuusinvestointeja enemmän, joista puolue nostaa etenkin pitkäaikaiset investoinnit. Siten SDP:n mukaan yksityisen sektorin luottamus voi parantua ja kasvu käynnistyä. Puolueen mukaan myös valtion on toimittava osana markkinoita yhdistämällä investointimahdollisuuksia

yhdessä yksityisen sektorin kanssa. SDP linjaa, että yritystukia olisi suunnattava erityisesti pk-yrityksille kasvun ja kansainvälistymisen tukemiseen, työllisyyden edistämiseen sekä tuote- ja henkilöstökehitykseen.⁹² SDP:n intressit ja ero edelliseen vuoden 2011 vaaliohjelmaan tulee esille maininnassa: ”*Meille menestyksen avaimia ovat työ, tasa-arvo, turvallisuus ja ihmisten välinen luottamus, ei markkinavoimien valta*”.⁹³ Muutoin puolue ei ohjelmassa arvostele markkinavoimia, talousjärjestelmää tai kapitalismin negatiivisia vaikutuksia yhteiskuntaan.

Yrityksistä puhuttaessa SDP korostaa pien- ja keskisuurten yritysten merkitystä talouskasvun kehittämisessä. Puolue pyrkii parantamaan pk-yritysten toiminta- ja kasvumahdollisuuksia muuan muassa nostamalla yritysten arvonlisäverovelvollisuuden alarajaa sekä parantamalla niin yrittäjien kuin yrittäjien perheenjäsenten sosiaaliturvaa. SDP pyrkii myös parantamaan yritysten kasvua ja kansainvälistymistä esimerkiksi tehostamalla, selkeyttämällä ja yhdenmukaistamalla byrokratiaa kuitenkin pitämällä huolen siitä, ettei se heikennä sääntelyn tavoitteita. Näihin puolue laskee kuuluvan harmaan talouden torjunnan, turvallisuuden ja työ ja ympäristönsuojelun. SDP näkee kasvuhakuisten yritysten vähäisen lukumäärän olevan yhteiskunnallinen ongelma, jonka syinä puolue näkee rahoituksen ja osaavan työvoiman saannin sekä lupaprosessien hankaluudet.⁹⁴

Yritysten velvollisuuksia tai roolia yhteiskunnassa SDP ei korosta tässä vaaliohjelmassa, mutta on valmis puuttumaan työmarkkinoilla tapahtuvaa epäoikeudenmukaisuutta vastaan. SDP on valmis estämään ”*työntekijöiden oikeuksien polkemisen ja sopimuskeinottelun*” kieltämällä nollatyösopimukset, puuttumalla alipalkkaukseen ja vahvistamalla vuokratyöntekijöiden asemaa⁹⁵. Vaikka tässä ei mainita yrityksiä, voi tekstiä tulkita siten, että puolue näkee joidenkin yritysten käyttäneen edellä mainittuja keinoja hyväkseen. SDP:n voi siten nähdä asettuvan tässä *status quota* vastaan työntekijöiden oikeudet ja edut ohjaavana periaatteena yritysten valta-asemaa vastaan. Lisäksi puolue korostaa, että yritysten omistusten läpinäkyvyyttä tulisi tehostaa harmaan talouden torjumiseksi, sekä toimimalla veroparatiiseja ja niissä toimiva yrityksiä vastaan. Puolue ei näe, että yksityinen sektori olisi terveystalouden tuottamisessa julkisen palvelutuottajien kanssa samalla viivalla, vaan näkee yksityisen sektorin toimijoiden täydentävän yhteiskunnan tarjoamaa palvelutuotantoa.⁹⁶ Täten puolue suhtautuu yrityksiin eri tavalla riippuen niiden sektorialastaan.

5.3.3 Eduskuntavaalit 2019

Keskustan Juha Sipilän johtaman hallituskauden suurimmat poliittiset asiakysymykset olivat epäonnistunut sote- ja maakuntauudistus, vaalikauden alussa Suomea ja Eurooppaa haastanut

maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka, julkisen talouden säästöt ja leikkaukset sekä kilpailukykysojimus. Hallitus sai epäsuosiota muun muassa pakolaiskriisin hoidosta sekä työntekijöiden lomarahojen leikkauksesta. Tilanne oli ongelmallinen, sillä samalla kun maahanmuuttoon varattuja resursseja tuli nostaa, hallitus toteutti leikkauksia, jotka kohdistuivat koulutukseen ja sosiaaliturvaan. Myös taksialan sääntelyn vapauttaminen ja työttömien aktivointiin suunnattu ”aktiivimalli” lisäsivät hallituksen kritisointia. Eniten huomiota keskustan, kokoomuksen ja perussuomalaisten hallitus kuitenkin sai sosiaali- ja terveydenhuoltomallin uudistuksen epäonnistumisesta. Epäonnistuminen johtui kokoomuksen ja keskustan yhteisestä pyrkimyksestä saada malliin mukaan kokoomuksen haluama valinnanvapaus sote-palveluista ja keskustan haluama maakuntamalli. (Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass 2020, 50–51; Hämäläinen 2020, 68–69.)

Vaalikeskusteluissa keskeisiä teemoja olivat ilmastokysymykset ja vanhustenhuolto, joka sai vaalikeväänä laajalti mediahuomiota yksityisen puolen ongelmien paljastuttua julkisuuteen. IPCC-ilmastopaneelin raportti sai runsasta julkisuutta, ja ilmastoteemat nousivat vahvasti esille esimerkiksi vaalikoneissa. Vaaliteemojen katsottiin olevan eduksi SDP:lle, erityisesti vanhemman väestön piirissä, sekä punavihreille puolueille. Työllisyys ja talouspoliittiset teemat jäivät vaalikeskusteluissa vähemmälle huomiolle, vaikka Sipilän hallitus onnistui vahvistamaan valtion taloutta. Työllisyysaste nousi 72 prosenttiin ja valtiontalous kääntyi positiiviseksi hallituskauden aikana eikä valtion tarvinnut ottaa velkaa vuonna 2018 ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen. Vaalitulos puolestaan vahvisti perussuomalaisten aseman neljäntenä suurena puolueena. Tästä kertoo myös se, että suurin puolue SDP sai äänistä alle 18 prosenttia. (Borg ym. 2020, 50–51, 54; Hämäläinen 2020, 70,76.) Tämä rikkoi eduskuntavaaleissa 1980-luvun lopulta alkaneen ”säännön”, jossa kaksi suurta puoluetta muodosti hallituksen ja yksi ”suurista” johti oppositiota. Tätä on seurannut tilanne, jossa neljä puoluetta aidosti kilpailevat pääministerivastuusta. (Mykkänen & Virtanen 2020, 199).

Vaalikeskusteluissa esillä olleet teemat olivat myös teemoja, jotka kansalaiset kokivat vaaleissa tärkeimmiksi asiakysymyksiksi. Kansalaiset pitivät terveydenhuoltokysymystä vaalien tärkeimpänä asiakysymyksenä, jota seurasi työ- ja työttömyyskysymykset sekä ilmasto-, energia- ja ympäristöasiat. Myöskään talous- ja työllisyysasiat eivät olleet vaalikysymyksinä niin pinnalla kuin edellisissä vaaleissa. Silti kokoomuksen äänestäjät painottivat eniten työtä, työllisyyttä ja verotutusta koskevia asioita, kun taas SDP:n äänestäjät, jotka ovat keskimääräistä äänestäjää iäkkäämpiä, painottivat tärkeinä asioina vanhustenhoitoa ja sosiaali- ja terveystaloutta. (Borg & Paloheimo 2020, 155, 157–158.)

Kokoomus oli vuonna 2016 valinnut istuvan puheenjohtajan Alexander Stubbin tilalle Petteri Orpon. Tämä oli ensimmäinen kerta sataan vuoteen, kun kokoomuksessa istuva puheenjohtaja hävisi puheenjohtajavaalit. Orpon johdolla kokoomus sai leimakseen sote-neuvotteluissa yksityisen sektorin edunvalvojan roolin, joka näyttäytyi kiusallisena vaalikeväänä. SDP puolestaan pääsi suurimpana oppositiopuolueena vaaleihin hyvistä asetelmista, vaikka puolueen sisällä oli vuoden 2017 puheenjohtajavaalien alla sisäistä ristiriitaa, josta kuitenkin istuva puheenjohtaja Antti Rinne selvisi voittajana. (Hämäläinen 2020, 73,77.)

Kokoomuksen vuoden 2019 vaaliohjelma nimeltään ”Luotamme Suomeen” on suhteellisen yksinkertainen. Siinä on lyhyen esipuheen lisäksi 92 kohtaa, jotka muodostavat puolueen tavoitteet ja politiikkaehdotukset seuraavalle vaalikaudelle. Ne jakautuvat kuuden suuremman teeman alle; ”Hyvinvointi perustuu työhön”, ”Osaamisella ja oppimisella mahdollisuuksiin kiinni”, ”Vastasyntyneestä vanhukseen – pidetään kaikki mukana”, ”Turvallisuus perusoikeutena”, ”Elinvoimaiset kaupungit ja koko maan mahdollisuudet” ja ”Ilmastonmuutos ja ympäristönsuojelu”. Jokaisen ”alaluvun” alla on lyhyt selostus siitä, mikä on jokaisen teeman keskeisimmät haasteet ja mahdollisuudet sekä kokoomuksen näkemykset aiheeseen. Esipuheen vahvana teemana on puolueen vaalislogan, miten puolue luottaa Suomeen ja suomalaisiin, kunhan suomalaiset saavat toimia, osallistua, olla toimeliaita ja sopia keskenään asioista.

Vaaliohjelman esipuhe on liberalismiin mukainen ajatusrakenteeltaan eikä konservatismiin viittaavia mainintoja ole juurikaan. Koko vaaliohjelma on talouselämää liberalisoiva, kun taas esimerkiksi turvallisuudesta puhuttaessa on löydettävissä konservatismiin viittaavia mainintoja, kuten esitykset rikosten rangaistusten koventamiseksi, virkavallan vahvistamisesta laillisen järjestyksen ylläpidon turvaamiseksi ja asevelvollisuuden tason ja osallistumisasteen nostamiseksi.⁹⁷ Yksilötasolla taas kokoomuksen on suhteellisen liberaali puolue vaaliohjelman perusteella. Esimerkin tästä antaa puolueen kannanotto translain uudistuksen puolesta, jota kokoomus perustelee: ”...annetaan julkinen tunnustus jokaisen luovuttamattomalle ihmisarvolle ja oikeudelle olla avoimesti oma itsensä ainutkertaisena yksilönä”⁹⁸. Samoin vaaliohjelman lopettavassa kohdassa puolue kertoo, että puolueen visioima ”Saa tehdä” -Suomi on maa, jossa jokainen ”saa olla oma itsensä, tavoitella ihanteitaan, oppia uutta, tehdä työtä ja yrittää. Maa, jossa ei kadehdita eikä estetä menestymistä.”⁹⁹

Valtion tehtäväksi puolue näkee Suomen pitämisen houkuttelevana investointikohteena pitämällä huolta yritysten toimintaympäristön ennakoitavuudesta sekä kustannuskilpailukyvyyn ylläpitämisen kilpailullisena suhteessa verrokkimaihin. Puolue tavoittelee tempoilematonta

lainsäädäntöä ja verotusta, ylisääntelyn välttämistä sekä työrauhan ylläpitämistä yhdessä työelämän osapuolten kanssa.¹⁰⁰ Puolueen mukaan valtio ei saa estää sääntelyllä ihmisiä ja heidän toimeliaisuuttaan. Valtion tehtäväksi puolue asettaa myös tarjota kansalaisille eväät ja rakenteet hyvälle elämälle sekä vastuullisen taloudenhoidon yhteiskunnan vakauden ylläpitämiseksi.¹⁰¹ Verotusta puolue haluaa ohjata jälleen pois päin työstä ja yrittämisestä, ja kasvattaa haittojen ja päästöjen verotusta ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi. Puolue linjaa, että verovarot ovat kansalaisten rahoja eikä niitä tule ottaa kuin sen verran, mikä on välttämätöntä.¹⁰² Kokoomus esittää koulutuspolitiikkaan uudistusta siten, että työelämässä olisi jatkuvan oppimisen malli, jossa vastuu olisi työelämän osapuolilla ja valtiolla, missä avattaisiin korkeakoulujen koulutustarjontaa ihmisten ja työelämän hyödynnettäväksi.¹⁰³

Kokoomus esittää vaaliohjelmassa yrittäjyyden yhtäläisenä ja samanarvoisena tapana hankkia elantonsa kuin palkkatyön tekeminen. Puolue kannustaa, pyrkii helpottamaan ja purkamaan esteitä yrittämiseltä, jonka se näkee ahkeruuden ja kekseliäisyyden muotona. Yritysten veropolitiikkaa kokoomus uudistaisi siten, että se kohdistuisi ympäristöä kuormittavaan toimintaan¹⁰⁴. Osana ilmastonmuutosta ehkäisevää toimintaa kokoomus pyrkii kannustamaan yrityksiä siirtymään älykkäisiin energiaratkaisuihin¹⁰⁵. Samalla puolue kannustaisi verotuksen avulla yrittäjyyteen ja työntekijän palkkaamiseen työsuhteen muodosta riippumatta¹⁰⁶. Kokoomus jatkaa myös tässä vaaliohjelmassa joustavamman elämän ja työelämän edistämisen politiikkaa. Tähän viittaa jo esipuheessa maininnat paikallisesta sopimisesta. Samoin työn ja yrittämisen yhdistämistä puolue toivoisi edistettävän, jotta elämä olisi joustavampaa.¹⁰⁷

Kokoomus pyrkii lisäämään yritysten välistä kilpailua purkamalla kilpailun esteitä ja helpottamalla markkinoille pääsyä. Tästä kokoomus antaa esimerkin lääke- ja apteekkisektorilta, sillä puolue esittää apteekkilupien tarvehankinnasta luopumista, lääkkeiden hintakilpailun sallimista ja lääkkeiden myynnin päivittäistavara kauppaan vapauttamista.¹⁰⁸ Tämä osaltaan tiivistää kokoomuksen yrityspolitiikan; sääntelystä luopuminen, toimien salliminen ja kaupan vapauttaminen, eli markkinatalouden periaatteiden mukaista yrityspolitiikka. Periaatettaan jatkaen puolue esittää yritysten toiminnan kannalta yksinkertaistavia ja helpottavia toimia, kuten normien purkua, lupaprosessien sujuvoittamista, yhden luukun periaatetta elinkeinotoiminnan edellytysten edistämiseksi sekä alkoholisääntelyn vapauttamista ruokakaupoissa ja ravintoloissa.¹⁰⁹ Osana yritystoiminnan pelikentän uudistamista kokoomus on edelleen halukas tuomaan yksityisen sektorin osaksi sosiaali- ja terveystalouden uudistusta julkisten palveluntuottajien kanssa perustellen sitä tasa-arvoisten palveluiden saatavuudella.¹¹⁰

SDP:n vuoden 2019 eduskuntavaaliohjelma on erittäin laaja-alainen ja pitkä teos. Helsingin Sanomat kuvasi puolueen vaaliohjelmaa järkälemäiseksi, radikaaliksi ja poikkeuksellisen laajaksi. Lehden mukaan sivuja siinä on 115, kun muiden puolueiden ohjelmat ovat noin 10 sivun mittaisia tavoiteluetteloita. (Muhonen 2019; Junkkari 2019.) Tyyliään puolueen eduskuntavaaliohjelma muistuttaa jo laajuutensa vuoksi hallitusohjelmaa. On syytä muistaa, että vuoden 2019 eduskuntavaaleihin SDP lähti opposition suurimpana puolueena, ja puolueen sisällä oli käyty kiistelyä uudesta periaateohjelmasta vuoden 2017 puoluekokouksessa. Siten pitkä vaaliohjelma voi toimia niin puolueen linjan selkeyttäjänä omille, hallituskumppaneiden suodattimena sekä mahdollisen hallitustunnustelijan työkaluna hallitusohjelmaa muodostaessa. Vaaliohjelma koostuu kuudesta pääluvusta, niiden alaluvuista, ja päätteeksi puolue esittelee tavoitteensa tiivistetysti. Pääluvut ovat: ”Yhteistyön maailma”, ”Ekologisesti kestävälle tielle”, ”Osaamispolku ja reilu työelämä”, ”Oikeudenmukainen ja turvallinen yhteiskunta”, ”Pidetään kaikki mukana” ja ”Suomen kasvun moottorit”, joista voi päätellä ohjelman kuuluvan SDP:lle.

Ideologisesti SDP jatkaa muutosta, joka alkoi vuosien 2011 ja 2015 eduskuntavaaliohjelmien välillä painottaen perinteisiä vasemmistolaisia arvoja. Näitä edustavat linjaukset muuan muassa eriarvoisuuden vähentämiseen, yhteiskunnan hyvinvoinnin kasvattamiseen, ilmastonmuutoksen torjuntaan, yleisen luottamuksen vahvistamiseen yhteiskunnassa sekä panostuksista yhteiskunnan instituutioihin ja koulutukseen. Kansainvälisellä tasolla puolue linjaa vastustavansa globaalia epätasa-arvoa, epäoikeudenmukaisuutta ja epävarmuutta. Puolue esittää huolensa kansainvälisen yhteistyön ja instituutioiden kehityksestä sekä dialogin heikentyneestä käytöstä konfliktien ehkäisemisessä.¹¹¹ Nämä periaatteet ja esitetty arvopohja ovat esillä jokaisessa teemassa vaaliohjelmassa esimerkiksi toimenpiteiden perusteluissa.

Puolueen aatteen voi tiivistää vaaliohjelman keskeisiin tavoitteisiin; ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä yhteiskunta. On huomioitava, että Antti Rinteen hallituksen hallitusohjelma on samanniminen kuin SDP:n eduskuntavaaliohjelman pääteemat. SDP linjaa vaaliohjelmassa poikkeuksellisen pitkäaikaisen tavoitteen talouden tasapainottamiseen, sillä puolue tavoittelee kestävä julkista taloutta vasta vuoteen 2030 mennessä¹¹². SDP esittää vaaliohjelmassa merkittäviä muutoksia yhteiskuntaan, kuten siirtyminen resurssitehokkaaseen kiertotalouteen¹¹³ sekä verotuksen uudistaminen ympäristön ja hyvinvoinnin kannalta kestävämpään suuntaan¹¹⁴.

Aatteensa ja asemansa mukaisesti SDP on huolissaan työelämän muutosten vaikutuksesta työntekijöiden oikeuksiin ja asemaan, kuten alustatalouden työntekijöiden mahdollisuudesta

järjestyä. SDP:n mukaan suomalaisten olisi tehtävä pidempiä työuria paremmassa työelämässä, jonka mahdollistaa esimerkiksi demokraattisempi päätöksenteko työelämässä sekä tasa-arvoisempi työelämä. SDP on myös valmis kieltämään nollatuntisopimukset työmarkkinoilla, mutta valmis edistämään paikallista sopimista, mikäli työntekijöiden asemaa parannetaan sopimusasioissa. Puolueen mukaan kolmikantainen lainsäädännön valmistelu luo edellytykset toimivalle työelämän lainsäädännölle.¹¹⁵

EU- tasolla SDP kyseenalaistaa unionin tavoitteen pitää mieluummin kiinni budjettikurista kuin ihmisten hyvinvoinnista. SDP peräänkuuluttaa EU:n laajuisia pelisääntöjä talouden uusille sektoreille, työntekijöiden vahvoja vähimmäisoikeuksia sekä samansuuntaisia verotustasoja. SDP:n mukaan siten voidaan puolustaa, ettei EU:n ulkopuolisilla toimijoilla ole erivapauksia vastuista ja velvollisuuksista EU:n yritysten kanssa.¹¹⁶ Tiivistetysti voi sanoa, että SDP arvioi uusien alustatalouden toimijat ja EU:n ulkopuoliset globaalit suuryritykset uhkana niin Suomen kuin EU:n yrityksille kuin työntekijöiden oikeuksille.

Edelleen SDP:lle voi tulkita tärkeimmäksi asiaksi hyvinvointivaltion puolustamisen ja sen aseman vahvistamisen yhteiskunnassa. Puolueen mukaan talouskasvu syntyy hyvinvointivaltiota kehittämällä. Tähän kuuluu muuan muassa panostukset koulutukseen, tieteeseen ja tutkimukseen. Hyvinvointivaltioon panostamalla puolueen mukaan tuetaan talouskasvua vahvistamalla yhteiskunnan toimintaympäristöä ja henkilöstön osaamista. SDP:n mukaan yhteiskunnallisista investoinneista lipsuminen nostattaa niiden tekemättä jättämisen kustannuksia tulevaisuudessa.¹¹⁷ Puolue ikään kuin näkee yhteiskunnan talouskasvun mahdollistajana ja talouskasvun yhteiskunnan välineenä mahdollistaen hyvinvointivaltion.

Puolue esittää, että talouspolitiikkaa on mitoitettava vastasyklisesti suhdannetilanteen edellyttämällä tavalla¹¹⁸, eli SDP kannattaa keynesiläistä talouspolitiikkaa. SDP:n historialliseen asemaan peilaten puolue palaa juurilleen vastustamaan varakkaiden yksityishenkilöiden mahdollisuuksia yhteiskunnassa kiertää velvoitteita yhteiskunnassa esimerkiksi osakeyhtiöiden osinkoverotuksen avulla¹¹⁹. Samoin puolue kritisoi Sipilän hallituksen työttömien aktivointitoimia, ja kritisoi näkemystä, jossa uskotaan työttömyyden johtuvan työhaluttomuudesta. Puolue näkee, että työttömyys on osa yhteiskunnallista ilmiötä eikä seurausta yksilön omista valinnoista.¹²⁰

SDP ei näe globaaleja talous- ja yhteiskuntaelämän muutoksia vain uhkana, vaan esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunnan se näkee mahdollisuutena suomalaiselle elinkeinoelämälle. Puolue ikään kuin pyrkii kiihdyttämään tätä muutosta kehittämällä Suomesta hiilineutraalia ja

kiertotalouteen keskittyvää yhteiskuntaa, mikä loisi Suomeen työpaikkoja, kasvattaisi cleantech-tuotteiden viestiä sekä kasvattaisi kestävästä talouskasvua. SDP:n mukaan Suomen kannattaa keskittyä muutamiiin talouden teemakokonaisuuksiin, jotka voivat lyödä läpi maailmalla, jonka mahdollistaa määrän sijasta laatu, huippuosaaminen ja innovaatiotoiminta. Tässä muutoksessa yhteiskunnan tehtävä ja vastuu on puolueen mukaan luoda vakaa ja ennustettava toimintaympäristö, jonka SDP näkee Suomen vahvuutena.¹²¹

SDP suhtautuu entistä kriittisemmin markkinoilla tapahtuvaan epäoikeudenmukaiseen toimintaan. Puolueen mukaan globaali talousjärjestelmä mahdollistaa veronkierron ja verokilpailun, jotka estävät SDP:n toivomia asioita talousjärjestelmältä, kuten vakautta, tehokkuutta, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. SDP:n mukaan nykyinen talousjärjestelmä entistään köyhdyttää ja hidastaa kehittyvien maiden kehitystä. Tasapuolisilla pelisäännöillä SDP:n mukaan olisi mahdollista luoda tehokkaasti vaurautta ja hyvinvointia oikeudenmukaisesti, joka vaatisi vahvempaa kansainvälistä sääntelyä, jonka edistämässä Suomen tulisi olla aktiivinen toimija. Markkinoiden sääntelyn ja verouudistuksen avulla SDP pyrkii tehokkaaseen yritysten ja ihmisten toimintatapojen ohjaamiseen, jonka tavoite on markkinoiden kestävä kehityksen rakentaminen ja sen esilletuominen.¹²²

Valtion tehtäviin SDP esittää merkittäviä lisäyksiä. SDP:n mukaan valtion markkinatoiminnan tulisi olla esimerkiksi johtamista arvoperusteisesti, kuten johtaa yksityisiä investointeja kohti kestävä kehitystä ja demokratian vahvistamista¹²³. Puolue tavoittelee verouudistuksella muovaamaan markkinoiden toimintaa arvopohjaisesti siten, että se ohjaisi kaikkia yhteiskunnan osapuolia suuntaamaan tuotantoa, kulutusta ja valintoja markkinoilla kestävämpään suuntaan. Tätä ei tule kuitenkaan toteuttaa SDP:n mukaan siten, että sillä olisi haitallisia vaikutuksia yritysten toimintaedellytyksiin tai työpaikkoihin. Muutos kohti hiilineutraalia ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa tulee puolueen mukaan tehdä sosiaalisesti kestävästi, jonka se näkee myös yritysten eduksi globaaleilla markkinoilla, kun energia- ja resurssitehokkuus sekä ympäristöteknologia saadaan vientiteollisuuden kilpailuvalteiksi.¹²⁴ Valtion omistajapolitiikan tehtäväksi puolue näkee elinkeinopolitiikan uudistamisen ja luovan liiketoiminnan tukemisen. SDP:n mukaan sitä tulee harjoittaa kansallisesti tärkeillä aloilla, ja sillä on mahdollisuus torjua Suomen ajautuminen tytäryhtiötaloudeksi. SDP näkee tarpeen säilyttää määräysvallan valtionyhtiöissä, joissa turvataan kansallisia strategisia intressejä.¹²⁵

SDP on valmis tukemaan yrityksiä monin tavoin valtion toimesta. SDP olisi kiinnostunut perustamaan yhdessä yksityisen sektorin kanssa valtion erityisyhtiön, joka tukisi pk-yritysten

vientiä¹²⁶. SDP on huolissaan kotimaisten yritysten mahdollisuudesta osallistua kansainvälisiin tarjouskilpailuihin, sillä suomalaiset yritykset ovat usein liian pieniä osallistumaan suuriin urakoihin. SDP tarjoaa vaihtoehdoksi mallia, jossa suomalaiset yritykset verkostoituvat päästäkseen mukaan tarjouskilpailuihin kokonaisuutena eikä yksittäisinä yrityksinä. Tämä ”Veturiverkosto” -olisi valtiohallinnon vastuulla, joka huolehtisi muun muassa tarjosten jättämisestä, neuvotteluista, konsultaatiosta ja lakiteknisistä asioista. Muille kansainvälistymistä pyrkiville yrityksille SDP:n olisi valmis tarjoamaan konsultaatio-, kieli- ja käännöspalveluita. SDP linjaa, että kansainväliseen kasvuun tähtäävät yritykset tulisi saada valtion apua helposti ja yhdestä paikasta. TKI-rahoitusta lisäämällä ja tehottomia yritystukia leikkaamalla SDP uskoo innovaatioiden tuottavan vahvemmin uutta liiketoimintaa. Puolueen tavoite TKI-rahoitusta lisäämällä on kannustaa yksityistä sektoria panostamaan tutkimukseen, kehitykseen ja innovaatioihin, mikä edistäisi innovaatiovetoista kasvua. SDP:n tavoite on yhteistyössä yksityisen sektorin kanssa nostaa Suomi TKI-toimintaympäristön kärkimaaksi, jottei Suomesta kehittyisi alihankintataloutta.¹²⁷

SDP:n mukaan julkisen vallan on tehtävä yritysmyönteistä politiikkaa lähes jokaisella politiikan alasektorilla. Esimerkiksi julkisen vallan kaupunki- ja liikennepolitiikan tehtävänä on puolueen mukaan luoda mahdollisuudet yrityksille ja elinkeinoelämälle luoda kannattavaa liiketoimintaa. Puolue pyrkii myös esimerkiksi aluepolitiikalla paikkaamaan pienten kuntien mahdollisuuksia tarjota yrityksille toimintamahdollisuuksia ja on huolissaan nykyisestä kehityksestä, jossa pienillä paikkakunnilla katoavat niin julkiset kuin yksityisen sektorin palvelut.¹²⁸ Tiivistetysti voi sanoa, että SDP näkee valtion tehtäväksi tukea, säännellä ja mahdollistaa yrityksille toimintaedellytykset yhteiskunnassa sekä kannustaa yrityksiä toimimaan, jotta hyvinvointivaltiolle tarvittava talouskasvu toteutuisi. Toisaalta SDP näkee valtioiden tehtäväksi suojella kansalaisia yritystoiminnasta aiheutuvasta terveydellisistä, sosiaalisista tai taloudellisista seurauksista¹²⁹

SDP näkee, että yritykset ovat valtioiden ja ihmisten ohella merkittävä osa globaalien uhkien torjunnassa ja haasteiden ratkaisemisessa. Yrityksiltä puolue vaatii yhä suurempaa vastuullisuutta esimerkiksi edistämällä kansallisesti ja kansainvälisesti yritys vastuulakia, jossa yrityksiltä vaaditaan ihmisoikeuksia ja kansainvälisten ympäristöstandardien noudattamista koko arvoketjun osalta. Yritysvastuulakiin puolue toivoo myös pakolliseksi osaksi raportointia yrityksen ilmaston liittyvistä taloudellisista tiedoista. Tämän puolue näkee edistävän suomalaisen työn kilpailukykyä, sillä se samanaikaisesti tukee työntekijöiden oikeuksia ja tekee eroa Suomen ja työoloja polkevien maiden välillä.¹³⁰ Puolue tarjoaa yrityksille myös

vastuunkantoa helpottavaa ja päätöksentekoa tukevaa ratkaisua, jossa yritykset pääsisivät ”ilmastopolitiikan pyöreään pöytään”. Sen tarkoitus olisi yhdessä muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa luoda näkymä hiilineutraaliin yhteiskuntaan tulevaisuudesta.¹³¹

Puolue ei suhtaudu samalla tavalla kaikkiin yrityksiin tai toimialoihin. Tarkempaa sääntelyä SDP esittää tietyille toimialoille, kuten alustataloutta hyödyntäville yrityksille, kaivostoimialalle ja sosiaali- ja terveystalouden yrityksille. Kaivostoimintaa puolue sääntelisi reilusti, sillä puolueen näkemyksen mukaan mineraaliesiintymät ovat lähtökohtaisesti valtion omaisuutta ja puolue esittää kaivostoiminnalle lisäveroa, jotta valtio saisi korvauksen kansallisvarallisuuden hyödyntämisestä.¹³² SDP näkee yritykset sosiaali- ja terveystaloudella täydentävinä ja kirittävinä palveluntuottajina, eikä ole valmis luovuttamaan julkisen sektorin päävastuuta palvelun järjestäjänä. Vaikka puolue kannattaa asiakkaiden valinnanvapauden lisäämistä, SDP haluaa turvata palveluiden rahoituksen, laadun ja saatavuuden. Puolue kritisoi vanhuspalveluita tarjoavia yrityksiä, sillä se näkee yksityisten sijoittajien hyötyvän tämänhetkisestä tilanteesta. SDP kannattaa monipuolista palvelutuotantoa, mutta olisi jatkossa valmis tehostamaan valvontaa niiden osalta.¹³³ Siten on tulkittavissa, että SDP näkee, että julkinen sektori tällä rahoituksella turvaa sote-palveluiden saatavuuden ja laadun vähimmäistason, mihin yksityinen sektori ei vastaisi markkinaehtoisesti.

SDP pyrkii edistämään yrittäjien välistä tasa-arvoa. Se näkee ongelmaksi yrittäjien välisen epätasa-arvoisen aseman verovähennyspolitiikassa, ja olisi valmis keventämään pien- ja keskituloisilta yrittäjiltä ja heidän työntekijöiden ansiotuloverotusta. Edelleen SDP haluaisi nostaa pienyrittäjien arvonlisäverotuksen alarajaa, mutta laskenut alarajan määrää vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmassa esitetystä 40 000 eurosta 30 tuhanteen euroon. Lisäksi puolue olisi valmis laajentamaan arvonlisäverotuksen pohjaa nyt siltä osittain vapautetuilta aloilta, kuten pankeilta ja rahoituslaitoksilta sekä uudistamalla listaamattomien osakeyhtiöiden verotusta. Myös alustataloudessa toimivilta yksinyrittäjien vastuista koituvia kustannuksia SDP olisi halukas siirtämään toimeksiantajille ja alustoille.¹³⁴ Puolueen kanta yrittäjiin ja yrityksiin on tulkittavissa malliksi, jossa pienyrittäjyyttä ja -yrityksiä tuetaan, mutta kun yritys kasvaa tarpeeksi suureksi, tulee sen myös kantaa enemmän vastuuta.

5.3.4 Eduskuntavaalit 2023

Vuoden 2023 eduskuntavaalit olivat ideologisesti vahvasti latautuneet. Ennen vaalipäivää oli äänestäjille viestitty mahdollisten pääministeripuolueiden toimesta vahvat ja toisistaan erottuvat linjat etenkin talouspolitiikan saralta, mutta myös yleisesti eri asiakysymysten

kohdalta. Sanna Marinin johtama SDP tarjosi vaihtoehdoksi jatkuvuutta hänen hallituskaudeltaan, jossa hyvinvointivaltiota ja sen palveluja puolustettaisiin vahvasti valtion velanoton jatkumisesta huolimatta. Petteri Orpon johtama kokoomus taas tarjosi äänestäjille talouskuria ja valtion velkaantumisen pysäyttämisen pyrkimystä. Kuten edellä mainittua, vuoden 2023 eduskuntavaaleista muodostui alkeelliset blokkivaalit, kun puolueet ennalta sulkivat pois tiettyjä hallituskoalitiomahdollisuuksia. SDP ja kokoomus olivat toisistaan kaukana talouspolitiikassa eikä sinipunahallitusta koettu mahdolliseksi. (Kestilä-Kekkonen, Rapeli & Söderlund 2024, 33–34.) Siten kokoomus ja SDP johtivat ensimmäistä kertaa vasemmisto-oikeisto-jaon mukaisia ”blokkeja” niiden suurimpina puolueina.

Edellinen hallituskausi oli ollut kriisien täyttämä. Jo vuoden 2019 loppupuolella pääministeri Antti Rinne erosi keskustan menetettyä luottamuksen häntä kohtaan Posti-kiistan myötä ja hallituskriisin päätteeksi pääministeriksi nousi Marin. Hänen johtama hallitus joutui keväällä 2020 ensimmäisen globaalien kriisien keskelle Covid-19-pandemian myötä, mikä nostatti SDP suosiota Marinin pääministerikauden alkupuolella. Kun pandemiatilanne oli palautumassa normaaliin, iski Marinin pääministerikauden toinen kansainvälinen kriisi Venäjän aloitettua hyökkäyssodan Ukrainaan keväällä 2022. Tämä johti lopulta Suomen hakemaan Nato-jäsenyyttä, joka taas nostatti kokoomuksen kannatusta. Parhaimmillaan jo 26 prosentin kannatusluvuilla käynyt kokoomus oli saanut jo nostetta kannatukselleen 2021 kuntavaalien myötä. Kuitenkin eduskuntavaalien alla kokoomus, SDP ja perussuomalaiset olivat kolme suurinta puoluetta mielipidemittauksissa melko tasaisissa asemissa. Tämä nostatti puhetta taktisesta äänestämisestä, jota etenkin Marin kehysti vaalikeskusteluissa. (Ibid., 35–37.) Marin onnistuikin houkuttelemaan erityisesti vasemmistoliiton ja vihreiden kannattajia äänestämään SDP:tä henkilökohtaisen vetovoimansa avulla. (ks. von Schoultz 2024).

Vuoden 2023 eduskuntavaalien teemat erosivat huomattavasti edellisistä eduskuntavaaleista. Nyt vaalikeskustelujen kärkiteemoja olivat jälleen julkinen talous, valtion velkaantuminen, työperäinen maahanmuutto sekä sosiaali- ja terveysturva (Kestilä-Kekkonen, Rapeli & Söderlund 2024, 34–35), joka oli vihdoinkin saatu toteutettua Marinin hallituskaudella ja siihen liittyvät aluevaalit pidettyä ensimmäistä kertaa vuonna 2022. Myös Juha Ylisalo (2024, 293–295) esittää, että äänestäjien tärkeimpinä pidettyjä ongelmia vaaleissa olivat sosiaaliturva, sote-palvelut sekä talouspolitiikka. Hänen mukaansa tulokset osoittavat, että vuoden 2023 eduskuntavaalit olivat ennen kaikkea hyvinvointivaltio- ja talousvaalit. Ylialon mukaan erityisesti talouskysymykset olivat keskeisempiä kuin neljä vuotta aiemmin.

Edellä mainittu taktinen äänestäminen sai vaalikeskusteluissa huomiota enenevässä määrin vaalipäivää lähestyttäessä. Tätä voimisti Marinin vetoamus äänestäjille vaalikeskusteluissa esittäen SDP:n vaihtoehtona kokoomuksen ja perussuomalaisten muodostamaa oikeistohallitusta vastaan. Vaaliteemat sopivat sekä SDP:lle että kokoomukselle, sillä SDP:lle vahvoiksi asiaomistajuusteemoiksi ovat nousseet köyhyiden, syrjäytymisen ja työttömyyden hoito sekä työllisyyspolitiikka, kun taas kokoomuksen asiaomistajuusteemoiksi ovat nousseet valtiotalouden, verotuksen ja velkaantumisen hoitaminen. (Kestilä-Kekkonen, Sipinen & Westinen 2024, 199, 202.) Asiakysymyskohtaisesti taloudesta, työllisyydestä ja työmarkkinoista sekä maanpuolustus ja ulkosuhteista olivat eniten huolissaan kokoomuksen äänestäjät. Sosiaaliturvasta ja sote-palveluista, vanhustenhoidosta ja eläkkeistä sekä nuorista ja lapsiperheistä taas olivat eniten huolissaan SDP:n äänestäjät. SDP ja kokoomus molemmat hyötyivät siitä, että ne painottivat asiakysymyksiä, jotka painottuivat eniten vaalikevällä keskeisimmiksi teemoiksi vaalitaistelussa. (Ylisalo 2024, 299–300.)

Suomen taloudellinen tilanne Marinin hallituskaudella oli heikentynyt, johon vaikutti olennaisesti koronapandemia, sitä seurannut inflaatio ja inflaatiota kiihdyttänyt Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Suomen bruttokansantuote pieneni esimerkiksi vuonna 2020 3 prosenttia, työttömyysaste oli verrattain korkea koko hallituskauden ajan sekä julkinen talous oli läpi hallituskauden alijäämäinen kasvattaen valtion velkataakkaa. (Marttila 2024, 279–280). Inflaation lisäksi korkojen nousu teki paluun vaalikeskusteluteemaksi. Vaalikeskusteluja talouden tilasta ja rakenteellisten uudistusten tarpeesta vauhditti myös valtiovarainministeriön julkaisema virkamiespuheenvuoro vuoden 2022 joulukuussa, sillä ministeriön virkamies kuvasi julkisen talouden tilasta hyvinkin synkkiä kuvia. (Ylisalo 2024, 290.)

Vaalien jälkeen Petteri Orpon johdolla kokoomus valitsi hallituskumppaneiksi perussuomalaiset, kristillisdemokraatit ja RKP:n. Näin oikeistolainen ”porvarihallitus” jatkoi vuodesta 2015 alkanutta ideologisesti erilaisten hallitusten vaihtelua. Vaalitulos kertoo siitä, että suomalaisen politiikan konsensushakuisuus on vähentynyt ja puolueiden välillä on entistä enemmän ideologisia eroavaisuuksia, joka näyttäytyy ja on tulosta myös äänestäjien keskuudessa lisääntyneessä polarisaatiossa (von Schoultz 2024, 90).

Kokoomuksen vuoden 2023 vaaliohjelma on noudattaa edellisen vaaliohjelman tyyliä sisältäen kuusi kärkiteemaa. Näiden alla on 10 kohdan muodoltaan yksinkertaiset poliittiset toteamukset sekä lyhyet perustelut niille. Ohjelma on vielä lyhyempi ja yksinkertaisempi kuin aiemmat eduskuntavaaliohjelmat, eikä esipuhetta ole kuin kahden virkkeen verran. Kaksi ensimmäistä

kärkitemää liittyvät työelämään, mikro- ja makrotalouteen. Kolmas teema on energiapolitiittinen kannanotto. Neljäs teema on turvallisuuspolitiikka, jota seuraa koulutuspolitiikan tavoitteet. Viimeisen teeman muodostavat sosiaali- ja terveystaloudelliset tavoitteet.¹³⁵ Kokonaisuudessaan tämä vaaliohjelma on poikkeuksellisen lyhyt suhteessa muihin tutkimuksen kohteena oleviin vaaliohjelmiin. Kokonaisuudessaan vaaliohjelmateksti on alle 2000 sanaa, kun vuoden 2019 suhteellisen lyhyt vaaliohjelma oli yli viidenneksen pidempi.

Vaaliohjelman painetun version takakannessa on eriteltyä kokoomuksen politiikan tavoitteet. Puolue ilmoittaa haluavansa kehittää yhteiskuntaa siten, että ”*Suomi olisi reilumpi, inhimillisempi ja inspiroivampi paikka elää*”. Puolue tavoittelee turvallista yhteiskuntaa, jossa ihmiset ovat vapaita toimimaan. Turvallisen yhteiskunnan yhtenä määritelmänä puolue näkee vastuullisen taloudenhoidon. Puolue näkee, että yhteinen hyvä syntyy hyvinvoivien ihmisten toimeliaisuudesta. Lopuksi puolue esittää tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen vetoavan viestin, jossa kaikki nähdään osana yhteiskuntaa.¹³⁶ Tiivistetysti voi sanoa, että puolue pitää kiinni myös tässä vaaliohjelmassa maltillisesta liberalismista, joka on läpi 2010-luvun vahvistunut suhteessa konservatismia myötäileviin painotuksiin.

Kuitenkin verrattuna aiempiin 2010-luvun vaaliohjelmiin kokoomus painottaa enemmän konservatismiin viittaavia teemoja tässä vaaliohjelmassa esimerkiksi omistamalla kärkitemaan maanpuolustukselle ja turvallisuuspolitiikalle. Suomen uusi asema sotilaallisesti liittoutuneena maana on asettanut myös puolueet määrittelemään sen, mitä se käytännössä tarkoittaa. Kokoomuksen mukaan Nato-jäsenyys vahvistaa Suomen asemaa länsimaana osana läntistä arvo-, talous- ja turvallisuusyhteisöä. Konservatismiin mukaisesti kokoomus korostaa kansallista turvallisuutta edistäviä toimia niin kovin kuin pehmein keinoin, esimerkiksi vahvistamalla oikeusvaltiota. Kokoomus on valmis myös maksamaan arvoistaan, sillä puolue on halukas vähentämään riippuvuutta autoritaarisista maista, kuten Kiinasta.¹³⁷

Poiketen edellisistä vaaliohjelmissä, tässä vaaliohjelmassa kokoomus antaa enemmän vastuuta valtiolle Suomen taloudellisen tilanteen vahvistamiseksi. Kokoomus esittää monia keinoja, miten valtion johtamana ja valtion tuella Suomen talous saadaan markkinaehtoisesti kuntoon. Esimerkiksi puolue on valmis *vauhdittamaan* kasvua edistämällä pk-yritysten dataosaamista ja digitalisaatiota sekä investoimalla valtion toimesta nopeisiin yhteyksiin, tutkimukseen ja tuotekehitykseen. Varmistaakseen huoltovarmuuden ja ruokaturvan puolue on valmis edistämään ruoka- ja elintarvikevientiä sekä maatalouden kilpailukykyä ja elinvoimaisuutta.¹³⁸ Kokoomus on myös valmis valtion johdolla varmistamaan edullisen sähkön saatavuuden,

palveluseleitä ja henkilökohtaista budjetointia. Kokoomus kuitenkin mainitsee, että valtion tulee valvoa palveluiden laatua ja puuttua epäkohtiin palveluntuottajasta riippumatta.¹⁴⁵

Puolue haluaa edistää myös energiantuoton saatavuuden ympäri vuoden, jotta sähköä riittää paukkupakkasillakin pitämään yritysten toiminta käynnissä. Luvun omistaminen energiantuotannon uudistukselle vaikuttaa populistiselta, mutta puolue esittelee energia-alasta mielenkiintoisia näkemyksiä yritysnäkökulmasta. Kokoomus haluaa edistää esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjuntaa markkinaehtoisesti ja teknologianeutraalisti, joka edesauttaa suomalaisyrityksiä torjumaan ilmastonmuutosta tehokkaasti. Puolue näkee myös energiaomavaraisuuden teollisuudelle kilpailuvaltiksi kansainvälisillä markkinoilla. On syytä huomata, että kokoomus on valmis jopa velvoittamaan sähköä myyviä yrityksiä tarjoamaan tietynlaisia sähkösopimuksia, jotta kansalaiset saisivat nauttia alhaisesta sähkön hinnasta.¹⁴⁶

Kokoomus esittää konkreetian tasolla työelämän uudistamista lisäämällä sopimisen vaputta kaikilla työpaikoilla, kansainvälisen rekrytoinnin helpottamista ja sujuvan työperäisen maahanmuuton edistämistä. Näillä keinoilla puolue toivoo helpottavansa yritysten toimintaa.¹⁴⁷ Puolue toivoo yritysten ottavan laajemmin yhteiskunnallista vastuuta. Tästä esimerkkinä on puolueen tavoite yksityisen sektorin osallistumisesta korkeakoulujen pääomitukseen ja elinkeinoelämän osallistumisesta huippu-urheilun edellytysten kasvattamiseen¹⁴⁸.

SDP:n vuoden 2023 eduskuntavaaliohjelma ”*Rohkeutta olla sinun puolellasi – SDP:n tavoitteita 2030-luvulle*” on edeltäjänsä tavoin huomattavan pitkä ja laaja dokumentti, joka on hallitusohjelman kaltainen. Vaaliohjelma koostuu kuudesta pääluvusta sekä esipuheesta, jonka otsikkona on ”Vaaleissa on kyse valinnoista”. Muut luvut ovat nimeltään ”Suomi sivistyksen ja osaamisen huipulle”, ”Työ rakentaa hyvinvointia ja kestäväää taloutta”, ”Solidaarinen yhteiskunta pitää kaikki mukana”, ”Tulevaisuus rakennetaan tänään”, ”Turvallinen maailma ja Suomi” ja ”Kaiken pohjana on kestävä talous”. Nämä jakautuvat vielä alalukuihin¹⁴⁹. Jokaisen pääluvun lopussa on vielä yksinkertaisesti ilmaistu SDP:n tavoitteet tiiviisti.

Vaaleihin lähettäessä SDP pääministeripuolueena viittaaakin vaaliohjelmassa useasti edeltävällä hallituskaudella saavutettuihin tavoitteisiin. Puolue viittaa myös sitä aiempien hallitusten tekemiin poliittisiin päätöksiin varoittavina esimerkkeinä. SDP kärjistää jo johdantoluvussa poliittista tilannetta, johon se tarjoaa itsensä vaihtoehdoksi:

”Julkista keskustelua hallitsee kuitenkin vääjämättömyyspuhe. Sitä ylläpitävät oikeistopuolueet ja talouseliitti etujärjestöineen. Niiden mukaan olemme menossa

kohti katastrofia: edessä on taloustaantuma ja ainoa vaihtoehto on leikata, kiristää ja karsia tavallisten ihmisten hyvinvoinnista, toimeentulosta ja elintasosta. Huimista hinnannousuista huolimatta palkkoja ei ole varaa nostaa vaan työttömyysturvaakin tulisi heikentää merkittävästi. Samalla luvataan kasvua, jos vain laskemme veroja ja kevennämme sääntelyä - eniten suurituloisilta ja suuryrityksiltä. Nämä veronkevennykset rahoitetaan leikkaamalla palveluita. Voittajia ovat suurituloiset, häviäjiä tavalliset palkansaajat ja eläkeläiset.”¹⁵⁰

SDP on huolissaan suomalaisesta kilpailukyvyistä ja osaamisesta. Puolueen mukaan vain maailman osaavimmalla kansalla Suomi voi olla kilpailukykyinen maa ¹⁵¹. Tavoitteena puolueella on talouskasvu ja vahva julkinen talous. SDP:lle tyypilliset arvopainotukset, kuten tasa-arvo, solidaarisuus, yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus, esiintyvät arvopohjana läpi vaaliohjelman ja puolueen tavoitteet keskittyvät vahvasti näiden arvojen nostamiseen eri politiikkasektoreista puhuttaessa. Lisäksi puolue korostaa koulutusta, demokratiaa, oikeusvaltioita ja kansalaisyhteiskuntaa ja niihin panostamista jatkaen edellisen vaaliohjelman linjaa. SDP esittää viime hallituskauden saavutuksinaan samanaikaisesti tehdyn rakenneuudistuksen, elinkeinoelämän ja yritysten toimintamahdollisuuksien turvaamisen sekä hyvinvointivaltion perustehtävien puolustuksen.¹⁵²

SDP ilmoittaa arvostavansa kaikkea yhteiskunnassa tehtävää työtä, joka edistää menestystä, kilpailukykyä ja vaurautta. Työelämästä on SDP:n mukaan vastuussa niin valtio, ammattiyhdistysliike, työnantajajärjestöt ja yritykset työnantajina. SDP toivoo vahvaa ammattiyhdistysliikettä turvaamaan työntekijöiden oikeuksia ja ratkaisemaan ongelmia työmarkkinoille.¹⁵³ SDP olisi valmis myös antamaan liitoille kanneoikeuden ja vahvistamaan luottamusmiesten asemaa pelisääntöjen noudattamiseksi työelämässä. Puolue kannattaa edelleen kolmikantaneuvotteluja, joiden roolia se on valmis laajentamaan.¹⁵⁴

SDP painottaa vuoden 2023 vaaliohjelmassa hyvinvointivaltion puolustamista ja ilmastonmuutoksen torjumista sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Molempiin tavoitteisiin se olisi valmis merkittävästi lisäämään rahoitusta kestävän talouskasvun ja verotuksen avulla. SDP:n mukaan hyvinvointivaltio perustuu solidaarisuudelle, jossa jokainen osallistuu sen ylläpitämiseen tasapuolisesti omien kykyjensä mukaan. Talouspolitiikan SDP:n mukaan tulee olla oikeudenmukaista, jotta se voi olla sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä.¹⁵⁵

SDP:n ilmoittamiensa tavoitteiden perustana toimii kestävä talouspohja. Puolue esittää politiikkaansa ohjaavan kestävän kehityksen periaatteet, ja vaaliohjelmassa esitetyt tavoitteet vaativat elinvoimaisen talouden, jotta periaatteita voidaan toteuttaa myös käytännössä. SDP näkee hyvinvointivaltion puolustuksen keinona saavuttaa talouskasvua. Puolueen mukaan hyvinvointivaltio tarjoaa koulutetun kansan, joka on tehokas, osaava, kilpailukykyinen ja innovoiva. Panostukset hyvinvointivaltion peruspilareihin, kuten koulutukseen, kasvattavat hyvinvointia ja vakautta yhteiskunnassa. Kokonaisuutena ne taas luovat toimintaedellytykset markkinoille.¹⁵⁶ SDP vastustaa hyvinvointivaltioon kohdistuvia leikkauksia, joita on puolueen mukaan menneisyudessa tehty eikä se ole jatkamassa haitallista leikkauspolitiikkaa.¹⁵⁷

Jatkumona edellisestä vaaliohjelmasta myös tässä vaaliohjelmassa SDP näkee valtion roolin merkittävänä yhteiskunnan kehityksessä ja kehityksen ohjaajana, jossa valtio on selvä yhteiskunnan johtaja niin arvojen määrittelyssä kuin toimenpiteissä. SDP kuitenkin haluaa valtion johtamaan muutokseen kaikki yhteiskunnalliset toimijat mukaan, myös yritykset. Valtiolle SDP asettaakin paljon vaatimuksia toimenpiteiden saralla, joista myös seuraa kustannuksia. Esimerkiksi hiilineutraalisuuden tavoitteessa SDP vaatii valtiota kompensoimaan ilmastotoimien kustannuksia niille, joille kustannuksia aiheutuu ja joilla on vähiten varaa.¹⁵⁸

SDP:n ajama laaja hyvinvointivaltio vaatii merkittäviä panostuksia julkiseen sektoriin. SDP:n mukaan hyvinvointivaltio ja sen vahva julkinen talous on osa kriisinkestävyyttä, jota viime vuosien kriisit ovat korostaneet onnistuessaan tukemaan niin yrityksiä kuin kansalaisia julkisilla palveluilla. Hyvinvointivaltion rahoituspohjaa on puolueen mukaan vahvistettava verotuksella, jota SDP on valmis kiristämään esimerkiksi hyvätuloisilta, pääomista, varakkaiden omistuksista ja hiilivuodoista, mutta ei palkansaajilta tai pienituloisilta yrittäjiltä.¹⁵⁹ Tavoitteeksi valtiolle SDP asettaa edelleen TKI-panostusten kasvattamista neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta¹⁶⁰, sillä puolueen mukaan parasta talouspolitiikkaa on olla vahingoittamatta hyvinvointivaltion ydintä, ja siten olla häiritsemättä kasvun edellytyksiä¹⁶¹.

Tässäkin vaaliohjelmassa SDP asettuu keynesiläisen talouspolitiikan kannalle, sillä puolue kannattaa suhdanteita tasaavaa talouspolitiikkaa.¹⁶² SDP tavoittelee 80 prosentin työllisyysastetta seuraavalla hallituskaudella, mutta puolueen pitkäaikainen tavoite on keynesiläisittäin täystyöllisyys, jossa työttömyysaste on alle 5 prosenttia¹⁶³. Tätä tavoitetta SDP on valmis tukemaan panostuksilla julkisen sektorin työllisyystoimiin sekä tekemällä koko Suomesta houkuttelevan paikan yrittää ja investoida. Puolue tavoittelee lisätä alueiden elinvoimaisuutta ja toimintaympäristöä siten, ettei yritysten toimintakyky tai investoinnit jää

kiinni infrastruktuurista, saavutettavuudesta tai koulutetusta työvoimasta, jonka saatavuutta puolue edistäisi lisäämällä julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä opetuslaitoksissa.¹⁶⁴

SDP jatkaa edellisen vaaliohjelman näkemystä, jossa valtion tehtävä on tukea vientiin ja kansainvälistymiseen keskittyviä yrityksiä. Suomen elinkeinorakenne ei ole monipuolistunut tarpeeksi, mikä tuottaa ongelmia kestäväälle kasvulle, jonka vuoksi toimintaa tulee puolueen mukaan kehittää. SDP näkee päävastuun yritysten auttamiselle tässä olevan valtion organisaatioilla. Puolueen mukaan yritysten kansainvälistymistä ja vienninedistämistoimintaa tulisi kehittää hallinnonalojen yhteistyöllä strategisemmin ja tukemalla työtä vahvemmin. Muina keinoina yritysten tukemiseksi puolue esittää esimerkiksi rahoituksen saannin helpottamista, rahoitusmuotojen monipuolistamista sekä kansainvälisen rekrytoinnin tukemista. Yrityksille tulisi luoda selkeä kasvupolku, joka toimisi tukijärjestelmänä yrityksen koosta riippumatta yhden luukun periaatteella, sillä puolueen mukaan Suomen talouskasvu ja tuottavuus on peräisin yritysten kasvusta ja investoinneista.¹⁶⁵

Poliittiset päätökset tulee SDP:n mukaan olla ennustettavia ja pitkäjänteisiä, jotta innovaatiotyö on johdonmukaisesti ja vakaasti mahdollista. Suomen eduksi puolue näkee hyvän neuvotteluyhteyden työmarkkinaosapuolien kanssa yhteensovitettona joustavan talous- ja työmarkkinapolitiikan kanssa. Ne mahdollistavat investointien tarvitseman ennustettavan poliittisen ympäristön, mutta myös nopean reagoinnin markkinatilanteisiin. Samoin julkisissa hankinnoissa tulee kiinnittää huomiota siihen, että ne loisivat innovaatiokannustimia suomalaisille yrityksille, sillä julkisen sektorin noin 45 miljardin euron vuosittaisilla hankinnoilla voi puolueen mukaan vaikuttaa merkittävästi elinkeinotoiminnan kehitykseen. SDP näkee tärkeäksi myös julkisten toimijoiden ja yrityssektorin välisen vuoropuhelun. Puolue ei kuitenkaan halua, että valtio jää vain sivustaseuraajaksi markkinatoiminnassa, vaan näkee myös valtiolle omistajan roolin investoinneissa.¹⁶⁶ Esimerkiksi energia-alan investoinneissa SDP näkee valtiolle omistajaroolin markkinapuutteen vuoksi, jolloin valtio ja yksityiset toimivat voivat yhdessä omistaa ja kehittää suurempia hankkeita¹⁶⁷.

EU-tasolla SDP jälleen peräänkuuluttaa sääntelyn tarvetta ja merkitystä. Puolueen mukaan unionin tasolla tehtävä sääntely on myös globaalisti merkittävää, mitä EU:n tulee myös hyödyntää. Suomen tehtäväksi Euroopassa SDP näkee kilpailupolitiikan puolustajan, sillä niin Suomi kuin koko EU hyötyy markkinaesteiden purkamisesta sekä taistelusta protektionismia vastaan. EU-tasoista sääntelyä puolue esittää edellisen vaaliohjelman tavoin alustatalouden yksinyrittäjien aseman parantamiseksi¹⁶⁸.

Sinänsä markkinoiden toimintaa, talousjärjestelmää tai kapitalismia SDP ei kritisoi tässä vaaliohjelmassa. SDP tosin mainitsee ideologiansa mukaisesti kritiikin siitä, että työn tuottavuuden kasvun hedelmät ovat siirtyneet muualle kuin työntekijöiden eduksi epäoikeudenmukaisesti¹⁶⁹. Suurimmat muutokset koskien markkinoita SDP:n vaaliohjelmassa on ilmastonäkökulman painottaminen ja roolin kasvattaminen. Puolue on valmis edistämään edellisen vaaliohjelman tavoin kiertotalouteen perustuvaa yhteiskuntaa, joka tarjoaa talouskasvun mahdollisuuden Suomelle korkean teknologian maana ja vihreään siirtymän edelläkävijämaana. SDP:n näkemyksen mukaan tulevaisuuden teollisuus on vihreää, johon Suomen olisi panostettava modernilla teollisuuspolitiikalla, joka perustuisi osaamiselle ja päästöttömille teknologioille. SDP:n mukaan markkinoita tulisi kehittää siten, että kestävä ja ilmastoystävällinen kuluttaminen kansalaisille olisi tehtävä helpoksi, ja puolue velvoittaisi yritykset valmistamaan ilmastoystävällisiä materiaalisia hyödykkeitä.¹⁷⁰

SDP:n vuoden 2023 eduskuntavaaliohjelma sisältää paljon eri toimenpide-ehdotuksia, miten suomalaista yritystoimintaa tulisi auttaa ja mitä julkinen sektori voi tehdä yritysten auttamiseksi. Tiivistetysti SDP näkee valtion tehtäväksi tarjota vakaa toimintaympäristö yrityksille, poistattaa yrityksiä hankaloittavia pullonkauloja sekä tukea erilaisin keinoin yritystoimintaa. Esimerkkinä siitä, miten SDP suhtautuu yritystoimintaan, toimii sen tavoite energiaomavaraisuudesta lähitulevaisuudessa, joka lisäisi toimitus- ja huoltovarmuutta yrityksille ja kotitalouksille. Puhtaaseen energiaan ja vihreään siirtymään SDP haluaa edetä teknologianeutraalilla sääntelyllä, sujuvalla lupaprosessoinnilla ja selkeillä tavoitteilla.¹⁷¹

SDP haluaa kannustaa yrityksiä menestymään, uudistumaan ja kansainvälistymään, sillä puolue näkee arvokkaaksi niiden työllistymisvaikutukset sekä hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusvaikutukset. Sen tavoitteena on poliittisilla päätöksillä kehittää Suomessa yritystoimintamahdollisuuksia, jotka eivät välttämättä kehity markkinaehtoisesti. Vaikka valtion tuki yrityksille on puolueen esityksen mukaisesti lähinnä yleisesti yritystoimintaa hyödyntäviä asioita, kuten toimintaympäristön vakauden ja osaajien määrän turvaaminen, ei muutos ole lähtökohtaisesti yritys- tai markkinalähtöistä vaan valtiolähtöistä. SDP esimerkiksi asettaa valtiolle tavoitteen olla maailman kilpailukykyisin toimintaympäristö maailmaa parantavalle liiketoiminnalle, kuten ilmastoteollisuudeksi ja datataloudeksi, joka vaatii rohkeaa ja strategista elinkeinopolitiikkaa.¹⁷² SDP ei määritä näiden alojen kilpailukykyvaatimuksia tai alan toimijoita tarkemmin, vaan luo poliittisen suunnitelman ja olettaa yritysten toteuttavan sen.

Uusien alojen yrityksiin ja niiden yhteiskunnalliseen vaikutukseen SDP suhtautuu myönteisesti. Se on valmis esimerkiksi valmis rahoittamaan pilottihankkeita, kehittämään luvitusprosessia ennen kaupallisia hankkeita sekä kehittämään yritysten tarvitsemaa infrastruktuuria yritystoiminnan edistämiseksi. Esimerkkialoina puolue mainitsee pienydinvoiman, merituulivoiman ja teollisuuden sivuvirtojen kaupallisen hyödyntämisen. SDP näkee suomalaisissa yrityksissä olevan potentiaalia ilmastonmuutoksen vastaisessa työssä myös kansainvälisesti.¹⁷³ Puolue on valmis leikkaamaan yli 3 miljardin suoria ja verotuksellisia yritystukia. Puolue leikkaisi erityisesti yritystukia, jotka eivät uudista taloutta tai luo korkean tuottavuuden työpaikkoja, mutta ei leikkaisi huoltovarmuuden kannalta kriittisiä yritystukia.¹⁷⁴

SDP painottaa vaaliohjelmassa määrällisesti ja laadullisesti paljon yritysten merkitystä talouden kehityksessä ja innovaatio toiminnassa, mutta se suhtautuu osittain myös kriittisesti yrityksiin. Puolue ei edelläkään toivo tietyille aloille yrityksiä julkisen sektorin toimijoiden tilalle tai liiketoiminnallisesti toimivia yrityksiä. Esimerkiksi yksityiskoulut peruskoulutasolla ja varhaiskasvatusta tarjoavia yrityksiä SDP olisi valmis sääntelemään lailla siten, että niiden tulisi olla voittoa tavoittelemattomia yrityksiä¹⁷⁵. Sosiaali- ja terveysalalla puolue näkee taas yksityisen sektorin palvelutuotannon tärkeänä, mutta täydentävänä palveluntarjoajana palvelukokonaisuudessa¹⁷⁶. SDP suhtautuu myös yritysten mahdollisuuksiin hyödyntää poikkeavia yhteiskunnallisia oloja. Esimerkiksi sähkömarkkinoilla viime vuosina on SDP:n mukaan nähty kohtuuttomia tilanteita yritysten hyväksi kuluttajien kustannuksella. Tässä esimerkissä SDP olisi valmis sääntelemään myytävälle hyödykkeelle hintakaton ja verottamaan yritysten kohtuuttomia voittoja windfall-verotuksella.¹⁷⁷

Lisäksi SDP vaatii yrityksiltä nykyistä enemmän vastuuta. Esimerkiksi SDP on halukas edistämään lailla työnantajan vastuuta työntekijöiden jatkuvan oppimisen lisäämiseen työpaikoilla¹⁷⁸ sekä lisäämään työnantajan velvollisuuksia huolehtia työntekijöiden terveydestä. Yritysvastuulakia puolue on valmis edistämään kunniahimoisesti, johon sisältyisi muun muassa harmaan talouden tehokkaampi torjunta yritysten arvoketjuissa.¹⁷⁹ SDP näkee yritysten suuremman moraalisen vastuun myös mahdollisuutena. Puolue näkee esimerkiksi, että yritysten on kannettava vastuuta vapaaehtoisesti jakamalla tietoa ympäristö- ja ilmastovaikutuksista, jotta asiakkaat voivat tehdä kestäviä valintoja markkinoilla. Toisaalta puolue on valmis myös tukemaan yrityksiä muutoksessa kohti kestäväää tuotantoa.¹⁸⁰ SDP huomauttaa, että Marinin hallituksen aikana tehdyt eri toimialojen tekemät vähähiilisyyskartat ovat riippuvaisia siitä, miten yritykset tekevät ympäristöystävällisiä investointeja¹⁸¹.

Moraalisen vastuun lisäämisen lisäksi SDP esittää työnantajapuolelle lisäkustannuksia, kun puolue SDP esittää työnantajamaksujen palauttamista työnantajille palkansaajilta. Työnantajamaksut siirrettiin palkansaajille kilpailukyky sopimuksessa Sipilän hallituksen aikana. Puolue näkee tämän suhdannepoliittisena välineenä, jolla vahvistettaisiin palkansaajien ostovoimaa, julkista taloutta vahingoittamatta, mutta työnantajien kustannuksella. Malli olisi valmisteltava kolmikantaisesti puolueen esityksen mukaan. SDP olisi valmis luomaan työnantajamaksuihin mekanismin, joka tekisi automaattisesti muutokset huomioiden yritysten kilpailukykyyn verrokkimaihien ja palkansaajien ostovoiman kehityksen.¹⁸²

SDP suhtautuu yrittäjiin samoin kuin edellisessä vuoden 2019 vaaliohjelmassa. Puolue haluaa tukea pienyrittäjiä, suojella heitä leikkauksilta ja turvata heidän sosiaaliturvansa¹⁸³. Toisaalta suurituloisiin yrittäjiin ja suuryrityksiin puolue suhtautuu astetta kriittisemmin. Puolue mainitsee, että veropohjaa tulisi laajentaa entisestään verottamalla lisää pääomaintensiivisiltä aloilta. SDP on huolissaan verojärjestelmästä, joka hyödyttää suurituloisia yrittäjiä, samalla kun pienituloiset yrittäjät pääse hyödyntämään verojärjestelmää samoissa määrin.¹⁸⁴

5.4 Yhteenveto puolueiden poliittisista ohjelmista

Kokoomus periaateohjelmatasolla on keskustaoikeistolainen puolue, kuten puolue mainitseekin olevansa. Puolue tasapainoilee liberalismiin ja konservatismiin välillä, mutta liberalismiin viittaavat linjaukset saavat enemmän tilaa periaateohjelmissa. Muutos vuosien 2006 ja 2018 välillä ei ole merkittävä, mutta on tulkittavissa, että kokoomus on entisestään valinnut korostaa liberalismia suhteessa konservatismiin viimeisimmässä periaateohjelmassaan, vaikkakin tasapainoilua on edelleen myös vuoden 2018 periaateohjelmassa. Kokoomus on linjauksissaan melko maltillinen talousoikeistolainen ja -liberaali puolue, joka on halukas uudistamaan yhteiskuntaa maltillisen liberalismiin mukaisesti.

Yrityksistä tai suhtautumisista yrityksiin kokoomus ei periaateohjelmissa ota merkittävästi kantaa, mutta suhtautuu yrittäjyyteen lähtökohtaisesti positiivisesti, kannustavaisesti ja yhdenmukaisesti muihin tapoihin ansaita tuloja. Kokoomuksen korostaa talouden merkitystä huomattavasti periaateohjelmissaan, joissa korostuu myös yrittämisen merkitys talouskasvun lähteenä. Kokoomus kannattaa markkinataloutta, jonka voi tulkita olevan yrityksille eduksi tasapuoliseen, avoimeen, reiluun ja tehokkaaseen kilpailuun markkinoilla, jonka se näkee tavoiteltavaksi asiaksi yhteiskunnassa. Toimivalla markkinataloudella kokoomus pyrkii myös korjaamaan yhteiskunnassa hyvinvoinnin oikeudenmukaista jakoa, parantamaan luonnon ja ympäristön tilaa sekä alueiden elinvoimaisuutta. Valtion tehtäväksi kokoomus jättää

markkinatalouden ylläpitäjän ja valvojan roolin, sekä markkinaesteiden poistamisen. Kokoomus ei erottele periaateohjelmassa yrityksiä niiden toimialansa tai koon mukaan, vaan suhtautuu markkina- ja yritysmuotoisesti kaikkiin yrityksiin, esimerkiksi suhteessa julkisen sektorin toimijoihin sosiaali- ja terveystaloudella tai verotuksen asettamista tasolle, joka kannustaa yrittäjyyteen. Periaateohjelmissa kokoomus näkee yrityksillä olevan mahdollisuus kehittää yhteiskunnassa talouskasvun ohella myös muita tavoitteita, kuten ympäristöystävällisempään yhteiskuntaan siirtymistä.

SDP julistautuu vuoden 1999 periaateohjelmassaan irti taloudellisesta yltiöliberalismista ja korostaa uudistavansa yhteiskuntaa sosialismin arvojen mukaisesti tasa-arvon puolesta. Puolue painottaa muun muassa solidaarisuutta, vapautta ja yhteisöllisyyttä, joiden perusteella yhteiskuntaa tulisi kehittää. Vuoden 2020 periaateohjelmassa puolue painottaa sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävästä yhteiskunnasta, mutta merkittäviä muutoksia ideologiassa periaateohjelmien välillä ei ole. SDP korostaa hyvinvointivaltion merkitystä yhteiskunnassa, jonka voi nähdä SDP:n aatteen peruskivenä. Tämän päälle rakennetaan puolueen muiden arvojen mukaista yhteiskuntaa, jossa tavoite on eriarvoisuuden vähentäminen ja varallisuuden oikeudenmukainen jako.

SDP periaateohjelmissa ei painota taloutta merkittävästi. Puolue korostaa pikemminkin sitä, miten yhteiskunnalliset asiat pitäisi olla, eli se jatkaa sosialistista ohjelmaperinnettä. Puolueen mukaan jokaisen tulisi toimia oikeudenmukaisesti kykyjensä mukaan toisista ja luonnosta huolta pitäen. Vaikka vuoden 1999 periaateohjelmassa SDP jatkaa tarinaa ”sortajista” sekä näkee kapitalismin ja rajoittamattoman markkinakilpailun negatiivisessa valossa, SDP hyväksyy ja näkee markkinatalouden positiivisetkin piirteet. Tosin vuoden 2020 periaateohjelmassa puolue ei enää mainitse tätä, mutta kyseisessä ohjelmassa taloutta käsitellään muuten ohuesti. Kuitenkin ohjelmassa mainitaan talousjärjestelmän oikeutuksen perustavan sen kykyyn lisätä ihmisten tasavertaista hyvinvointia. Puolue toivoo markkinatalouteen avoimuutta ja kansanvaltaista ohjausta, jolloin talousjärjestelmä toimisi SDP:n arvojen mukaisesti kehittäen sitä yhteisen edun hyväksi. Se vaatii kuitenkin SDP:n esityksen mukaan vahvaa valtion roolia markkinataloudessa, jossa valtio sääntelisi markkinatoimijoita, määrittäisi niille pelisäännöt, ja rajoittaisi markkinavoimia. Yrityksille SDP määrittää suurempaa vastuuta yhteiskunnassa, joka näyttäytyy esimerkiksi vastuun lisäämisestä työntekijöistä. Yritysten ja markkinavoimien vastapainoksi SDP pitää tärkeänä vahvaa ammattiyhdistysliikettä.

Vuoden 2011 eduskuntavaaleihin kokoomus ja SDP molemmat valitsivat talousorientoituneet vaaliohjelmat. Puolueiden väliltä löytyy yllättävän paljon yhtäläisyyksiä talouspolitiikan saralla, joka on puolueiden ohjelmissa taloutta liberalisoiva, markkinataloutta kannattava ja vahvistava ja yrityksiä tukevaa. Siinä missä kokoomus painottaa enemmän hyvinvointivaltion muutosta ja kehitystä, SDP painottaa ohjelmassaan hyvinvointivaltion puolustamista sellaisenaan. Puolueet ovat samanmielisiä siitä, että nykyinen valtiontalouden tila on heikko, valtion velkaantuminen on huolestuttavaa ja työtä ja yrittäjyyttä tulisi edistää yhteiskunnassa. Molemmat puolueet myös kannattavat valtiolle tiukkaa menokuria julkisen talouden tasapainottamiseksi, mutta perustelevat sen tarpeellisuutta eri lähtökohdista ja eri arvoilla.

Kokoomuksen vuoden 2011 vaaliohjelma on ideologisesti maltillisen liberalismiin mukainen, kun taas SDP:n vaaliohjelma on ”oikeistososialidemokraattinen”, sillä puolue painottaa perinteisiä sosialidemokraattisia arvoja, mutta toimenpiteet ja tavoitteet ovat suhteessa puolueen yleiseen linjaan ottanut askelia talousoikeistolaisempaan suuntaan. Puolueiden suhtautuminen yrityksiin on samankaltainen: yrityksiä on kannustettava valtion toimesta, yritykset ovat välttämättömiä yhteiskunnalle, Suomi tarvitsee menestyviä yrityksiä talouskasvun aikaansaamiseksi ja yritysten voivat — ja niiden tulee ottaa — yhteiskunnallista vastuuta. Molemmat puolueet haluavat vähentää yritysten byrokraattista taakkaa, poistaa markkinaesteitä ja luoda poliittisella päätöksenteolla vakaan toimintaympäristön yrityksille.

Puolueet eroavat vuoden 2011 vaaliohjelmissa siinä, että SDP näkee valtion toiminnalla suuremman roolin talouden ja yritysten kehityksessä ja tukemisessa, kun kokoomus taas näkee valtion roolin supistamisen kannatettava ja luottaa markkinoihin SDP:tä enemmän. SDP suhtautuu moniulotteisesti yrityksiin ja yrittäjiin, kun taas kokoomus suhtautuu kaikkiin yrityksiin ja yrittäjiin samankaltaisesti riippumatta esimerkiksi niiden toimialasta tai koosta. Puolueet suhtautuvat myös yritysten toimivaltaan suhteessa työmarkkinaosapuoliin eritavoin, kun kokoomus luottaa enemmän yrityksiin ja SDP enemmän kolmikantaisiin neuvotteluihin.

Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa puolueiden väliset erot kasvavat, ja tästä eteenpäin puolueiden väliset eroavaisuudet jatkavat kasvuaan tarkastelujakson aikana. Yhteinen edellinen hallituskausi ei lähentänyt puolueita ideologisesti eikä hallituskauden talouspolitiikka saanut talouskasvua aikaiseksi. Kokoomus jatkoi talousorientoituneella vaaliohjelmalinjallaan ja SDP otti ”sosialidemokraattisemman” linjan vaaliohjelmassaan. Kokoomuksen politiikassa vaaliohjelmatasolla ei tapahdu merkittävää muutosta vuosien 2011 ja 2015 välillä, mutta liberalismiin vivahteiden voi tulkita vahvistuneen. Puolue edelleen pyrkii tukemaan yrityksiä

valtion toimesta siten, että markkinatalouden lähtökohtia vahvistetaan esimerkiksi poistamalla markkinahäiriöitä- ja esteitä, keventämällä yritysten ja valtion byrokratiaa, tukemalla yritysten kasvua ja kansainvälistymistä sekä vapauttaa kansainvälistä kauppaa ja monipuolistamalla yritysten rahoitusmahdollisuuksia.

SDP sen sijaan ottaa askeleen vasemmalle talousajattelussaan verrattuna vuoden 2011 vaaliohjelmaan. Puolue painottaa perinteisiä arvojaan talousaiheita enemmän, mikä näyttäytyy myös vasemmistolaisempana talouspolitiikkana. Tähän kuuluu esimerkiksi valtion vahvempi rooli ja merkitys talouden kehityksessä, markkinavoimien vastapainoksi asettuminen. SDP myös suhtautuu astetta pessimistisemmin yrityksiin ja niiden asemaan suhteessa työntekijöihin, mutta tunnistaa yritysten merkittävyyden talouden saralla ja pyrkii parantamaan niiden kasvuedellytyksiä, kehitystä ja kansainvälistymistä.

Vuoden 2019 puolueiden väliset ideologiset eroavaisuudet lisääntyvät entisestään. Kokoomus jatkaa tarkastelujakson aikana huomattua lievää siirtymistä kohti talousoikeistolaista markkinaliberalismia, ja SDP ottaa yhä merkittävämmän askeleen vasemmalle. Voi sanoa tausta-aineistoon tukeutuen, että vuoden 2019 SDP:n vaaliohjelma oli tarkastelun kohteena olevista vaaliohjelmista ideologisesti sosiaalidemokraattisin ohjelma. Kokoomuksen kohdalla konservatismiin viittaavat maininnat ovat lähes kokonaan jätetty mainitsematta. Yritysmönteisen vaaliohjelman teemat keskittyvät talouselämän liberalisointiin, Suomen kilpailukykyyn ja Suomen houkuttelevuuden nostamiseen investoinneille, yrityksille ja yrittämiselle. Kokoomuksen vaaliohjelmissa esitetään paljon tavoitteita ja politiikkalupauksia, mutta melko vähän aitoja keinoja, mikä korostuu erityisesti tässä vuoden 2019 vaaliohjelmassa.

SDP:n vuoden 2019 vaaliohjelma muistuttaa enemmän hallitusohjelmaa tai erittäin laajaa periaateohjelmaa kuin muita edeltäviä analyysin kohteena olleita vaaliohjelmiä. SDP painottaa perinteisiä puolueelle liitettyjä sosiaalidemokraattisia arvoja ja tavoitteita, kuten hyvinvointivaltion puolustamista ja vastuun kasvattamista, työntekijöiden aseman parantamista sekä tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta niin kansallisesti kuin globaalisti. Yrityksiin puolue suhtautuu myös tässä vaaliohjelmassa lähtökohtaisesti myönteisesti, mutta puolueen suhtautumisessa on havaittavissa myös kriittistä suhtautumista erityisesti suurista ja globaaleista yrityksistä puhuttaessa.

Vuoden 2023 eduskuntavaaleihin molemmat puolueet jatkavat osaltansa samaa muutosta, mitä puolueiden ohjelmissa tapahtui edeltävien vaalien välillä. Siinä missä kokoomus jatkaa suuntautumista talousoikeistolaiseen suuntaan, ottaa SDP jatkaa vasemmistolaisempaa

politiikkaa. Toisaalta muutokset eivät ole niin merkittäviä kummankaan puolueen osalta kuin mitä tapahtui vuosien 2015 ja 2019 välillä.

Kokoomuksen esittää aiempaa enemmän konservatismiin viittaavia mainintoja, mutta taloudesta, markkinoista ja yrityksistä puhuttaessa puolue on selvästi markkinaliberaalipuolue, jonka voi nähdä olevan yritysmyönteisenä politiikkana, joka helpottaa ja tehostaa yritysten toimintaa markkinoilla. Puolue tuo myös vahvemmin esiin valtion roolin yritysten ja talouskasvun mahdollistajana, ja esittää sille uusia tehtäviä tällä saralla.

SDP puolestaan säilyttää ja vahvistaa linjaansa vuoden 2019 vaaliohjelmasta eikä suuria poliittisia muutoksia ole havaittavissa, vaikkakin poliittinen tilanne on erilainen. Samankaltaiset arvot ja tavoitteet korostuvat myös tässä vaaliohjelmassa. Puolueen vuoden 2023 vaaliohjelma on edeltäjänsä tavoin huomattavan laaja ohjelma. Yrityksiin suhtautuminen on samankaltaista kuin edeltävässä vaaliohjelmassa, jossa korostuu yritysten arvo yhteiskunnalle, valtiolle ja taloudelle, mutta samalla korostetaan niiden tehtävästä ja vastuusta huolehtia työntekijöistä, ympäristöstä ja yhteiskunnasta. Edeltävän vaaliohjelman tavoin puolueen linjaa valtiolle merkittävän roolin talouskasvun mahdollistajana ja SDP asettuu myös tässä vaaliohjelmassa korostetusti keynesiläisen talouspolitiikan taakse.

Ohjelmatasolla molemmat puolueet ovat yritysmyönteisiä. Puolueet eroavat siinä, missä määrin ne sitä ovat, miten ne sitä ilmaisevat ja minkälaisena ne näkevät yritysten aseman yhteiskunnassamme. SDP näkee hyvinvointivaltion mahdollistavan yrityksille mahdollisuudet toimia, kun taas kokoomus näkee toimivat markkinat ensisijaisena, jotta yritykset voivat toimia tehokkaasti ja siten ylläpitää hyvinvointiyhteiskuntaa, jota kehitetään erillään poliittisilla päätöksillä markkinoista ja yrityksistä. SDP näkee markkinat osana hyvinvointivaltiota, kun kokoomus haluaa tehokkaat markkinat yrityksille erillisenä osana hyvinvointivaltiota. Vaikka puolueiden näkemuserot tästä näkökulmasta on pieni, on sillä merkittävä vaikutus siihen, minkä aseman ne yrityksille antavat yhteiskunnassa. Molemmat puolueet näkevät yritykset talouskasvun ja hyvinvoinnin lähteenä, mutta puolueista kokoomus painottaa niiden asemaa yhteiskunnassa SDP:tä enemmän. Kokoomus myös ohjelmatasolla luo politiikkaansa enemmän yrityslähtöisesti, kun taas SDP painottaa hyvinvointivaltion rakenteita, jotka hyödyttävät yrityksiä puolueen näkemyksen mukaan.

6 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen tutkinut kahden vanhan suurpuolueen, SDP:n ja kokoomuksen suhtautumista yrityksiin niiden periaate- ja vaaliohjelmissa 2011–2023. Tutkimukseni aihe on tärkeä, sillä yritykset ovat keskeisessä roolissa Suomen talouden, työllisyyden ja innovaatioiden edistämisessä. Kahden suurpuolueen näkemykset antavat viitteitä siitä, minkälaista talous- ja elinkeinopoliittisia päätöksiä Suomessa on tehty ja mahdollisesti tehdään tulevaisuudessa. SDP:n ja kokoomuksen asema tulevaisuudessa suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä on nousemassa, mikäli Wass ym. (2024) ajatukset mahdollisesta muodollisesta blokkipolitiikasta pitävät paikkaansa. Nämä kaksi puoluetta päätyivät ideologistensa eroavaisuuksien sekä samankaltaisen aseman ja historiansa vuoksi tutkittaviksi puolueiksi.

Tutkimuksen tarkastelujakson aikana Suomen taloudellinen tila on ollut suhteellisen heikko historiallisesti katsottuna, joten puolueet ovat joutuneet esittämään poliittisissa ohjelmissa politiikkakeinoja, joilla taloudellinen tila Suomessa saataisiin kääntymään. Puolueet ovat joutuneet vastaamaan myös yhteiskunnalliseen muutokseen taloudellisen taantuman aikana ja erilaisiin kriiseihin, kuten finanssikriisin jälkimainingit ja sen seuraukset talouselämälle, koronapandemiaan ja Ukrainan sotaan. Yritykset yhteiskunnassa eivät ole vain markkinatoimijoita, vaan niillä on myös merkittävä rooli verotulojen ja siten hyvinvointivaltion ylläpitäjänä sekä yhteiskunnan kehityksen kannalta. Tutkimalla miten puolueet näkevät yritysten yhteiskunnallisen roolin, voi hahmottaa puolueiden näkemystä oikeudenmukaisesta, tehokkaasta ja toimivasta talousjärjestelmästä ja yhteiskunnasta. Poliittisten ohjelmien merkitys tutkimusaineistona tarjoaa mahdollisuuden tutkia puolueiden syvintä poliittista linjaa, jonka puolue itse muodostaa riippumatta muista toimijoista (Mickelsson 2021, 33). Poliittiset ohjelmat sitovat ja ohjaavat puolueen jäsenten ja puolueiden toimintaa luoden pohjan puolueiden politiikalle. Ne ovat myös puolueen ”mainoksia” äänestäjille, puolueen virallinen julkinen kanta ja kokoava teksti koko puolueen politiikasta (esim. Mickelsson 2006, 293; Pekonen 1995, 27; Lappalainen 2006, 260, 264, Borg 1965, 5–6).

Tutkielmassa on käsitelty puolueiden asemaa suomalaisessa demokratiajärjestelmässä, sekä poliittisten ohjelmien merkitystä, tekoa ja asemaa. Lisäksi on käsitelty puolueiden suhtautumista yrityksiin tarkastelemalla puolueiden ideologista kehitystä historiallisessa kontekstissa. Kokoomus ja SDP edustavat klassisia ideologioita, jotka lähtökohtaisesti suhtautuvat yrityksiin ja markkinoihin eri tavoin. Siinä missä SDP on painottanut historiallisesti painottanut työväenliikkeen arvoja ja hyvinvointivaltiota (ks. Heywood 2012; Paastela 2006;

Borg 1965), on kokoomus korostanut etenkin 2000-luvulla markkinataloutta ja yritystoiminnan vapauden merkitystä (ks. Lahtinen 2006, Mickelsson 2006). Tätä puolueiden välisten erojen ja yhtäläisyyksien tutkiminen antaa syvällisemmän ymmärryksen puolueiden kehityksestä ja politiikan suunnasta. Kumpikaan puolueista ei ole ollut historian saatossa immuuni kansainvälisille trendeille ja kehityskuluille, joita ideologioiden sisällä on tapahtunut.

Olen hyödyntänyt Nvivo -ohjelmaa tehdessäni laadullista sisällönanalyysia teoriaohjaavasti tässä työssä. Tämä tutkielma ei anna vastausta siihen, miten paljon tai kuinka useasti puolueet mainitsevat yritykset poliittisissa ohjelmissaan, vaan laadullisen sisällönanalyysin mukaisesti olen tutkinut puolueiden ohjelmien sisältöä etsien vastaukset tutkimuskysymyksiini. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin myötä tutkimuksessani olen hyödyntänyt luvuissa 2 & 3 esitettyjä tutkimuksellisia lähtökohtia, kuten puolueiden ideologiset erot sekä poliittisten ohjelmien luonne, mutta analyysissa on jätetty tilaa aineistosta nouseville näkökulmille. Se myös tarjoaa mahdollisuuden analysoida ohjelmia niiden kirjoitettujen tavoitteiden ja periaatteiden analyysiin, mutta myös rivien välistä luettaviin ideologisiin painotusten ja poliittisten linjojen tutkimukseen. (Ks. Tuomi & Sarajarvi 2009, Alasuutari 2011.)

Kuten todettua, sekä SDP ja kokoomus näkevät yritysten roolin tärkeänä yhteiskunnassa. Molemmat puolueet näkevät yritykset työllisyyden ja talouskasvun lähteenä, ja jotka osaltaan osallistuvat hyvinvointivaltion rahoitukseen ja yhteiskunnan kehittämiseen. Kokoomuksen politiikka on yleisesti yrityskeskeisempää ja -lähtoisempää, kun taas SDP näkee yritykset yhtenä yhteiskunnan osana ja painottaa hyvinvointivaltion roolia suhteessa yrityksiin enemmän. Ei voi suoraan todeta, että kokoomus olisi ”yrittäjien puolue” tai selkeästi yritysmyönteisempi puolue kuin SDP, mutta kokoomus antaa poliittikkalinjauksillaan yrityksille markkinoilla enemmän tilaa, ja siten vastuuta yhteiskunnassa ja hyvinvointivaltion ylläpitämisessä. SDP suhtautuu etenkin pienyrittäjiin kokoomuksen kanssa yhtä myötämielisesti, mutta näkee korostetusti suuremmilla yrityksillä olevan suurempi velvoite myös yhteiskunnassa. SDP asettaa kokoomusta enemmän yrityksille tehtäviä yhteiskunnassa lainsäädännön ja työmarkkinaneuvottelujen keinoin, sillä SDP näkee yritysten olevan sopivia kantamaan enemmän vastuuta yhteiskunnasta ja sen jäsenistä, erityisesti yrityksen työntekijöistä. Kokoomuksen kanta yritysten vastuuseen ja tehtäviin yhteiskunnassa on markkinaehtoisempi, kuten yksityisten yritysten vastuunkanto sosiaali- ja terveydenhuollosta markkinaehtoisesti ja valtion tukemana. Kokoomus ei näe yritysten olevan velvollisia hoitamaan yhteiskunnassa tehtäviä, mitkä eivät kuulu yritysten toimialaan tai liity niiden toimintaan suoraan.

Voi sanoa, että tutkimuskirjallisuudesta havaitut puolueiden ideologiset painotukset suhteessa suhtautumisesta yrityksiin painottuivat jonkin verran, mutta kohtuullisesti. Molemmat puolueet suhtautuivat yrityksiin myötämielisesti, kannustaen ja toivoivat Suomeen lisää menestyneitä yrityksiä. Molemmat puolueet pyrkivät kehittämään Suomesta maata, jossa yrityksillä olisi tehokkaat ja toimivat markkinat, hyvät toimintalähtökohdat ja Suomen kilpailukyky verrattuna kilpailijamaihin olisi kunnossa. Poliittisissa ohjelmissa ei siis käyty suurta ideologista taistelua, mutta se, miten puolueet painottivat poliittisia linjauksiaan, välitti ideologisia eroavaisuuksia puolueiden välillä. SDP vasemmistopuolueena korosti enemmän sääntelyn ja markkinoiden ohjauksen tarpeellisuutta perinteisesti vasemmistopuolueen periaatteiden mukaisesti, ja kokoomus korosti markkinoiden sääntelyä markkinoiden tehokkuuden ja tasapuolisuuden nimissä, jotta yrityksillä olisi reilu ja vapaa markkina toimia talousoikeistolaisen politiikan mukaisesti. (Paloheimo 2006, 224–225.) SDP suhtautui ohjelmissaan myös kokoomusta myötämielisemmin valtion osallisuuteen markkinoilla valtion yritystoiminnan kautta, kun taas kokoomus näki valtiolle kapeamman roolin itse markkinatoiminnassa. Ei voi sanoa, että kokoomus ja SDP kävisi ideologista taistelua enää talousjärjestelmästä tai tuotantovälineiden omistuksen muodosta. Molemmat puolueet kannattavat enemmän tai vähemmän vapaata markkinataloutta nähden sen hyödyt ja tehokkuuden, ja pikemminkin puolueiden toimenpiteiden perusteluissa esiintyvät ideologiset eroavaisuudet, miksi jotain tulisi tehdä tai mihin pitäisi pyrkiä.

SDP poliittisen linjan muutos on kokoomusta suurempi tarkastelujakson aikana. Erityisesti vuosien 2011 ja 2019 välillä on tapahtunut merkittävä linjamuutos kohti perinteistä vasemmistolaisempaa sosialidemokraattista puoluetta. Tarkastelujakson alkuvaiheessa SDP näyttäytyi poliittistensa ohjelmiensa osalta melko ”oikeistolaisena” vasemmistopuolueena, joka osuu yhteen Heywoodin (2012) kuvailusta kansainvälisestä modernista sosialidemokratiasta, jossa on myös viitteitä uusliberalismista (Paloheimo 2008. 32). Kuitenkin mitä lähemmäksi 2020-lukua tullaan, sitä enemmän perinteiset sosialismista juurensa saaneet arvot, kuten tasa-arvo, vahva ja laaja julkinen sektori ja oikeudenmukaisuus (Paloheimo & Raunio, 2008; Mickelsson 2006, 243), peittoavat markkinaehtoiset politiikkalinjaukset, joita vielä 2010-luvun alkupuolen ohjelmissa oli havaittavissa. Siten Mickelssonin arvio vuodelta 2006 puolueesta osuu oikeaan, ettei puolue suhtaudu kielteisesti yrittäjyyteen, vaan korostaa niiden vastuun lisäämistä ja yhteiskunnallista ohjausta pitää paikkaansa myös viime vuosikymmenten ohjelmissa. Näyttää siltä, että Urpilaisen puheenjohtajakaudella puolue otti askelia markkina-

ja yritysmyönteisemmäksi puolueeksi, mutta Rinteen ja Marinin puheenjohtajakausilla puolue on siirtynyt ”takaisin” puolueen pidemmän linjan mukaiseen vasemmistopuolueen politiikkaan.

Kokoomus puolestaan läpi tarkastelujakson on tasaisesti ja pienin askelin siirtynyt yhä enemmän markkinaliberaaliksi talousoikeistolaiseksi puolueeksi, jota se myös sitä ennen aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella oli. Puolueen ohjelmissa läpi tarkastelujakson korostui yritysmyönteinen ja yrityslähtöinen politiikka, jossa yritykset ovat keskeinen osa hyvinvointivaltion mahdollistajana. Kokoomuksen yhä enenevässä määrin liberalismiin painotus suhteessa konservatismiin liitettäviin painotuksiin näkyy myös talouspoliittisessa suhtautumisessa yrityksiin ja markkinoihin, sillä puolue näkee valtion roolin markkinatoiminnassa ja hyvinvointiyhteiskunnan järjestämisessä ideologisesti liberalismiin aatekokonaisuuden mukaisena (Borg 2006, 10; Marttila 2016, 109–110.) Tarkastelujakson loppupuolella voi jopa sanoa, että kokoomus näkee valtion roolin uusliberalistisena, jossa sääntelyn ja valtion roolin vähentämisellä, menoleikkauksilla, talousretorisilla painotuksilla markkinoiden puolustuksen puolesta ja valtion roolin kaventumisella markkinoiden sääntelijäksi puolue pyrkii luomaan talouskasvua ja yritysmyönteistä politiikkaa. (ks. Biebrich 2019, luku 1; Marttila 2016, 47.) On syytä huomata, että kokoomus linjaa toimenpiteiden välttämättömyksiä siksi, että se pyrkii säilyttämään hyvinvointivaltiomallin Suomessa kääntämällä julkisen talouden positiiviseksi ja siten se myös puolustaa hyvinvointivaltiota. Vuoden 2023 vaaliohjelmassa kokoomus myös asettaa valtiolle puolueen aiempaan linjaan verrattuna enemmän vastuusta talouskasvun luonnissa ja yritystoiminnan mahdollistajana, joten puolueen asettaminen uusliberalistiseen muottiin ei siten ole perusteltavissa.

Kokonaisuutena voi sanoa, että SDP:n ja kokoomuksen poliittiset linjat tarkastelujakson aikana eivät ole ainakaan lähentyneet siitä, mistä tarkastelujakso alkoi. Vuoden 2011 vaaliohjelmat olivat painotuksiltaan ja politiikkalinjoiltaan melko samansuuntaisia, jota myös todistaa puolueiden mahtuminen kokoomuksen johtamaan hallitukseen 2011–2015. Vuodesta 2015 lähtien puolueiden väliset eroavaisuudet niin ideologisesti kuin talouspoliittisesti suhteessa yrityksiin ovat kasvaneet kiihtyvästi tarkastelujakson loppua kohden. Toisaalta tämä ei ole yllättävää aiemman tutkimuksen valossa (esim. Mickelsson 2021, 413). On syytä huomata, että kun puolueiden väliset eroavaisuudet kasvoivat, molemmissa puolueissa vaikutti uusi puoluejohto, jonka myötä heillä saattoi olla halu niin ideologisesti (vrt. Borg 1995, 6–7) kuin strategisesti (ks. Hämäläinen 2016) vaalikamppailun kannalta päivittää puolueen politiikkaa haluamaansa suuntaan. Mikäli Wass ym. (2024) arvio mahdollisesta muodollisesta blokkipolitiikasta vahvistuu lähitulevaisuudessa ja asettuu normiksi, on vaikea nähdä

puolueiden nykyisellä poliittisten linjojen eroavaisuuksilla rikkovan tätä. Puolueet ovat kaukana toisistaan ideologisesti, talouspoliittisesti sekä tutkimukseni kannalta myös melko kaukana yrityspolitiikan lähtökohdista katsottuna. On kuitenkin syytä huomata, että SDP:ssä vaikuttaa jo uusi puolueen puheenjohtaja ja puoluejohto (Toivonen ym. 2023), joiden myötä puolue saattaa tehdä uusia poliittisia avauksia tai muuttaa puolueen linjaa seuraaviin poliittisiin ohjelmiin. Vaikka kokoomuksen ideologinen muutos ei ole ollut tarkastelujakson aikana erityisen voimakas vaan pikemminkin tasainen muutos, ei kokoomuksenkaan tulevaisuuden poliittista linjauksia voi ennustaa, etenkin jos nykyisen hallituksen aikana puolue saa politiikkaansa merkittävässä määrin läpi, mutta puolue menettää merkittävästi kannatustaan. Tutkimukseni tulosten kannalta ei voi siis sanoa, että SDP ja kokoomus eivät mahdu samaan hallitukseen, sillä muiden puolueiden sekä SDP:n ja kokoomuksen asema poliittisesti ja kannatus vaaleissa, mahdolliset puolueiden poliittiset linjamuutokset, poliittinen tai yhteiskunnallinen tilanne, hallitusneuvottelujen lähtökohdat, neuvottelulta ja tulos voivat hyvinkin mahdollistaa ideologisesti erimieliset puolueet samaan hallitukseen.

Kohdennetumpaa tutkimusta varten olisi tutkielmaan voitu valita lyhyempi tarkastelujakso, tarkastella vain periaateohjelmia tai esimerkiksi valita tarkasteltavaksi tietyn ajanhetken periaate- tai vaaliohjelmat useammalta puolueelta. Nyt tutkimukseni on laaja tarkastelu puolueiden politiikkaan, ja tutkimuskysymysten kannalta aineisto osoittautui laajaksi. Esimerkiksi SDP:n vuosien 2019 ja 2023 vaaliohjelmat olivat niiden laajuutensa vuoksi hankalia ja työläitä analysoida. Tutkimuksen olisi voinut myös tehdä tarkastelemalla vain vaaliohjelmia tai talouspoliittisia ohjelmia, mutta siten tutkimus tässä muodossa ei olisi ollut hedelmällinen, vaan se olisi vaatinut rakenteellisia muutoksia. Tutkimustulokset ovat linjassa aiemman tutkimuksen ja kirjallisuuden kanssa, mutta puolueiden muutosten konkreettinen havainnointi yllätti voimakkuudellansa.

Tutkimusta voi jatkaa, kun puolueet julkaisevat uusia periaate- ja vaaliohjelmia. Lisäksi tutkimuksen rakenne eri tutkimuskysymyksillä, esimerkiksi tutkimalla puolueiden suhtautumista koulutuspolitiikkaan liittyvään politiikkaan olisi mahdollista eri tausta-aineistoa hyödyntäen. Tutkimusta samasta aiheesta voisi tehdä myös kvantitatiivisesti tutkimalla, miten paljon ja miten usein puolueet mainitsevat yrityksiä tai yrityspolitiikkaa, mikä tarjoaisi vastauksen siihen, kuinka paljon puolueet painottavat ohjelmissaan yrityksiä, yrityspolitiikkaa tai viitteitä niihin. Kvantitatiivisesti voisi Nvivoa hyödyntäen myös suhteuttaa esimerkiksi positiivista tai negatiivista suhtautumista yrityksiin, joka tarjoaisi tämän tutkimuksen sisällönanalysille numeerista tukea.

Lähteet

Aineistolähteet

- Kansallinen Kokoomus. 2006. *Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/64>>
- Kansallinen Kokoomus. 2011. *Vaaliohjelma – Matkaopas hyvinvointivalttiosta paremmiin vointivalttioon*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/106>>
- Kansallinen Kokoomus. 2015a. *Kokoomuksen työlista*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/1024>>
- Kansallinen Kokoomus. 2015b. *Jos vanha tapa ei toimi, tarvitaan korjausliike*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/1242>>
- Kansallinen Kokoomus. 2018. *Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen – Kokoomuksen periaateohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/981>>
- Kansallinen Kokoomus. 2019. *Luotamme Suomeen – Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2019*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/1361>>
- Kansallinen Kokoomus. 2023a. *Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2023*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/1473>>
- Kansallinen Kokoomus. 2023b. *Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2023*. Kokoomus – Eduskuntavaaliohjelma painettuna versiona. Saatavilla: <https://www.kokoomus.fi/wp-content/uploads/2023/02/vaaliohjelma_2023_11.pdf>
- Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 1999. *Sosialidemokratian periaatteet*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/451>>
- Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 2011. *Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta. SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/465>>

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 2015. *Suunta Suomelle- SDP:n vaaliohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla:

<<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/1164>>

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 2019. *Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen

tietoarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/1350>>

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 2020. *Periaatejulistus*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla:

<<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/1388>>

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 2023. *Rohkeutta olla sinun puolellasi – SDP:n eduskuntavaaliohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere:

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla: <

<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/1474>>

Lähdeluettelo

- Aarninsalo, Hinni. 2023. Tutkija: nykyinen puolueiden poteroituminen poikkeuksellista – tulevien vaalien jälkeen myös vähemmistöhallitus aito vaihtoehto. Yle Uutiset 23.1.2023. Saatavilla: <<https://yle.fi/a/74-20012657>>. Viitattu 13.4.2024.
- Aarnio, Eeva. 1998. Päämäärät liikkeessä: puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/48150>>
- Alasuutari, Pertti. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Allen, Nicholas & Bara, Judith. 2017. ‘Public Foreplay’ or Programmes for Government? The Content of the 2015 Party Manifestos. *Parliamentary Affairs*, Volume 70, Issue 1, 1–21. Saatavilla: <<https://doi.org/10.1093/pa/gsw020>>
- Bengtsson, Åsa. 2012. Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv. Teoksessa: Schoultz, Åsa von ja Borg, Sami (toim.). 2012. Muutosvaalit 2011. (139–155). Helsinki: Oikeusministeriö. Print.
- Biebricher, Thomas. 2019. *The Political Theory of Neoliberalism*. Stanford ; Stanford University Press.
- Borg, Olavi. 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Porvoo ; WSOY.
- Borg, Olavi. 1995. Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. Teoksessa Aarnio, Eeva & Kanerva, Jukka (toim.) Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. Jyväskylän yliopisto. Valtio-opin laitos. *Julkaisuja Publications* 69. (4–23)
- Borg, Olavi. 2006. Liberaalinen aatetraditio Suomessa. Teoksessa Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitiikan tutkimuksen laitos. (10–33).
- Borg, Sami. 2012a. Tärkeimmät asiakysymykset ja vakavimmat ongelmat. Teoksessa: Schoultz, Åsa von, ja Borg, Sami (toim.). 2012. Muutosvaalit 2011. (240–252). Helsinki: Oikeusministeriö. Print.
- Borg, Sami. 2012b. Perussuomalaiset. Teoksessa: Schoultz, Åsa von, ja Borg, Sami (toim.). 2012. Muutosvaalit 2011. (191–210). Helsinki: Oikeusministeriö. Print.
- Borg, Sami. 2012c. Valitsijoiden liikkuvuus eduskuntavaaleissa 2007–2011. Teoksessa: Schoultz, Åsa von ja Borg, Sami(toim.). Muutosvaalit 2011. (126–125). Helsinki: Oikeusministeriö. Print.

- Borg, Sami. 2020. Asiakysymykset ja äänestäjien liikkuvuus. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna. 2020. Poliitiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (240–259)
- Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina ja Wass, Hanna. 2020. Johdanto: mikä on poliitiikan ilmastonmuutos?. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna (toim.). 2020. Poliitiikan ilmastonmuutos: eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (45--65).
- Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki. 2020. Valitsijoiden korostamat asiakysymykset ja toimien arviointi. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna (toim.). 2020. Poliitiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Print.(148–168)
- Dolezal, Martin, Ennsner-Jedenastik, Laurenz, Müller, Wolfgang C., Praprotnik, Katrin & Winkler, Anna Katharina. (2018). Beyond salience and position taking: How political parties communicate through their manifestos. *Party Politics*, 24(3), 240–252. Saatavilla: <<https://doi.org/10.1177/1354068816678893>>
- FNES - Suomen kansallinen vaalitutkimuskonsortio. Vaalitutkimuskonsortio. Helsinki. Verkkojulkaisu. Saatavilla: <<https://www.vaalitutkimus.fi/vaalitutkimuskonsortio/>>. Viitattu 6.4.2024.
- Grönlund, Kimmo. 2016. Eduskuntavaalit 2015. Teoksessa: Grönlund, Kimmo ja Wass, Hanna (toim.). Poliittisen osallistumisen eriytyminen : eduskuntavaalitutkimus 2015.(58–75). Helsinki: Oikeusministeriö, 2016. Print.
- Harmel, Robert. (2018). The how's and why's of party manifestos: Some guidance for a cross-national research agenda. *Party Politics*, 24(3). (229–239). Saatavilla: <<https://doi.org/10.1177/1354068816678880>>
- Haukio, Jenni. 2022. Avoimen vuorovaikutteisuuden ideaalista sisäisen mobilisaation realiteettiin? : Puolueiden digitaalisen vaalikampanjoinnin strategiset ulottuvuudet ja dilemmat. Väitöskirja; Helsingin yliopisto. Saatavilla: <<http://hdl.handle.net/10138/350660>>
- Hautamäki, Jaakko. 2005. Tuomioja lähtee taisteluun Sdp:n puheenjohtajuudesta. Helsingin Sanomat 2.4.2005. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/suomi/art-2000004299059.html>>. Viitattu 30.5.2024
- Heywood, Andrew. 2012. *Political ideologies : an introduction*. 5th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Hämäläinen, Unto. 2016. Neljän vuoden mittainen hallituspiina. Teoksessa: Grönlund, Kimmo ja Wass, Hanna (toim.). 2016. Poliittisen osallistumisen eriytyminen : eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö. Print.
- Hämäläinen, Unto. 2020. Veljekset kuin ilvekset. Teoksessa: Borg, Sami, Elina Kestilä-Kekkonen & Wass, Hanna (toim.). 2020. Poliitiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (66–79)
- Ijäs, Johannes. 2021. Ruotsin ollessa ”aika sekaisin Mikko Majander kääntää katsetta myös Suomeen: ”Kyllä suomalaisessakin järjestelmässä puolensa on”. Demokraatti 21.6.2021. Viitattu 13.4.2024. Saatavilla: <<https://demokraatti.fi/ruotsin-ollessa-aika-sekaisin-mikko-majander-kaantaa-katsetta-myos-suomeen-kylla-suomalaisessakin-jarjestelmassa-puolensa-on>>. Viitattu 13.4.2024.
- International Democracy Union. Principles – Declaration of Principles, London 1983. Saatavilla: <<https://www.idu.org/about/principles-statutes/>>. Viitattu 12.4.2024
- International Democracy Union. Members – Member Parties. Saatavilla: <<https://www.idu.org/members/>>. Viitattu 12.4.2024
- Isotalo, Veikko, Söderlund, Peter ja Schoultz, Åsa von. 2020. Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosuoritukset 2003–2019. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna. Poliitiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. (288–305)
- Jakonen, Olli, & Renko, Vappu. 2019. “Kulttuuripoliitiikan Visiot Ja Jatkuvuus.” Kulttuuripoliitiikan tutkimuksen vuosikirja 4.1 : 36–51. Web. Saatavilla: <<https://doi.org/10.17409/kpt.83622>>
- Juhila, Kirsi. (2001). Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>>. Viitattu 12.3.2024.
- Julkunen, Raija. 2017. *Muuttuvat hyvinvointivaltiot*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Junkkari, Marko. 2019. Sdp:n vaaliohjelma on ihailtavan radikaali, ja puolueessa pelätään, että äänestäjät tajuavat sen. Helsingin Sanomat 24.3.2019. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/feature/art-2000006044749.html>>. Viitattu 8.10.2024
- Karjalainen, Anne-Maria, Pietilä, Ilkka, & Ukkonen-Mikkola, Tuulikki. 2021. Poliittinen puhe kansalaisuudesta on usein puhetta palvelujärjestelmästä. Poliitikasta. Saatavilla: <<https://poliitikasta.fi/poliittinen-puhe-kansalaisuudesta-on-usein-puhetta-palvelujarjestelmasta/>>

- Karjalainen, Anne-Maria. 2021. Hyvinvointi ja kansalaisuus neljän suurimman puolueen eduskuntavaaliohjelmassa 1991–2019. Väitöskirja; Helsingin yliopisto. Lahti: Lahden diakoniasäätiö.
- Karimäki, Jenni, Nyysönen, Heino ja Tuominen, Hanna. 2021. Yhteisö, liitto ja unioni : Suomen puolueiden näkemyksiä EU:sta ja sen tulevaisuudesta. Kosmopolis , Vuosikerta. 51 , Nro 1 , Sivut 9-31. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/items/82c7c5b6-f374-4be2-bd1b-3c9632f9a513>>
- Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter. 2024. Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023. Helsinki: Oikeusministeriö. Print.
- Kestilä-Kekkonen, Elina, Sipinen, Josefina & Westinen, Jussi. 2024. Harkintajoukot ja taktinen äänestäminen. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter (toim.). 2024. Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (198–223).
- Koskinen, Mika & Ahonen, Hannamari. 2023. SDP, vasemmistoliitto ja vihreät eivät suostu PS:n kanssa hallitukseen – tutkija: ”Käänteistä blokkipolitiikkaa”. Iltalehti 11.1.2023. Saatavilla: <<https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/39c2de8f-85c6-4d27-bfcd-4d8039c69666>>. Viitattu 13.4.2024
- Lahtinen, Mikko. 2006. Konservatiivinen aatetradition Suomessa. Teoksessa Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitikan tutkimuksen laitos. (59–73).
- Lappalainen, Pertti. 2006. Puolueohjelmien merkitys. Teoksessa Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitikan tutkimuksen laitos. (259–275).
- Luomanen, Jari & Räsänen, Pekka. 2000. Tietokoneavusteinen laadullinen analyysi ja QSR NVivo-ohjelmisto. Turku: Sosiologian tutkimuksia, Sosiologian laitos Turun yliopisto.
- Luukka, Teemu. 2019. HS-analyysi: Suomeen on syntymässä vasemmistolaisin hallitus vuosiin. Helsingin Sanomat 31.5.2019. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006127433.html>>. Viitattu 13.4.2024.
- Luukka, Teemu. 2023. Viikot Säätytalolla. Helsingin Sanomat 8.7.2023. Viitattu 13.4.2024. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009639489.html>>. Viitattu 13.4.2024
- Marttila, Jouko. 2016. Hillitty markkinatalous : Kokoomuksen ja SDP:n talouspoliittinen lähentyminen ja hallitusyhteistyö 1980-luvulla. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/items/050071e8-628a-4f49-bc59-08363fe92a41>>

- Mattila, Mikko. 2024. Taloudellinen äänestäminen. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter (toim.). 2024. Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (275–289).
- Mickelsson, Rauli. 2006. Ovatko puolueet samanlaisia periaateohjelmien näkökulmasta katsottuna? Teoksessa Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitiikan tutkimuksen laitos. (237–258).
- Mickelsson, Rauli. 2012. Suomalaiset puolueet kertomuksina. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.). Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/87d0e376-1fb8-4c59-949e-5a3e7de52ace/content>>
- Mickelsson, Rauli. 2021. Suomen puolueet. Tampere: Vastapaino.
- Miettinen, Timo. 2017. Lain valta: ordoliberalismi ja eurooppalaisen talouskonstituution juuret. Oikeus, 46: 2, 206–223.
- Miettinen, Timo. 2018. Kolme myyttiä uusliberalismista. Poliitiikasta. Julkaistu 15.10.2018. Saatavilla: <<https://politiikasta.fi/kolme-myyttia-uusliberalismista/>>. Viitattu 30.5.2024
- Moring, Tom ja Mykkänen, Juri. 2012. Vaalikampanja ja viestinnällistyminen. Teoksessa: Schoultz, Åsa von ja Borg, Sami (toim.). 2012. Muutosvaalit 2011. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (29–42).
- Muhonen, Teemu. 2019. Sdp:n vaaliohjelman tärkein tavoite on pysäyttää eriarvoistumisen kasvaminen – kokoomuksen mielestä ilmiötä ei ole olemassa. Helsingin Sanomat 26.1.2019. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005979129.html>>. Viitattu 8.10.2024
- Mykkänen, Juri ja Virtanen, Joonatan. 2020. Hallituksen muodostaminen: katosiko strateginen hallitusohjelma. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina and Wass, Hanna. 2020. Poliitiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (196–220)
- Paastela, Jukka. 2006. Sosialistinen aatetraditio Suomessa. Teoksessa Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitiikan tutkimuksen laitos. (76–100).

- Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). 2006. Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Paloheimo, Heikki. 2006. Periaateohjelmien painopisteet ja aatteelliset ulottuvuudet. Teoksessa Paastela, Jukka, & Paloheimo, Heikki (toim.). Suomen puolueiden periaateohjelmat. Tampere: Tampereen yliopisto: Poliitiikan tutkimuksen laitos. (217–237).
- Paloheimo, Heikki. 2008. Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa: Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio. 2008. Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. Helsinki; WSOY.
- Paloheimo, Heikki. 2024. Puoluevalinta eri äänestäjäryhmissä. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter. 2024. Eduskuntavaalitutkimus 2023. Oikeusministeriö.
- Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio 2008. Puolueiden rooli ja tehtävät demokratiassa. Teoksessa: Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio. 2008. Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. Helsinki; WSOY
- Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapani. 2008b. Suomen puolueiden nykytila ja tulevaisuuden haasteet. Teoksessa: Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio. 2008. Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. Helsinki; WSOY
- Paloheimo, Heikki & Tiihonen, Aino. 2020. Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutos Länsi-Euroopassa. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna. Poliitiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (500–525).
- Palonen, Kari. 2003. Poliitiikka. Teoksessa: Hyvärinen, Matti, Kurunmäki Jussi, Palonen, Kari, Tuija, Pulkkinen & Stenius, Henrik (toim.). 2003. Käsitteet liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Patomäki, Heikki. 2007. Uusliberalismi Suomessa : lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: WSOY.
- Pekonen, Kyösti. 1995. Puolueohjelman idea. Teoksessa Aarnio, Eeva & Kanerva, Jukka. Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1995
- Pernaa, Ville. 2012. Vaalikamppailu mediassa. Teoksessa: Schoultz, Åsa von ja Borg, Sami (toim.). 2012. Muutosvaalit 2011. (29–42). Helsinki: Oikeusministeriö, 2012. Print.
- Puoluelaki 10.1.1969/10. Saatavilla: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1969/19690010>>. Viitattu 12.4.2024
- Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Verkkojulkaisu. Saatavilla: <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva>>. Viitattu 8.4.2024

- Railo, Erkka ja Ruohonen, Sini. 2016. Vaalikampanjat ja julkisuuden agenda. Teoksessa: Grönlund, Kimmo ja Wass, Hanna (toim.). Poliittisen osallistumisen eriytyminen : eduskuntavaalitutkimus 2015.(76–94) Helsinki: Oikeusministeriö, 2016. Print.
- Rantanen, Miska & Suominen, Heli. 2013. Miten demarivaikuttajat määrittelevät eettisen markkinatalouden?. Helsingin Sanomat 29.5.2013. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002641865.html>>. Viitattu 30.5.2024
- Ruostetsaari, Ilkka. 2014. Vallan sisäpiirissä. Tampere; Vastapaino.
- Saari, Juho. 2010. Suomalainen konsensus – Korpilammen (1977) konferenssi käännekohtana. Yhteiskuntapolitiikka 74: 5, 467–487. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117761>
- Schoultz, Åsa von ja Borg, Sami (toim.). 2012. Muutosvaalit 2011. Helsinki: Oikeusministeriö, 2012. Print.
- Schoultz, Åsa von. 2024. Puoluejohtajien suosio ja vetovoima. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter (toim.). 2024. Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (88–104.)
- SDP. Tietoa SDP:stä. Saatavilla: <<https://www.sdp.fi/tutustu/tietoa-sdpsta/>>. Viitattu 12.4.2024
- Sirnö, Minna. 2020. Taiteella on vapautensa mutta..: Taide- ja kulttuuri puolueiden ohjelmissa vuosina 1960–2019”. *Politiikka*, 62(4), (324–355). Saatavilla: <<https://doi.org/10.37452/politiikka.90642>>
- Socialist International. About us – Declaration of principles. Saatavilla: <<https://www.socialistinternational.org/about-us/declaration-of-principles/>>. Viitattu 12.4.2024
- Socialist International. About us. Saatavilla: <<https://www.socialistinternational.org/about-us/>>. Viitattu 12.4.2024
- Sundberg, Jan. 2008. Puolueiden organisaatiot ja suhteet etujärjestöihin. Teoksessa: Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio. 2008. Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. Helsinki; WSOY
- Sundberg, Jan. 2012. Puolueet yhteiskunnan ohjaajina ja ohjattuina. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.). Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia. *Politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja* 2012:1. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/87d0e376-1fb8-4c59-949e-5a3e7de52ace/content>>

- Sutinen, Teija & Suominen, Heli. 2013. Eettinen markkinatalous hämmentää. Helsingin Sanomat 29.5.2013. Saatavilla: <https://www.hs.fi/suomi/art-2000002641806.html>. Viitattu 30.5.2024
- Söderlund, Peter. 2024. Äänestäjien liikkuvuus eduskuntavaaleissa. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter. 2024. Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023. Helsinki: Oikeusministeriö. Print.
- Tilastokeskus. 2024. Kansantalouden vuositilinpito. Bruttokansantuote asukasta kohti. Saatavilla: https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html#bruttokansantuotteen-volyymien-vuosimuutos. Viitattu 14.4.2024.
- Tilastokeskus. 2024. Yritykset toimialoittain (oikeudellinen yksikkö) muuttujina Vuosi, Toimiala (TOL 2008) ja Tiedot. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi:443/PxWeb/sq/d13d53f6-d0de-4aa3-8092-4ef472cbe909>. Viitattu 26.4.2024
- Tilastokeskus. 2024. Yritykset toimialoittain ja henkilöstön suuruusluokittain (yritysüksikkö) muuttujina Vuosi, Henkilöstön suuruusluokka ja Tiedot. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi:443/PxWeb/sq/921185b3-6e70-47b0-9bf3-59772a0767c5>. Viitattu 26.4.2024
- Toivonen, Terhi, de Fresnes, Tulikukka, Viitala, Silja & Lakka Päivi. 2023. SDP:n uusi puheenjohtaja Antti Lindtman: ”Rasismi on repinyt avohaavaa Suomen sieluun”. Yle 1.9.2023, päivitetty 6.9.2023. Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20048020>. Viitattu 6.1.2025
- Tuomi, Jouni, & Anneli Sarajärvi. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. uud. laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vuori, Jaana. 2001. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/>. Viitattu 12.3.2024.
- Wass, Hanna, Kärrylä, Ilkka., Luostari, Riku, & Isotalo, Veikko. 2024. Äänestäjät ja ehdokkaat blokkiutuvassa politiikassa. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter (toim.). 2024. Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (44–65.)
- Westinen, Jussi, & Kestilä-Kekkonen, Elina. 2015. Perusduunarit, vihervasemmisto ja porvarit: Suomalaisen äänestäjäkunnan jakautuminen ideologisiin blokkeihin vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. *Politiikka*, 57(2). (94–114.) Saatavilla:

<<https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=96c048a4-a416-443d-b506-25eac5b07837%40redis>>

Wiberg, Matti. 2006. *Politiikka Suomessa*. Helsinki: WSOY.

Wiberg, Matti & Karlsson, Fred. 2010. 'Puolueilla on eroja! Periaateohjelma-analyysi'.

Politiikka, 52(1), pp. 54–66. Saatavilla:

<<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&AN=49222815&site=ehost-live&scope=site>>. Viitattu: 5.3. 2024.

Ylisalo, Juha. 2020a. Puolueiden vaalilupauksiin ei juuri luoteta – kannattaisiko niitä silti kuunnella?. *Politiikasta*. Saatavilla: <<https://politiikasta.fi/puolueiden-vaalilupauksiin-ei-juuri-luoteta-kannattaisiko-niita-silti-kuunnella/>>

Ylisalo, Juha. 2020b. Suomalaisten arviot puolueiden vaalilupausten luotettavuudesta ja toteutumisesta. Teoksessa: Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna. 2020. *Politiikan ilmastonmuutos : eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (221–238)

Ylisalo, Juha. 2024. Asiakysymysäänestäminen. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, Elina, Rapeli, Lauri & Söderlund, Peter (toim.). 2024. *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella : Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Helsinki: Oikeusministeriö. Print. (290–312).

Ylisalo, Juha, & Makkonen, Kari. 2022. Pitivätkö Sipilän hallituksen puolueet vaalilupauksensa? : Vertaileva näkökulma vaalilupausten toteutumiseen Suomessa 2015–2019. *Politiikka*, 64(3). Saatavilla: <<https://doi.org/10.37452/politiikka.114823>>

Loppuviitteet

- ¹ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma. Luku 1. ”Yksilön vahvuuksien ja olosuhteiden kehittäminen rakentaa ja uudistaa koko yhteiskuntaa”.
- ² Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 1. ”Kokoomuksen politiikan tavoitteet”.
- ³ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 1. ”Kokoomusaate”; Luku 2. ”Vapaus, vastuu ja demokratia”.
- ⁴ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 1. ”Kokoomusaate”.
- ⁵ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 1. ”Kokoomuksen politiikan tavoitteet”.
- ⁶ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 2. ”Kannattavuus”.
- ⁷ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 3. ”Maailma”.
- ⁸ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 2. ”Kannattavuus”
- ⁹ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 2. ”Välittäminen”.
- ¹⁰ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 3. ”Euroopan unioni”.
- ¹¹ Kokoomus 2006. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma.. Luku 3. ”Kunta”.
- ¹² Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Aikaa kestävä ja ajassa elävät arvot”.
- ¹³ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Aikaa kestävä ja ajassa elävät arvot”.
- ¹⁴ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Aikaa kestävä ja ajassa elävät arvot”..
- ¹⁵ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Kokoomuslaisen aatteen perusteet”
- ¹⁶ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Ihmisen, ympäristön, talouden ja teknologian sopusointu”.
- ¹⁷ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Ihmisen, ympäristön, talouden ja teknologian sopusointu”.
- ¹⁸ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Ihmisen, ympäristön, talouden ja teknologian sopusointu”.
- ¹⁹ Kokoomus 2018. Periaateohjelma. ”Ihmisen, ympäristön, talouden ja teknologian sopusointu”.
- ²⁰ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Oikeudenmukaiseen maailmaan”.
- ²¹ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Oikeudenmukaiseen maailmaan”.
- ²² SDP 1999. Periaateohjelma. ”Oikeudenmukaiseen maailmaan”.
- ²³ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Sosialidemokratia – vapauden ja tasa-arvon liike”.
- ²⁴ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Sosialidemokratia – vapauden ja tasa-arvon liike”.
- ²⁵ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Sosialidemokratia – vapauden ja tasa-arvon liike”.
- ²⁶ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Yhteisöllisyys haastaa itsekkyyden”.
- ²⁷ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Ihmisen osallisuus yhteiskunnassa”.
- ²⁸ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Ihmisen osallisuus yhteiskunnassa”.
- ²⁹ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Sosialidemokratia – vapauden ja tasa-arvon liike” & ”Yhteisöllisyys haastaa itsekkyyden”.
- ³⁰ SDP 1999. Periaateohjelma. ”Ihmisen osallisuus yhteiskunnassa”.
- ³¹ SDP 2020. Periaateohjelma. ”Yhdessä kestävään maailmaan”.
- ³² SDP 2020. Periaateohjelma. ”Osallisuus jokaisen oikeudeksi”.
- ³³ SDP 2020. Periaateohjelma. ”Solidaarisuus ja vastuu maailmasta”.
- ³⁴ SDP 2020. Periaateohjelma. ”Talous ihmisen palvelukseen”.
- ³⁵ SDP 2020. Periaateohjelma. ”Talous ihmisen palvelukseen”.
- ³⁶ Kokoomus. 2011. Vaaliohjelma ”Matkaopas hyvinvointivaltiosta paremminvointivaltioon”. Johdanto.
- ³⁷ Kokoomus. 2011. Vaaliohjelma. Luku 1 - ”Turisteina hyvinvointivaltiossa.”
- ³⁸ Kokoomus. 2011. Vaaliohjelma. Loppusanat – ”Ei-toivottuja matkatavaroita”
- ³⁹ Kts. Luku 1 - ”Mitä siis on tehtävä?”
- ⁴⁰ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 3 – ”Työllistävä verouudistus”
- ⁴¹ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 1 – ”Mitä siis on tehtävä”
- ⁴² Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 2 – ”Matkakohde: Paremminvointivaltio”
- ⁴³ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 2 – ”Hyvä työ kannattaa aina”
- ⁴⁴ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 4 – ”Paremmminvointivaltion esittelyä”
- ⁴⁵ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 4 – ”Sää ja ilmasto”
- ⁴⁶ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 3 – ”Työllistävä verouudistus”
- ⁴⁷ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 4 – ”Työelämä ja yrittäjyys”
- ⁴⁸ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 4 – ”Työelämä ja yrittäjyys” & ”Lapset ja perheet”
- ⁴⁹ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 4 – ”Työelämä ja yrittäjyys”
- ⁵⁰ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 4 – ”Toimentulo ja terveystalot”
- ⁵¹ Kokoomus 2011. Vaaliohjelma. Luku 5 – ”Paremmminvointivaltion nähtävyydet”
- ⁵² SDP 2011. Vaaliohjelma. ”Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta. SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015”; ”SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015”.

- ⁵³ SDP 2011. Vaaliohjelma. ”Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta. SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015”; ”SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015”.
- ⁵⁴ SDP 2011. Vaaliohjelma. ”1. Hyvinvointi syntyy työstä ja kestävästä kasvusta”.
- ⁵⁵ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 2. ”Valtiontalous on tasapainotettava”.
- ⁵⁶ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Hyvinvointi syntyy työstä ja kestävästä kasvusta”; ”Päävastuu aktiivitoimista kunnille – uusi malli käyttöön”.
- ⁵⁷ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Kohti laajempia työmarkkinaratkaisuja”.
- ⁵⁸ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Kohti laajempia työmarkkinaratkaisuja”.
- ⁵⁹ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Julkinen valta talouskasvun edistäjänä”.
- ⁶⁰ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Työntekijöiden osaamisesta pidettävä huolta”.
- ⁶¹ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Laatua työvoima ja oppisopimuskolmikulutukseen”.
- ⁶² SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 3. ”Arvonlisävero” & ” Tarvitaan oikeudenmukainen verouudistus”.
- ⁶³ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Suomi käyntiin”.
- ⁶⁴ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Julkinen valta talouskasvun edistäjänä”.
- ⁶⁵ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Arktinen ulottuvuus avaa uusia mahdollisuuksia”.
- ⁶⁶ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Laadukkaat peruspalvelut hyvinvointiyhteiskunnan perustana”.
- ⁶⁷ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Tarvitaan uusi elinkeino- ja teollisuuspoliittinen strategia”.
- ⁶⁸ SDP 2011. Vaaliohjelma. Luku 4. ” Teollista perustaa vahvistettava”.
- ⁶⁹ Kokoomus 2015a. ”Kokoomuksen työlista”.
- ⁷⁰ Kokoomus 2015a. ”1 – Maltilliset palkkaratkaisut tuovat työtä”
- ⁷¹ Kokoomus 2015a. ”2 – Työn tekemisestä kannattavampaa”
- ⁷² Kokoomus 2015a. ”5 – Työntekijöiden palkkaaminen helpommaksi yrittäjälle”
- ⁷³ Kokoomus 2015a. ”7 – Nuoret helpommin töihin”
- ⁷⁴ Kokoomus 2015a. ”9 – Työpaikoilla tiedetään, mitä kilpailukyky vaatii”.
- ⁷⁵ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. ”Jos vanha tapa ei toimi, tarvitaan korjausliike”.
- ⁷⁶ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Johdantoluku.
- ⁷⁷ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 1 – ”Asetetaan työ etusijalle – Maailman paras työelämä”
- ⁷⁸ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 4 . ”Kasvua ympäristöfiksilla ratkaisuilla”
- ⁷⁹ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 5. ”Vähemmän sääntelyä, normeja ja byrokratiaa” & luku 5. ”Määrätietoisempaa ja ketterämpää päätöksentekoa”.
- ⁸⁰ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Maailman paras työelämä”
- ⁸¹ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 1 . ”Lisää kilpailukykyä ja tuottavuutta suomalaiseen työhön ja yrittämiseen” & luku 3 ”Kehitetään hyvinvointia vaikeinkin aikoina”
- ⁸² Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 5. ”Suomi tarttuu rohkeasti kansainvälisen talouden mahdollisuuksiin”.
- ⁸³ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Kasvua ympäristöfiksilla ratkaisuilla”
- ⁸⁴ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 4. ”Puhdasta energiaa”
- ⁸⁵ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 5. ”Vähemmän sääntelyä, normeja ja byrokratiaa
- ⁸⁶ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Maailman paras työelämä” & ” Matalampi kynnys työllistää”
- ⁸⁷ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 2. ”Oppimisesta innostavaa ja elämänmittaista”
- ⁸⁸ Kokoomus 2015b. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Lisää kilpailukykyä ja tuottavuutta suomalaiseen työhön ja yrittämiseen”
- ⁸⁹ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Suunta Suomelle – SDP:n vaaliohjelma”. ”Suunta Suomelle – työtä, tasa-arvoa ja turvallisuutta”.
- ⁹⁰ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Reilu työ, oikeudenmukainen palkka”.
- ⁹¹ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Kasvu turvaa hyvinvoinnin”.
- ⁹² SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Kasvu turvaa hyvinvoinnin”.
- ⁹³ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Suunta Suomelle – Työtä, tasa-arvoa ja turvallisuutta”.
- ⁹⁴ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Tulevalla vaalikaudella sosialidemokraatit panostavat kasvuun ja uusiin työpaikkoihin näin:”.
- ⁹⁵ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Tulevalla vaalikaudella sosialidemokraatit parantavat suomalaista työelämää näin:”
- ⁹⁶ SDP 2015. Vaaliohjelma. ”Tulevalla vaalikaudella sosialidemokraatit vahvistavat suomalaista yhteiskuntaa näin:”
- ⁹⁷ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. ”Luotamme Suomeen – Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2019” . Kohdat 55, 56 ja 61.
- ⁹⁸ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 48
- ⁹⁹ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. ”Uudistuva ”Saa tehdä” -Suomi”.
- ¹⁰⁰ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohdat 10–13.
- ¹⁰¹ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Esipuhe.

- ¹⁰² Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Esipuhe.
- ¹⁰³ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohdat 32–33.
- ¹⁰⁴ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 1
- ¹⁰⁵ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 83.
- ¹⁰⁶ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 4.
- ¹⁰⁷ Kokoomus 2019. ”Luotamme Suomeen – Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2019”. Esipuhe.
- ¹⁰⁸ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 8.
- ¹⁰⁹ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 7 ja 9.
- ¹¹⁰ Kokoomus 2019. Vaaliohjelma. Kohta 59
- ¹¹¹ Esim. Luku 1.1. ”Monen keskeisen yhteistyön vahvistaminen ja YK:n uudistaminen”, luku 1.5. ”Suomi turvallisuutta rakentamassa” ja luku 1.7. ”Ihmisten Eurooppa”.
- ¹¹² SDP 2019. Vaaliohjelma ”Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030” – ”Tulevaisuuslinja: Tie kohti vuotta 2030 alkaa keväällä 2019”.
- ¹¹³ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 2.3. ”Kiertotalous ja eettinen kuluttaminen tukevat toisiaan”.
- ¹¹⁴ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 5.2. ”Kestävään ja ennakoitavaan verotukseen”.
- ¹¹⁵ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 3.7. ”Reilu työelämä”.
- ¹¹⁶ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 1.7. ”Ihmisten Eurooppa”.
- ¹¹⁷ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 5.1. ”Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouspolitiikka”.
- ¹¹⁸ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 5.1. ”Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouspolitiikka”..
- ¹¹⁹ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 5.2. ”Kestävään ja ennakoivaan verotukseen”.
- ¹²⁰ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 3.8. ”Aidosti aktiiviseen työvoimapolitiikkaan”.
- ¹²¹ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 6. ”Suomen kasvun moottorit” & luku 2. ”Ekologisesti kestävälle tielle”.
- ¹²² SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 1.2. ”Globaalitalous hallintaan” & luku 5.1. ”Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouspolitiikka”.
- ¹²³ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 1.2. ”Globaalitalous hallintaan”.
- ¹²⁴ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 2.1. ”Polku kestävään ilmastonmuutoksen torjuntaan” & luku 6.3. ”Kestävän kasvun liikennepolitiikka”.
- ¹²⁵ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 6.1. ”Kasvun elinkeinopolitiikka”
- ¹²⁶ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 6.1. ”Kasvun elinkeinopolitiikka”
- ¹²⁷ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 6.2. ”Tutkimuksen, kehityksen ja innovaatiotoiminnan polku vuoteen 2030”.
- ¹²⁸ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 6.3. ”Kestävän kasvun liikennepolitiikka” & luku 6.5. ”Elinvoimaisuutta aluepolitiikalla”.
- ¹²⁹ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 1.2. ”Globaalitalous hallintaan”.
- ¹³⁰ Esim. SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 1.1. ”Monenkeskeisen yhteistyön vahvistaminen ja YK:n uudistaminen”, luku 1.7. ”Ihmisten Eurooppa” & luku 1.2. ”Globaalitalous hallintaan”.
- ¹³¹ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 2.1. ”Polku kestävään ilmastonmuutoksen torjuntaan”.
- ¹³² SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 2.2. ”Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen” & luku 5.2. ”Kestävään ja ennakoitavaan verotukseen”.
- ¹³³ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 5.4. ”Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen” & luku 5.2. ”Pientuloisten aseman parantaminen”.
- ¹³⁴ SDP 2019. Vaaliohjelma. Luku 5.2. ”Kestävään ja ennakoitavaan verotukseen”.
- ¹³⁵ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2023”.
- ¹³⁶ Kokoomus 2023b. Vaaliohjelma ”Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2023”.
- ¹³⁷ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”1. On oikea aika varmistaa Suomen ja suomalaisten turvallisuus”.
- ¹³⁸ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”1. Nyt on oikea aika kääntää Suomen talous ja elintaso nousuun”.
- ¹³⁹ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”3. On aika tehdä Suomesta puhtaan, edullisen ja varman energian suurvalta”
- ¹⁴⁰ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”2. Nyt on oikea aika lopettaa velaksi eläminen”.
- ¹⁴¹ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”1. Nyt on oikea aika kääntää Suomen talous ja elintaso nousuun”.
- ¹⁴² Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”1. Nyt on oikea aika kääntää Suomen talous ja elintaso nousuun”.
- ¹⁴³ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”1. Nyt on oikea aika kääntää Suomen talous ja elintaso nousuun”.
- ¹⁴⁴ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”5. Suomalaiset innovaatiot ja osaaminen. Nyt on niiden aika”.
- ¹⁴⁵ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”6. Lisää hyvinvointia ja vähemmän syrjäytymistä. Nyt on oikea aika.”
- ¹⁴⁶ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”3. On aika tehdä Suomesta puhtaan, edullisen ja varman energian suurvalta”.
- ¹⁴⁷ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”2. Nyt on oikea aika lopettaa velaksi eläminen”.
- ¹⁴⁸ Kokoomus 2023a. Vaaliohjelma. ”5. Suomalaiset innovaatiot ja osaaminen. Nyt on niiden aika”.

¹⁴⁹ SDP ei ole numeroinut lukuja, mutta tässä osioissa numeroin luvut järjestykseen lähdeviittemerkintöjen helpottamiseksi. Esim. Luku 1. on ”Suomi sivistyksen ja osaamisen huipulle” ja sen ensimmäinen alaluku on 1.1. ”Palautamme Suomen koulutuksen kärkimaaksi” ja niin edelleen.

¹⁵⁰ SDP 2023. Vaaliohjelma ”Rohkeutta olla sinun puolellasi – SDP:n eduskuntavaaliohjelma” – ”Vaaleissa on kyse valinnoista”.

¹⁵¹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 1. ”Suomi sivistyksen ja osaamisen huipulle”.

¹⁵² SDP 2023. Vaaliohjelma. Johdantoluku ”Vaaleissa on kyse valinnoista”.

¹⁵³ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 2. ”Työ rakentaa hyvinvointia ja kestäväää taloutta”

¹⁵⁴ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 2.1. ”Kohti täystyöllisyyttä ja parempaa työelämää”.

¹⁵⁵ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 3. ”Solidaarinen yhteiskunta pitää kaikki mukana”, luku 5.2. ”Kansainvälisen yhteistyön tavoitteiden on oltava kunnianhimoisia” & luku 3. ”Solidaarinen yhteiskunta pitää kaikki mukana”.

¹⁵⁶ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6. ”Kaiken pohjana on kestävä talous”.

¹⁵⁷ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.3. ”Tarvitsemme pitkäjänteisyyttä ja erilaisia keinoja”.

¹⁵⁸ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.1. ”Ilmastokriisi ja luontokato on ratkaistava yhdessä”.

¹⁵⁹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.1. ”Talouden vahvistaminen vaatii arvovalintoja”& luku 4.1. ”Ilmastokriisi ja luontokato on ratkaistava yhdessä”.

¹⁶⁰ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 1.1. ”Palautamme Suomen koulutuksen kärkimaaksi”.

¹⁶¹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.3. ”Haemme säästöjä ennakkoluulottomasti”.

¹⁶² SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.2. ”Vahvistamme julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyttä”.

¹⁶³ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 2.1. ”Kohti täystyöllisyyttä ja parempaa työelämää”.

¹⁶⁴ SDP 2023. Vaaliohjelma. luku 2.2. ”Yhteiskunnan toimintaympäristöjen on tuettava kestäväää kasvua”

¹⁶⁵ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.2. ”Kunnianhimoista ja uudistavaa elinkeinopolitiikkaa”.

¹⁶⁶ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.2. ”Kunnianhimoista ja uudistavaa elinkeinopolitiikkaa” & luku 6.3. ”Tarvitsemme pitkäjänteisyyttä ja erilaisia keinoja”.

¹⁶⁷ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.5. ”Energiapolitiikka – vihreä siirtymä yrityksille ja kotitalouksille”.

¹⁶⁸ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 5.4. ”EU, jonka me haluamme”.

¹⁶⁹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 2.1. ”Kohti täystyöllisyyttä ja parempaa työelämää”.

¹⁷⁰ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.2. ”Energiapolitiikka – vihreä siirtymä on elinehto yrityksille ja kotitalouksille”.

¹⁷¹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.2. ”Kunnianhimoista ja uudistavaa elinkeinopolitiikkaa”.

¹⁷² SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.2. ”Kunnianhimoista ja uudistavaa elinkeinopolitiikkaa”.

¹⁷³ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.3. ”Energiapolitiikka – Vihreä siirtymä on elinehto yrityksille ja kotitalouksille”.

¹⁷⁴ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.3. ”Haemme säästöjä ennakkoluulottomasti”.

¹⁷⁵ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 1.1. ”Palautamme Suomen koulutuksen kärkimaaksi”.

¹⁷⁶ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 3.2. ”Sote-uudistuksella turvaamme palvelut”.

¹⁷⁷ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.3. ”Energiapolitiikka – Vihreä siirtymä on elinehto yrityksille ja kotitalouksille”.

¹⁷⁸ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 1.1. ”Palautamme Suomen koulutuksen kärkimaaksi”.

¹⁷⁹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 2.1. ”Kohti täystyöllisyyttä ja parempaa työelämää”.

¹⁸⁰ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.1. ”Ilmastokriisi ja luontokato on ratkaistava yhdessä”.

¹⁸¹ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 4.3. ”Energiapolitiikka – Vihreä siirtymä on elinehto yrityksille ja kotitalouksille”.

¹⁸² SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.3. ”Tarvitsemme pitkäjänteisyyttä ja erilaisia keinoja”.

¹⁸³ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 3.1. ”Uudistamme ja yksinkertaistamme sosiaaliturvaa”.

¹⁸⁴ SDP 2023. Vaaliohjelma. Luku 6.4. ”Hyvinvointivaltion rahoitus edellyttää riittäviä verotuloja”.